edward said

kültür ve direniş

david barsamian'la konuşmalar

türkçesi: osman akınhay

agorakitaplığı

agorakitaplığı
247

EDWARD SAİD

1935'te Kudüs'te doğdu. Uzun yıllar boyunca Colombia Üniversitesi, İngiliz Edebiyatı ve Karşılaştırmalı Edebiyat Bölümü'nde hocalık yaptı. Edebiyat eleştirisi ve teorisi, felsefe, kültürel çalışmalar, uluslararası politika, müzik, vb. alanlarda çok sayıda kitabı yayınlandı. 2003'te hayatını kaybeden ve başta *Şarkiyatçılık* (Metis, 1999), *Kültür ve Emperyalizm* (Hil, 1999), *Entelektüel* (Ayrıntı, 1995) ile *Hümanizm ve Demokratik Eleştiri* (Agora Kitaplığı, 2005) olmak üzere eserlerinin çok büyük bölümü Türkçe'ye çevrilen Edward Said, ömrü boyunca Filistin davasının yılmaz bir savunucusu olmuştur.

DAVID BARSAMIAN

David Barsamian, ödüllü radyo programı Alternatif Radyo'nun yapımcısıdır. Yazı ve söyleşileri *The Progressive* ve *Z Magazine* dergilerinde düzenli olarak yayınlanan Barsamian'ın söyleşi kitaplarından Arundhati Roy'la yaptığı *Ya Çek Defteri, Ya Cruise Füzesi* ve Tarık Ali'yle yaptığı *İmparatorluk, Direniş ve İsyan* Agora Kitaplığı'nca yayınlanmıştır. Halen ABD'nin Colorado eyaletinde yaşamaktadır.
www.alternativeradio.org

OSMAN AKINHAY

1960, İzmir, Ödemiş doğumlu. 1976'da SBF'ye, 1980'de hapse girdi. İçeride çevirmenliğe başladı, 90'ı aşkın kitap çevirdi. *Gün Ağarmasa* (2002) ve *Ölüme Bakmak* (2005) adlı iki romanı; *Piyasa Sosyalizmi Tartışması* (1991) ve Özcan Özen'le birlikte hazırladığı *Çeçenistan: Yok Sayılan Ülke* (2002) ve *Dünyanın Bütün Sokakları İsyanda* (2003) başlıklı üç derlemesi, Mehmet Uğur'la yaptığı *Müzakerelerden Üyeliğe: AB-Türkiye Gündemindeki Sorunlar* (2005) ve Şükrü Argın'la yaptığı *Yaşlanan İnsanlık, Gençleşen Kapitalizm* (2009) başlıklı iki söyleşi kitabı bulunuyor. Agora Kitaplığı ile *Mesele* kitap dergisinin editörü.

Edward Said

KÜLTÜR VE DİRENİŞ

David Barsamian'la Konuşmalar

Türkçesi: Osman Akınhay

a
agorakitaplığı

Kültürel Çalışmalar - 22

Kültür ve Direniş –
David Barsamian'la Konuşmalar
Edward Said

Kitabın özgün adı:
Culture and Resistance
Pluto Press, Londra, 2003

İngilizce'den çeviren: Osman Akınhay
Görsel anlayış: Mithat Çınar
Mizanpaj: Handan Özden Kar

© 2009; bu çevirinin Türkçe yayın hakları
Agora Kitaplığı'na aittir.

Birinci Basım: Ağustos 2009
ISBN: 978-605-103-045-6

Baskı ve Cilt: İdil Matbaacılık
Tel: (0212) 674 66 78

AGORA KİTAPLIĞI
Gümüşsuyu Mahallesi Osmanlı Yokuşu,
Muhtar Kâmil Sokak No: 5/1 Taksim/İSTANBUL
Tel: (0212) 243 96 26-27 Fax: (0212) 243 96 28
www.agorakitapligi.com
e-posta: agora@agorakitapligi.com

İÇİNDEKİLER

Sunuş.....i

1) Tek-Devletli Çözüm.....1
2) İntifada 2000: Filistin Ayaklanması.....36
3) Onların İstediği, Benim Sesimi Kesmem.....80
4) Terörizmin Kökenleri.....115
5) Bir Filistin'linin Perspektifinden İsrail'le Çatışma.....148
6) Zaferle Randevu.....177

Haritalar.....219
Teşekkürler.....234

SUNUŞ

David Barsamian

"Hiçbir şeye bağlanmadığım, ya da amaçsız kalan bir hayat sürmeyi başaramadım," diyor Edward Said. "Neredeyse hiç kimsenin yandaşı olmadığı bir davaya yakınlığımı ilan etmekte bir an bile duraksamadım."[1]

Said'in siyasal eylemciliğini başlatan olay 1967 Arap-İsrail savaşıydı. Bir yıl sonra da ilk siyasal makalesi olan "Arap Portresi" yayınlandı. İsrail başbakanı Golda Meir 1969'da, "Sanki daha önceden bir Filistin halkı varmış gibi... Hiçbir zaman bir Filistin halkı olmadı," dediği ünlü konuşmasını yaptığında Said, "Biraz akılalmaz biçimde

1) Edward W. Said, "Between Worlds", *London Review of Books*, 20:9 (7 Mayıs 1998). Ayrıca bkz. Edward W. Said, *Out of Place: A Memoir* (New York: Knopf, 2000).

meydan okuyarak Meir'in sözlerini çürütmek, kaybın ve mülksüzleşmenin tarihini gömüldüğü yerden dakika dakika, sözcük sözcük, gram gram ortaya çıkararak gözler önüne sermeye başlamak"[2] doğrultusundaki nihai kararını vermişti.

Nitekim uzun yıllar boyunca, Filistin davasının Amerika Birleşik Devletleri'ndeki baş sözcüsü oldu.

"Filistin," diyordu Said, "nankör bir davadır. ... Onun uğruna kendimizden verdikleriniz yetmiyormuş gibi, bir de gördüğünüz aşağılanma, suistimal ve toplum dışına sürülmeyle kalakalıverirsiniz. ... Kaç dostunuz bu konuya uzak durmayı yeğlemiştir? Kaç meslektaşınız Filistin tartışmasına asla girmemekten yana tavır almıştır? Bırakın Filistin'i ve Filistinlileri, kaç iyi niyetli liberal Bosna'ya, Çeçenistan'a, Somali'ye, Ruanda'ya, Güney Afrika'ya, Nikaragua'ya, Vietnam'a, yeryüzünün başka köşelerindeki ülkelerde yaşanan insan hakları ve sivil haklar meselelerine vakit ayırmaya gönül indirmiştir?[3]

Said, Filistin sorununda hep ön planda görünmesinden dolayı kendince bir bedel ödemiştir. Mesela ona, 'terör profesörü' damgası vurulmuştur. Yahudi Savunma Birliği ona 'Nazi' etiketi yapıştırmak istemiştir. Bu yüz-

---

2) Edward W. Said, "The Arab Portrayed", ed. Ibrahim Abu-Lughod, *The Arab-Israel Confrontation of June 1967: An Arab Perspective* (Evanston: Northwestern University Press, 1979), s. 1-9. Ayrıca bkz. Said, "Between Worlds" ve Noam Chomsky, *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestians*, güncellenmiş basım (Cambridge: South End Press, 1999), s. 51.

3) Edward W. Said, "Cherish the Man's Courage", bkz. Eqbal Ahmad, *Eqbal Ahmad: Confronting Empire*, David Barsamian'la söyleşiler (Cambridge: South End Press, 2000), s. xxvii.

den Columbia'daki bürosu ateşe verilmiş, o ve ailesi 'sayısız ölüm tehdidi' almıştır.[4]

Said on yılı aşkın bir süre, "İsrailli Yahudiler ile Filistinli Arapların birarada yaşaması fikri"ni ve "askeri seçeneğin en ufak bir başarı şansının bulunmadığı"nı savunduğu için Arap milliyetçilerin gazabını üstüne çekmesine yol açarak, Filistin Ulusal Konseyi'nin (FUK) üyeliğini yapmıştır: "Ben 'silahlı mücadele' gibi klişe sloganların kullanılmasını da, masum insanların ölümüne yol açmaktan başka hiçbir sonuç doğurmayan ve Filistin davasına siyasal açıdan hiçbir kazanım sağlamayan devrimci maceracılığı da esastan eleştiriyordum."[5]

Said 1991'de Filistin Ulusal Konseyi'nden istifa ettikten sonra, Yaser Arafat'ı ve sözde barış sürecini açıkça eleştirenlerin safında yerini almıştır. Nitekim, 1993'ün Eylül ayında Beyaz Saray'ın Güney Çimenliğinde Oslo Anlaşması imzalandığında, zafer sarhoşluğu havası içinde karşı koyan ender seslerden birisi onunki olmuştur. Said, Filistinliler açısından Oslo'nun nasıl bir anlam taşıdığını hemen kavramış ve bu anlaşmayı 'Filistin Versailles'ı' diye nitelemiştir.[6]

Nitekim, kendisiyle yaptığım bir konuşmada da bana şunu söyleyecektir: "Clinton, iki vassal kralını kendi imparatorluk sarayına getirtip, onlara el sıkıştıran bir Roma imparatoruna benziyordu."[7]

---

4) Said, "Between Worlds".
5) Said, "Between Worlds".
6) Edward W. Said, "A Palestinian Versailles", *The Progressive* 57: 12 (Aralık 1993), s. 22-26.
7) Edward W. Said, David Barsamian'la söyleşi, *The Progressive* 63:4 (Nisan 1999).

Said'in beşeri bilimlere yaptığı korkunç katkılar, onun siyasal eylemciliğiyle paralellik gösteriyordu. *Oryantalizm* başlıklı eseriyle İslamiyet'e, Araplara ve Ortadoğu'ya dair temsili bakışımızı kökten değiştirmişti. Ayrıca, bilginin hangi yollarla iktidarı meşru kılıp onu savunmak adına kullanıldığını ortaya koymuştu. 1993'te çıkan *Kültür ve Emperyalizm* ile *Oryantalizm*, onun dev kapsamlı kültürel çalışmalarının kitaba dönüşmüş örnekleridir sadece.

Bu Rönesans adamı yine de boş zamanlarında piyano çalmaya, beste yapıp opera yazmaya vakit buluyordu. Ziyadesiyle esinlendiği Aimé Césaire'in şu dizelerini aktarmayı çok seviyordu:

ama daha yeni şekilleniyor, insanın eseri
tutkusunun kovuklarında gizlenen şiddeti
yok etmek tamamen, kalıyor yine insana

hiçbir ırkın tekelinde değildir güzellik,
ne zekâ, ne de güç,
herkese yer vardır,
zafer randevusunda.[8]

Hemen belirteyim ki, onunla ilk defa söyleşi yapmaya kalktığımda şiir beni fena avlamıştı. Edward Said'in Columbia'daki bürosunda buluşmuştuk ve ben biraz gergin bir günümdeydim. Konuşmamızın hemen başında bana

8) Aimé Césaire, "At the Rendezvous of Victory", çev. C.L.R. James, akt. Edward W. Said, *Culture and Imperialism* (New York: Knopf, 1993), s. 280. Edward W. Said, "A Palestinian Versailles", s. 22-26. David Barsamian, Edward W. Said'le söyleşi, *The Progressive*, 63:4 (Nisan 1999), s. 34-38.

iyi sorularım olup olmadığını hatırlatması da endişelerimi gidermeye yaramamıştı. Ne zaman ki aklıma, sayılı çağdaş Filistinli şairlerden Mahmud Derviş'in bir beyitini okumak geldi, o zaman bir parça sakinleştim. Sonraki yıllarda Said'le yaptığımız söyleşilerin ürünü, 1994'te Common Courage Press'in yayınladığı bir derleme olan *Kalem ile Kılıç* oldu.

Said'den yayılan muazzam enerjiyi, entelektüel atılımı ve coşkuyu basılı sayfalara yansıtmak doğrusu kolay bir iş değildir. Said, güzel bir sohbetin keyfini doya doya çıkaran insanlardandır. Nitekim, sorularımın hepsine verdiği cevapların irticalen olduğunu bilmek belki okurun ilgisini ayrıca çeken bir ayrıntı olabilir. Onunla hiçbir söyleşimizde önceden herhangi bir soru üzerinde konuşmuş ya da bir söyleşinin provasını yapmış değiliz.

Edward Said 1990'ların başlarından itibaren lösemiyle mücadele etmekteydi. Durmadan hastane kapılarını aşındırıyor, yeni tedavilere başlıyor ya da tedavi sonrası toparlanma dönemleri yaşıyordu. Fakat bütün bu müddet boyunca yazmayı ve ders vermeyi asla ihmal etmedi. Muarızları hep onun sessizliğe gömülmesini beklediler. Oysa o, bu kitaptaki söyleşilerin birisinde söylediği üzere, "Son nefesini verene kadar susmayacaktı".[9]

9) Bkz. s. 82.

KÜLTÜR VE DİRENİŞ

1
TEK DEVLETLİ ÇÖZÜM*

Yaser Arafat'ın iyi durumda olmadığı açıkça belli. Ayakta dururken sallanıyor, zorlukla yürüyor ve boş boş bakıyor. Onun sağlık durumunun nasıl olduğundan haberdar mısınız?

Geçen hafta -aynı uçağa binmiş olduğumuz için- tesadüfen karşılaştığım sadık yandaşlarından birisi, sağlığının çok iyi olduğunu söyledi bana. Belli ki biraz titremesi var, biraz da çarpıntısı. Gazze'de yaşayıp onu gören bir hekim dahil olmak üzere bazılarıysa Arafat'ın Parkinson hastalığına yakalandığından emin konuşuyorlar. Ama son iki yılda konuştuğum ve Arafat'ı görmüş olan herkes (kendim konuşmadım onunla), hareketlerinin epeyce

*) KGNU, Colorado, Boulder, 8 Şubat 1999.

yavaşladığı, eskisi kadar çevik ve neşeli olmadığı konusunda hemfikir. Sanıyorum bu bilgi doğru. Yine de her şey onun komutası altında. Çalışanların izin kâğıtlarını, yüklü fon transferlerini ve devlet evraklarını bizzat imzalamaya devam ediyor. Her işlem onun masasından geçmek zorunda, hâlâ her işe burnunu sokuyor. Ciddi anlamda bir yetki devrine niyeti yok. Hal böyle olunca, bakanları dahil olmak üzere altındaki insanların çoğunun onu arkasından kötülemelerine şaşırmamak gerek. Ama esaslı bir adım atmaya da mecali yok.

Bir noktaya dikkat çekmek bence önemli. İnsanlar pek farkında olmayabilirler ama, Filistin topraklarının en büyük işvereni Arafat. Muazzam büyüklükteki bir bürokrasinin yanı sıra Arafat'ın güvenlik aygıtındaki insanların sayısı bile 40 bine varıyor.[1] Ekonominin üretken olmayan en büyük kesimi bu. Ayrıca, Arafat'ın harcama alışkanlıkları yüzünden, altyapıya ciddi yatırımlar yapılmadığını da biliyoruz. Benim kanımca ortada, büyük ölçüde Arafat'ın yöntemleri ve dayatmalarına bağlı olarak her gün giderek kötüleşen ve temeli öz olarak kontrolü elde tutmaya, yapıda bir muhalif barındırmamaya veya herhangi bir değişime meydan vermemeye dayanan, esas itibariyle Ürdün, İsrail ve ABD'deki durumu andıran, son derece durağan bir yapı var.

Arafat'ın kolunun uzanabildiği yerlerde sizin kitaplarınız yasaktı. Durum hâlâ aynı mı?

---

1) Barton Gellmann, "Netanyahu, Arafat Sign Acord", *Washington Post*, 24 Ekim 1998, s. A1.

Bunu fiilen bilmek zor. Kitaplarım istenirse satın alınabiliyordur herhalde. Bu mümkün değilse, gizlice temin edilebilir; e-posta, fotokopi ve faks çağında hiçbir şeyi gerçek anlamıyla yasaklamak mümkün değil. Bir yıl kadar önce Filistin'deyken, aynı zamanda kitap da satan bir dükkân sahibiyle tanışmıştım. "Bende sizin kitaplarınız var, ama onları tezgâh altında tutuyorum, ola ki bir yetkili çıkıp gelir, başıma iş açılır," dedi bana. El-Halil'de oluyordu bu. Durumu daha ironik ve tuhaf hale getiren bir olayı ise bir yıl sonra yaşadım. Kitaplarımı yasaklayan içişleri bakanlığı kararında adı ve imzası olan Yasir Abed Rabbo bana, kitaplarımın Batı Şeria'da yayınlanması amacıyla bir anlaşma yapıp yapamayacağımızı soran bir mektup gönderdi.[2] Siz olsanız bu tekliften ne sonuç çıkarırsınız? Ben hiçbir şey anlamadım.

İsrail'de durum nasıl?

Orada kitaplarım satılıyor.

Ya diğer Arap ülkelerinde?

Ülkesine göre değişiyor. Gerçi kapsamlı bir araştırma yapmadım, ama Mısır'da ve Lübnan'da kitaplarımın çoğunun bulunabildiğini biliyorum. Kitaplarımdan bazılarının Ürdün'de, bazılarının da Körfez ülkelerinde yasaklandığı yolunda haberler de aldım. Fakat bu durum, herkesin kaderiyle aynı. Kolaylıkla algılanabilecek bir yapısı olmayan

2) United Press International, "Palestinian Lawmaker Condemns Book Ban", 23 Ağustos 1996.

otokrasiler ve despotizmlerden bahsediyorsak bu duruma şaşırmamalıyız. Birisi kitaplarınızın birinde bir şey görüyor, sonra 'buna müsaade edemeyiz' diyorlar ve o kitabı yasaklıyorlar. Ya da bir gazetenin veya derginin herhangi bir nüshasını yasaklıyorlar. Her yetkilinin kafasına nasıl eserse. Ama Lübnan'daki yayıncımdan öğrendiğim kadarıyla, Kuveyt ve Suudi Arabistan gibi büyük Körfez ülkelerinin bazılarında *Kültür ve Emperyalizm*'in Arapça'sı yasak. Karışık bir tablo. Sanırım aynı durum Fas ve Tunus için de geçerli. Cezayir'i bilmiyorum. Ama onların kitaplarıma ayılıp bayılmadıklarının da farkındayım.

Eylül 1993'ten beri Oslo'da yürütülen ve 'barış süreci' diye adlandırılan müzakerelere yönelik katı eleştirilerinizi hiç yumuşatmadınız. Uzun yıllar anaakım medya, en azından ABD'nin anaakım medyası, sizi görmezlikten gelmek için büyük bir gayret sarf etti. Yine de son zamanlarda Newsweek, New York Times, *National Public Radio ve PBS gibi yerlerde boy gösterme imkânı bulduğunuzu gözlemliyoruz. Bu ne ifade ediyor?*

Bence sorun benim eleştirilerimle ilgili değil pek, ki görüşlerimde en ufak bir değişiklik olmadığını herkes biliyor; sorun, artık birçok sayıda insanın da gerçekliği görmeye başlaması. Şimdi üzerinde konuştuğumuz sansür modeli söz konusu olduğunda, Amerika Birleşik Devletleri'nde de istenmeyen kişileri marjinalleştiren bir sansür biçimi işliyor. Sözgelimi, görüşleriniz beğenilmiyorsa anaakım medyada görünemiyorsunuz. Fakat kimsenin engelleyemeyeceği bir durum da var. Örneğin Arap

ülkelerinde benim yazdıklarım internetten bir şekilde takip edilebiliyor, insanlar bir yolunu bulup benim yazdıklarımı okuyorlar. Geçenlerde, beni internette okuyan birisi tarafından, Filistinliler ile İsrailliler için iki-uluslu devlet çözümü konusundaki görüşlerimi ifade etmek üzere *New York Times Magazine* adına bir makale yazma daveti aldım.[3] Derginin editörü beni telefonla aradı; barış sürecinin işlemediğinden, aynı şekilde Siyonizm'le bir yere varılamayacağından bahsetti. Yazılarım bu tür sebeplerle o insanların da dikkatini çekiyor olmalı. Fakat bu duruma, bir şeye şöyle bir yan gözle bakmaktan daha fazla önem atfetmenin de manası yok. Genelde medyayı, özelde de Wye anlaşmasının imzalanması, İsrail seçimlerinin tarihinin ilan edilmesi, Kral Hüseyin'in ölümü gibi olayların ardından barış sürecinin buzdolabına kaldırılması gibi daha yakın gelişmeleri göz önünde bulundurursak, eski klişelerin, eski kalıpların hiç bozulmadan, eskiden olduğu gibi aynı şekilde, gerçeklik ya da fiili olgular hiç hesaba katılmadan piyasaya sürülmeye devam edildiğini görürüz. Bu son derece çarpıcı bir durum. PBS'de yayınlanan *The Charlie Rose Show* adlı bir programa çıkışımı hatırlıyorum.[4] Programı yöneten adam habire bilinen sakızları yineleyip durdu ve benim cümlelerimi tamamlamama bile fırsat bırakmadı. Söylediklerimden öyle bir infiale kapılıyordu ki, onların bir şekilde telaffuz edilmesine dahi katlanamıyordu.

---

3) Edward W. Said, "The One-State Solution", *New York Times Magazine*, 10 Ocak 1999, s. 6, 36-39.

4) Edward W. Said'le söyleşi, *The Charlie Rose Show*, WNET-TV, 6 Haziran 1996.

Şimdi niçin iki-uluslu devlet çağrısında bulunuyorsunuz?

1947'de Filistin'den ayrıldığımdan beri ve Batı Şeria'ya, Gazze'ye ve İsrail'e düzenli olarak gittiğim bütün hayatım boyunca böyle bir yolu savunma noktasına ilk gelişim benim. Geçen yıl o bölgeleri tam beş defa ziyaret etmişim. Bölgeye ne kadar fazla gidecek olursam, İsrailli Yahudiler ile Filistinlilerin demografik bakımdan kopmaz bir şekilde iç içe geçmiş olduklarım görmekten çok etkileniyorum. Oraya gittiğinizde dikkatinizi ilk çeken ve sizi kelimenin gerçek anlamıyla çarpan şey, bu. İsrailliler yol inşa etme manyaklığı içindeler. Batı Şeria ve Gazze'de yaptıkları yolların önemli bir kısmı Filistin şehirleri ve köylerinden geçiyor. Yine de sözünü ettiğimiz bölge o kadar ufak ki, öteki tarafa tamamen gözünüzü kapatmanız hiçbir şekilde mümkün değil. İkincisi, İsrailliler Batı Şeria ile Gazze'deki yerleşimleri yapmak ve genişletmek için Filistinlilere iş veriyor, onları çalıştırıyorlar. Gözlemlediğim en büyük ironi bu. Tel Aviv, Batı Kudüs ve Hayfa gibi İsrail içindeki şehirlerde bulunan restoranlarda Filistinliler çalışıyorlar. Tabii, yerleşimcilerin bulunduğu Batı Şeria'da da aynı durum geçerli. Özellikle El-Halil gibi kasabalarda, açıkça da Kudüs ve -hiçbir zaman Kudüs'ün parçası olmamış, sadece şehrin belediye sınırları içerisinde sayılan Beit Hanina gibi büyük Filistin kasabalarının bulunduğu- çevresinde, Filistinliler ile İsrailliler sürekli bir alışveriş halindeler; birbirlerinden hoşlanmıyorlar, hatta birbirlerine düşmanlık etmekten asla vazgeçmiyorlar, ama fiziksel olarak da aynı yer-

deler. Görüp anladığım kadarıyla bu durumun beni en çok etkileyen tarafı, insanların ayrı sınırlara ya da devletlere göre bölünmeye zorlanmalarının fiili durumu pek değiştiremediği. Büyük ölçüde İsrail'in saldırgan bir şekilde Filistin topraklarına girmesinden ve sürecin en başından itibaren Filistin bölgesini işgal etmiş olmasından ötürü, artık iki tarafın barışçı biçimde birarada yaşamasına imkân tanıyacak bir düzenleme mutlaka yapılmak zorunda. Ayrılıkla hiçbir şey çözümlenemez.

Benim çok önemli bulduğum başka bir faktör, Knesset üyesi Azmi Bişara'nın başını çektiği ve İsrail yurttaşı olan genç Filistinliler kuşağı. Bu genç insanlar hayatlarını İsrailli Yahudilerle birlikte, ikinci-sınıf yurttaşlar olarak, hatta bazı durumlarda, göç ve toprak mülkiyeti gibi konular gündeme geldiğinde, yurttaşlık statüleri fiilen kendilerine tanınmamış şekilde sürdürüyorlar. Dolayısıyla, ezilen bir azınlık olarak kendilerine dayatılan güçlüklerin keskin biçimde farkındalar ve sivil haklar, yurttaşlık hakları temelinde mücadele etmeye başlıyorlar. İlginçtir, bu mücadelelerinde, din adamlarının gücünün gün geçtikçe daha fazla artmasından kaygı duyan seküler İsraillilerden -fiilen değilse bile, üstü kapalı- bir destek görüyorlar. Aynı seküler İsrailliler, "Yahudi kimdir?" benzeri tartışmalarda devlet yasalarının dini vasıtalarla tanımlanması sorununu ve Ortodoksların Muhafazakârlar ve Reform hareketleri karşısındaki güçlerinin artışını da ciddi bir endişeyle karşılıyorlar. İşte böylesi bir ortamda, bu ülkenin medya kanallarında asla ağza alınmasa bile oldukça önemli bir gelişme olarak, seküler bir bi-

lincin kristalize olması, (İsrail'in bir anayasasının olmadığını dikkate alırsak) anayasa benzeri şeylerden bahsedilmesi, insanları etnik kökeniyle değil, ulusal ölçütlere dayanarak tanımlayan (ve buna bağlı olarak, Arapları da kapsamına dahil eden) bir yurttaşlık anlayışının gündeme getirilmesi gibi bir durum şekilleniyor. Bu gelişmeler benim gözümde gerçekten etkileyici. Çeşitli vesilelerle ve hem bağımsız olarak, hem de birarada, her iki tarafın mensuplarıyla yaptığım konuşmalarda, su götürmez biçimde böyle bir yörüngeye girilmiş olduğu izlenimine kapılıyorum.

Önem verdiğim dördüncü faktör, Oslo'nun başarısızlığa uğramasının, Netanyahu ve Arafat ile Clinton'ın bakışlarının iflas etmesinin yol açtığı genel havanın, 2010 yılında Filistinliler ile İsrailliler arasında demografik eşitliği sağlayacak olan demografik gerçekliğin arkaplanını oluşturmasıdır.[5] Burada sözünü ettiğim elbette dünyadaki bütün Yahudilerin, ya da dünyadaki bütün Filistinlilerin sayısı değil. Burada sadece, bu topraklarda yaşayan insanlardan bahsediyorum. Neresinden baksanız, çok küçük bir toprak parçası burası. Buradan yirmi kat daha büyük olan bir ülkede Güney Afrikalılar bile apartheid rejimini uzun süre muhafaza edemediler. O yüzden, her tarafı Arap devletleriyle kuşatılmış olan bir İsrail'in, sayıca kendilerine eşit hale gelecek, hatta bölgenin diğer Filistinlileriyle Araplarını hesaba kattığınızda, sayıları kendilerini kat kat geride bırakacak Filistinliler açısın-

5) Bkz. Meron Benvenisti, "The Return of the Refugees Won't Tip the Scales", *Ha'aretz*, 8 Temmuz 1999.

dan apartheid rejimi anlamına gelen bir düzeni fiilen çok fazla sürdürebilmeleri ihtimal dahilinde bile değil.

Demek ki, yukarıda sıraladığım faktörlerin hepsini birarada değerlendirdiğimizde, tamamen uzun vadede görünmesine ve hepten ütopya sayılabilmesine ve birçok insan bunun çılgınca bir fikir olduğunu iddia etmesine rağmen, eşitliğe dayalı bir ufka sahip olmamız yanlış değildir ve bu elbette, insanların birbirlerini ortadan kaldırmayı değil, barış içinde birlikte yaşamalarını hedefleyecekleri bir eşitlik ideali olacaktır. Bu yüzden, böyle bir devletin fiilen kurulabileceği ya da böyle bir amaca ulaşılabileceği konusunda hiçbir tartışma ve birlikte düşünme fırsatını kaçırmamaya çalışmalıyız.

Sizin birlikte yaşama ve tek-devletli çözüm doğrultusundaki görüşleriniz, aslında Siyonizmin eski fikirlerinden birini yansıtıyor gibi.

Birçok Filistinli gibi ben de Siyonist yerleşimciler hareketi içindeki tartışmaların tarihini okudum, bu tarihi iyi biliyorum. Bu deyişi en katolik anlamıyla kullanmak isterim. Söz konusu hareket içinde, Martin Buber, Hebrew University'nin ilk başkanı olan Judah Magnes, Hannah Arendt ve fazla tanınmayan başka isimler gibi oldukça çaplı insanların, eğer tacizkâr yerleşim hareketlerinde ve Arapları hiç kaale almamakta ısrar edilecek olursa kaçınılmaz bir çatışma yaşanacağının pekâlâ farkında olan uluslararası simaların da bulunduğu malumumuz. Bizzat David Ben-Gurion'un kendisi, tarihte bir halkın kendi topraklarından vazgeçtiği ve topraklarını başka bir halka

gönül rızasıyla devrettiği tek bir örnek dahi bulunmadığına dikkat çekmişti.[6] Gelişmeler yukarıda dikkat çektiğim kapsamda seyrettiğinde çatışma çıkmasının kaçınılmaz olacağını onlar da biliyorlardı; hele ki gerçekte idealist biri olan Magnes bu akıbetin yaşanmasının kaçınılmaz olduğunu adı gibi biliyordu.

İnsan, Magnes hakkında ne kadar fazla şey okur ve onun üzerinde ne kadar çok düşünürse, Magnes'in kesinlikle devrinin ilerisinde biri olduğunu, ayrıca dikkat çekici derecede kendine özgü bir anlayışı bulunduğunu fark ediyor. İlginçtir, o bir Amerikalıydı. "Araplarla ilgili düşüncelerimizi ahlâki bir temele oturtmaya ve derinleştirmeye gayret edelim; düşüncelerimizi onlar yokmuş gibi yaparak değil, var olduklarını bilerek şekillendirelim," demişti. Yine ilginçtir ki, ben bu anlayışa, içlerinden bazıları açık, bazıları da örtük bir şekilde İsrail'in ulusal anlatısının geçmişini ve dibini kurcalayan, İsrail'in bağımsızlık ve sözde özgürlük mitini tarihsel ve arşiv kaynaklarına dayanarak, sorgular bir bakışla gözden geçirmeyi amaçlayan ve bu mitin önemli ölçüde Arapların varlığının yadsınmasına ya da kasten görmezden gelinmesine yaslandığını keşfeden yeni İsrailli tarihçilerde de rastlıyorum.[7] Şüphesiz, son elli yıllık süreçte İsrail'in

---

6) Bkz. Simha Slapan, *Zionism and the Palestinians* (Londra: Croom and Helm, 1979), s. 143.

7) Başka eserlerin yanı sıra bkz. Benny Morris, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem, 1947-1949* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989); Avi Shlaim, *Collusion Across the Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement, and the Partition of Palestine* (New York: Columbia University Press, 1988), ve Ilan Pappe, *The Making of the Arab-Israeli Conflict, 1947-1951* (Londra: I.B. Tauris, 1992).

yaptığı şeyler sadece kendi payına güvenliği sağlamaya çalışmaktan ibaret değildir. Kaldı ki böyle bir güvenliğin temelleri hiçbir zaman sağlam olmayacaktır. Fakat, Arapların fiilen devre dışı bırakılmalarıyla belli adımlar atıldığı da kesindir. İşte buna rağmen, demografik etkenlerden dolayı ve Filistin halkı mütemadiyen baskılara maruz kalsa da asla haklarından vazgeçmeyeceği için bu sistemin uzun vadede işlemesi mümkün değildir. Hatta Filistinliler, zaman içinde haklarını giderek daha kararlı ve inatçı bir biçimde savunmayı da öğrenmişlerdir.

Artık düşünsel planda yeni bir iklim hakimdir. Bunu Siyonizmden çıkış havası olarak da yorumlayabilirsiniz. Bu konuda negatif ya da eleştirel bir konumda yer alıyor görünmek istemem gerçi. Ne de olsa bu, önemli ölçüde, Filistinliler ile İsrailliler arasında değil, Yahudilerin kendi aralarında süregiden bir tartışmadır. Magnes ve Arendt ile Buber örneğinde gördüğümüz türden, yani Siyonist ya da Yahudi kamp içinde yapılmakta olan bir tartışmadır. Yine de Filistinlileri bu tartışmanın kapsamı içine çekmeye yönelik girişimlere rastlanmamış değildir. Ancak durum genel planda öyle bir kutuplaşmaya varmıştır, İngilizler öylesine bir Machiavelli rolünü üstlenmek durumunda olmuşlardır; Siyonist topluluğun Berl Katznelson, David Ben-Gurion, Chaim Weizmann gibi liderleri öylesine akıllı politikacılar çıkmışlardır ki, nihayetinde birer *bireyden* ibaret olan bu kişilerin şahsen fazla bir inisiyatiflerinin bulunmadığı da görülmüştür. Kaldı ki zaten ve bana soracak olursanız, tartışma oldukça kısıtlı bir zeminde yürütülmüştür. O yüzden fazla önem de atfedilmemelidir.

Sanırım şimdi, benim gibi insanlar, yani ya İsrail'de ya da Filistin'de yaşıyor olmanın gündelik baskılarını hissetmek durumunda olmayan kişiler, tartışmaların yönünün belirlenmesi konusunda belirli bir rol oynayabilirler. Az çok sistematik bir şekilde bu yola girilmiş olduğu da bir vakıadır. Son dönemde kişiler arasındaki diyalogların da, Filistinli ve İsrailli entelektüelleri dahil eden konferansların da sayısında gözle görülür bir artış söz konusudur; üstelik bu diyalog ve tartışmalar, uzun yıllardır yapıldığı gibi, sorunlara hükümet gözlüğüyle bakmanın, her şeyi barış sürecinin bir uzantısı saymanın oldukça dışında bir eksende sürdürülmektedir. Haliyle, bu tartışmalarda varılacak birçok yer bulunduğu kadar, hiçbir yere varılmadığı da görülmüştür. Paradoksal bir çerçevede, yeni bir tartışma sahasıdır bu. Son derece sabırla yürütülen araştırmaları, yine son derece dikkatle ve kılı kırk yararcasına hazırlanan arşiv çalışmalarını temel alan bir süreçten bahsediyorum burada. Ve bu tartışmaların özneleri, görüşlerine politik hırsların yön verdiği kişiler değildir. Bilakis bunlar, çoğunlukla her iki tarafta da siyasal bakımdan merkezde durmayan, kendi tutumlarıyla toplulukları içinde belirli bir saygın konum edinme noktasına gelmiş akademisyenler ve entelektüellerdir. Bu gerçekten de yeni bir olgudur. Tabii, bütün dikkatini başarısız barış sürecinin ayrıntılarına yöneltmeyi takıntı haline getirmiş olan medyanın, bu tarz tartışmalara fazla yer vermediğini belirtmeye dahi gerek yok.

İsrail'deki Filistinliler toplam nüfusun yaklaşık yüzde 20'sini oluşturuyorlar.[8] *Siz 1998 yılının sonlarında, annenizin memleketi olan Nasıra'da, hiç akla gelmeyecek bir isim olarak Frank Sinatra Hall'da onların bazılarıyla biraraya gelip konuşma fırsatı buldunuz.*

O salon İsrail'in büyük destekçilerinden Frank Sinatra'nın parasıyla kurulmuştu. Galiba 1970'li yıllardaydı. Çoğunlukla Arapların yaşadığı bir yer olan Nasıra'da bir tesis için para yardımı yapmaya ikna etmişlerdi Sinatra'yı. Özellikle Yukarı Nasıra'da yaşayan Yahudiler vardı. Bu tesisin kuruluş amacı, genç Araplarla genç Yahudilerin biraraya gelip birlikte basketbol oynayabilecekleri bir spor salonu olmasıydı. Gelgelelim, salon inşa edilmesine rağmen hiçbir zaman böyle bir işlev yüklenmedi. Kurulduktan sonra, İsrail işçi federasyonu Histadrut'un kontrolüne verildi. Zamanla da kâr getiren bir tesise dönüştü. Bazı geceler ya da etkinlikler için parasını ödeyerek salonu kiralayabiliyordunuz. Büyük salonunun yanı sıra bir kafesi ve barı, yüzme havuzu ve buluşma yerleri vardı.

Azmi Bişara, benim İsrail yurttaşı olan Filistinlilerle açık bir şekilde biraraya gelebileceğim ilk etkinlik olarak ayarlamıştı bu toplantıyı. Belli ki Filistinliler çok bölünmüş bir topluluk. Nerede Filistinliler varsa, orada onlarca akım ve partiyle de karşılaşmanız doğal bir durum. Dolayısıyla, Bişara'nın biraraya getirdiği topluluk da temelde

8) Bkz. Martin Sieff, "The Israeli Arabs – A Ticking Time Bomb", United Press International, 2 Ekim 2000.

genç yaşlı onu destekleyen kendi grubunu temsil ediyordu; onların yanında, beni daha önce hayatlarında hiç görmemiş ve bu fırsatla görmek isteyen meraklı insanlar gelmişti. İlginç bir toplantıydı. Benden kendi siyasal görüşlerimin tarihçesini, şu anda savunmakta olduğum konuma nasıl ulaştığımı anlatmamı istediler. Oysa benim görüşlerim hakkında çok şey bilen insanların sayısı fazla değildir, kaldı ki benim bile kendi görüşlerimin tarihçesini ayrıntılı bir döküme dönüştürmem söz konusu olamaz.

Dediğim gibi, benim açımdan ilginç bir deneyim oldu. Toplantıda her şey serbestti. Akıllarına gelen her türlü soruyu yöneltebiliyorlardı. Ben de çok etkilenmiştim. Yakın oldukları akımların ve o dönemde yürüttükleri tartışmaların kendileri üzerindeki etkilerini rahatlıkla fark edebiliyordum. Yine, dile büyük ilgi duyan birisi olarak, soruların ve yorumların arasında Arap dünyasındaki başka eğilimlerin (Baasçıların, Nasırcıların, Arap milliyetçilerinin, Marksistlerin) öne çıkardıkları yönleri kestirebiliyordum. Ama farkına vardığım başka bir şey de, topluluğun diline bağımsız bir tonun, bu insanların diğer Arapların tümünden daha başka bir deneyim yaşıyor olduklarını yansıtan bir dilin damgasını vurduğuydu. Apaçık bir şekilde ortadaydı ki, hayatlarını Yahudi devleti içindeki Filistin azınlığının mensupları olarak sürdürüyorlardı. Bu yüzden, karşılaştığım başka Arap gruplarından çok daha fazla İsrail'in durumunu biliyorlardı. İsraillilerle günlük hayatın içinde, üniversitelerde, işyerlerinde, vb. her an karşılaştıklarına göre de bu durum olağan sayılmalıydı.

Buradan çok daha ilginç bir tartışma doğdu. İsrail hakkında doğrudan konuşmak mümkün olduğundan, dinin sorunlarına ihtiyatla yaklaşmak da söz konusu değildi. Bişara'nın kendisi de, pek radikalinden de olsa şimdi sosyal-demokrat olmuş bir eski Marksist olduğundan, salondaki insanların çoğu -aslında bana hitap edenlerin hepsi- seküler düşünceli kişilerdi. Topluluğun içinde dine inanan kişiler de bulunuyor olabilirdi. Zaten, Arap dünyasında yaptığım başka konuşmalarda gözlemlediğim üzere, dindar insanlar her yerdeydiler; onları -Mısır gibi yerlerde- bazen başörtülü kadınlardan, sakallı erkeklerden tanımak mümkündü. Ama burada dikkatimi çeken ilginç eğilimlerden birisi, dini siyaset konusunda oldukça saldırgan dil kullanan ve seküler düşünceli biri olarak bana bir şey söylemelerine, hatta laf atmalarına her zaman hazır olduğum halde, bu toplantıda hiçbir şekilde ağızlarını bile açmamış olmalarıydı. Çok ender olarak bana soru yöneltiyorlar, benimle yüz yüze gelmeye çalışıyorlardı. Aynı durum Nasıra'da da yaşandı. İslami eğilimli bir tek kişi bile öne çıkmadı. Zaten bana yöneltilen soruların büyük çoğunluğu da barış süreci hakkındaki görüşlerimle ilgiliydi. Elbette bir alternatif bulunup bulunmadığını herkes öğrenmek ister ve bu gerçekten cevaplanması güç bir sorudur. Ama buradaki ana fikir, davaya bağlılığını göstermekten ibaretti.

Bu toplantı sayesinde Mart ayında yapacağım bir gezinin daha önü açılmış durumda. Arap öğrencilerin üç gün sürecek bir konferansı için Nasıra'ya gideceğim. Yine Nasıra'daki İsrail Antropoloji Derneği de yıllık toplantı-

larının açılış konuşmasını benim yapmamı istediler. Arap ve özellikle Filistin dünyasının kapalı alanlarında bulunmak, bu bölgelerde ve insanlar arasında gözlem yapmak benim gözümde paha biçilmez kıymette. Bunu anlayabilirsiniz. Gittiğim her yerde, kuşaklar söz konusu olduğunda niteliksel bir farklılık bulunduğunu gözlüyorum. Benim zihnimde cesaret ve şüphecilik gibi bir sorun hiç olmadı. Çoğu yirmili yaşlarını süren, bazıları açıkça daha küçük yaşlarda olan insanlarla aynı yerde bulunmanın entelektüel merakımı bilediği de açık bir gerçek. Kendi kuşağımdan insanlarla biraradayken yaşadığım deneyimlerden kesinlikle çok farklı bir ortam bu.

Bu farklılığı, genç kuşaktan insanların 1948 felaketinin, Nakba'nın şokunu yaşamamış olmalarına bağlayabilir miyiz?

Farklılığın değindiğiniz konuyla ilgili bir yönü elbette ki var. Ama daha önce sözünü ettiğim başka bir konuyla da ilgisi var. Bu durumu küçümsemenin bir anlamı yok. Kendi payıma müthiş bir keşiftir ki, insanlar artık daha beş yıl önce bile okuma imkânlarının kesinlikle bulunmadığı materyalleri gerek internet ve gerek e-posta yoluyla, gerekse resmi medya kanallarını atlatmayı başaran *samizdat* -yeraltı basını- sayesinde, her türlü alternatif kaynaklara, radyoya, televizyon kanallarına başvurarak ele geçirip okuma fırsatına sahip oluyorlar. Unutmayın ki, konu medya kanalları olduğunda, bütün dünyada haddinden fazla imkân bulunduğu açıkça ortada-

dır. Çoğu insan uydu antenler vasıtasıyla çeşitli enformasyon kaynaklarından faydalanıyor. Arap ülkelerinin yayınlarını izliyorlar, CNN'i izliyorlar ve izledikleri bu kanallarda dinledikleri haberleri pekâlâ birbiriyle kıyaslayabiliyorlar. Korkunç bir çeşitlilik söz konusu. Özellikle genç insanlar arasında, alternatif yolları keşfetme, tartışma ve değerlendirme arzusunun yaygın olduğundan kimse şüphe edemez. Olaylara böyle bir çerçeveden baktığımda, hem fikir alışverişi açısından hem de geleceğe yönelik siyasal değişim potansiyelinin ortaya konması bakımından, 1967'den beri karşılaştığım genel duruma göre daha umutvar bir tabloyla yüz yüze olduğumuzu söyleyebilirim.

Nasıra'ya doğru yol alırken, otosotop yapan genç bir Batı Şeria'lı Filistinliyi arabanıza almışsınız. Sizin açınızdan oldukça aydınlatıcı bir deneyim olmuş bu.

Jericho'ya uzak sayılamayacak bir köyde yaşayan bir gençti. Yeşil Hat içinde kalmış bir İsrail kasabası olan Afula üzerinden Ramallah'tan Nasıra'ya gidiyordum. Ona Nablus'un hemen çıkışında rastladık. Sonradan anladık ki, delikanlı, barış sürecinin sebep olduğu inanılmaz anormalliklerden biriyle, yeni Filistin gazinosunda çalışmak üzere krupiyerlik eğitimi alan biriymiş. Henüz eğitim görme aşamasıda olduğu için işe otostopla gidip geliyormuş. Bize en geç birkaç hafta içinde, eğitimi bittiğinde, gazino personeline lojman verdikleri için artık Nablus'ta yaşamaya başlayacağını anlattı. Gazinoda Ara-

fat yönetiminin de yüzde 30'luk bir hissesi bulunmasına rağmen, büyük ortak Avusturyalı bir şirketmiş.[9] İsrail'de kumar yasak olduğu için de asıl müşterileri hep İsrailliymiş. İsrailliler buraya gelip blackjack'e, rulete, bakara'ya büyük paralar gömüyorlarmış. İşletme müdürünün kendisi gibi yabancı işçiler de, şehre pek uzak olmayan bir İsrail yerleşiminde kalıyorlarmış.

Hiçbir üretken tarafı bulunmayan bir gazinoda olağandışı bir bileşimle karşı karşıya geliyorsunuz: İşletme ve yönetim yabancılara ait, Filistinlilerin desteği açık ve müşteriler de İsrailliler. Elbette buradan bir miktar para Filistin yönetimine akıyor. Bu paranın Filistin halkının yararına harcanmadığı da açık. Komşu köylerden küçük bir grup Filistinli (bu krupiyerin Hıristiyan azınlığa mensup biri olması da benim gözümde oldukça ilginçti) orada çalışıp, zengin İsraillilere ve yabancılara hizmet ediyorlar. Sanırım bu gazinoya gelip paralarını savuran zengin Filistinliler de yok değil. Anladığım kadarıyla, belli bir süre içerisinde bu tesise bowling salonu ve yüzme havusu eklenecekmiş. Üstüne basa basa vurgulamalıyım ki, bir gazinoya sahip olduğu en son düşünülecek yerlerden birisi, Jericho. Deniz seviyesine göre en aşağı rakımda, neredeyse toprağa gömülü bir yer; yazları sıcaklık gölgede 140 dereceye kadar çıkıyor. Doğal bir şekilde yaşamayı seveceğiniz bir yer değil. Oysa, paradoksal bir şekilde ve büyük bir tutarsızlıkla, hem İsraillilere

9) Deborah Sontag, "Arafat's Gamble: A Casino for an Israeli Clientele", *New York Times*, 15 Eylül 1998, s. A4; Agence France-Presse, "Palestinian Authority Admits Squirreling Millions Away Secret Slush Fund", 5 Temmuz 2000.

hem de Filistinlilere bir gelecek vaat eden tarafı beni çok etkiledi. Tabii ümidimi çok fazla arttıran yönde bir etki olmadı bu.

Bahsettiğiniz gazinoyu Yaser Arafat'ın karısı Süha Arafat'tan daha çok eleştiren de olmadı. Nitekim, New York Times'*ın ön sayfasında çıkan bir yazısında bu gazinoyu 'utanç verici' bir yer olarak niteledi. "Oradan nefret ediyorum," dedi. "Filistin yönetiminin ekonomik danışmanlarının müsamaha gösterdikleri en utanç verici iş bu. Üstelik bir mülteci kampının dibine açılmış. Hastanemiz yok, kanalizasyonumuz yok, çocuklarımız hasta, bütün toplumumuz hasta, ama kumar oynuyoruz. Harika!" diye tepki gösterdi.*[10]

O kadında her numara var. Mavi BMW'siyle Gazze'de cirit atmayı pek seviyor. Bir sürü zamanını Paris'te geçiriyor. Ile St. Louis'de bir dairesi var, Paris kuaförleri ve modacılarının abonesi. Ailesi sağlam iş kurmuş. Fakat her şey apaçık ortadayken neden onun sözlerinin bu kadar ilginç bulunduğunu benim anlamam mümkün değil. Evet, bu konuda söyledikleri doğru; doğru ama, kendisinin ve Arafat'ın şürekasının böylesi bir yozlaşmada rol oynamayı hâlâ sürdürdüklerini de kim inkâr edebilir?

İsrail'i gördükten sonra, bir cemaat hayatının egemen olduğu Mısır'a gittiniz. Mısır'da tanık olduğunuz manzara sizi şaşırttı mı?

---

10) Deborah Sontag, "Suha Arafat: A Militant in a Blue BMW", *New York Times*, 4 Şubat 1999, s. A1.

Hayır, çünkü durumun böyle olduğunu eskiden de biliyordum. İsrail içinde olsun, Batı Şeria ve Gazze'de olsun, Filistinlilerde ilk dikkatinizi çeken özelliklerden birisi, tecrit edilmişlik duygusu. Hayatlarını İsrail ordusunun gölgesi altında sürdürdüklerine hiç kuşku yok. Burada esas eksik olarak göze çarpan şey, Arap âleminin geri kalanıyla kolay ve doğal temasların olmaması. Bir Filistinli olarak, oldukça karmaşık formaliteleri yerine getirmeden (ki her seferinde, böyle bir işe kalkışmadan önce üç-dört defa yeniden düşünmenizi gerektirecek derecede bezdirici işlemler oluyor bunlar), İsrail'den veya Batı Şeria ve Gazze'den çıkıp Arap dünyasında herhangi bir yere gitmeniz mümkün değil. Önce sınırı geçme izni almanız gerekiyor, sonra da sonu gelmez kontrol noktalarından geçmek zorunda kalıyorsunuz, vs. Şunu özellikle belirtmem gerekiyor ki, Arap dünyasında seyahat eden bir Filistinli olduğunuzda hemen şüpheleri üstünüze çekiyorsunuz (ki bu benim içim de geçerli; tamam, bir Amerikan pasaportum var, ama pasaportumda benim Kudüs'te doğduğum yazıyor, bu da işleri karıştırmaya yeter bir bilgi). Bu yüzden, Filistinliler açısından Arap dünyasında seyahat edip Araplarla temas kurmak oldukça güç bir iş.

Bundan daha önemlisi, Filistinli olmayan çok az sayıda Arabın Filistin topraklarına giriyor oluşu; İsrail'e gitmesinin ise çok daha zor oluşu, hatta pratikte asla mümkün olmayışı. Bunun gerekçelerinden birisi (ki bu, Mısır, Suriye, Lübnan ve Ürdün'ü içine alan ve Körfez ülkeleri dahil Arap ülkelerinin çoğunun milliyetçi ve radikal entelektüelleri arasında rastlanan, açıklaması epeyce müş-

kül bir durumdur), onların 'normalleşme' dedikleri, İsrail ile, Ürdün ve Mısır gibi onunla resmi barış halinde görülen Arap devletleri arasındaki hayatın normalleşmesini -Arapça *tatbee*- yok sayıyordu. Mısır'la yapılan barış, Ürdün'le yapılanda olduğu gibi, soğuk bir barış olarak nitelenmektedir. Başka bir ifadeyle, sıradan Ürdünlüler ya da Mısırlılar, İsrail'e gitmezler, İsraillilerle bir alışverişleri olmaz. İsrailli turistlerse Ürdün ve Mısır'a gidip, kısa sürelerle hareket eden otobüslere binip tarihsel mekânları görürler. Ama bunun ötesinde bir karşılıklı ilişki yoktur; mesela Avrupa ülkeleri ya da komşu ülkeler, hatta dünyanın başka bir köşesindeki ülkeler arasında görülene benzer şekilde üniversiteler, bilim dernekleri, şirketler, vb. arasında kurulan temas yok denecek azdır. İşte, bu ilişkisizliğin sebeplerinden birisi, söz konusu entelektüellerin -Filistinlilerle dayanışma halinde olmanın bir uzantısı olarak- İsrail'le herhangi düzeyde bir ilişki kurmayı genelde reddediyor olmalarıdır.

Tabii bu durumun, fiilen birtakım kurumlar inşa etmeye çalışan Filistinlilere çıkardığı sorun, onların başka ülkelerin Araplarından alma ihtimalleri bulunan yardımlardan fiilen mahrum kalmalarıdır. Oysa, diyelim Mısır, Suriye, Lübnan ya da Ürdün'deki hekimler ve diğer tıbbi personel pekâlâ Filistinlilerin yardımına koşup, onların klinikler ve hastaneler açmalarına katkıda bulunabilirlerdi. Sağlık kurumlarının idaresinden farmakötik maddelerin üretimine kadar çeşitli faaliyetlerde onlara destek sağlayabilirlerdi. Ama normalleşmeye karşı alınan tutum yüzünden bu ihtimallerin hayata geçmediğini görmekte-

yiz. Benzer biçimde, çeşitli Arap ülkelerinin önemli bilimcilerini, gazetecilerini, yazarlarını ve şairlerini okuyan, onların eserlerini takip eden üniversite öğrencilerinin bu insanlarla herhangi bir şekilde tanışıp, onlardan bir şeyler öğrenme imkânları da baştan ortadan kalkmış olmaktadır.

Ben Araplarla biraraya geldiğimde ve yukarıda adlarını andığım Arap ülkelerine gittiğimde onlara, özellikle Mısırlılara, açık açık Filistin'e gidebileceklerini söylüyorum. İsrail ile Mısır barış halinde olduğu için, pekâlâ İsrail üzerinden Filistin'e gidebilirsiniz diyorum. Bu imkândan faydalanıp Filistinlileri görebilir, kurumlarına katkıda bulunabilir, hatta imkânınız varsa onların gelişimleri doğrultusunda çaba harcayabilirsiniz diyorum. Onlarsa bana cevap olarak, "Hayır," diyorlar, "Pasaportlarımıza İsrail damgasının basılmasına izin veremeyiz"; "İsrail büyükelçiliğine başvurup onlardan vize dilenmeyeceğiz"; "Sınırda ya da bariyerlerin başında bekleyen İsrailli polislerin bizi arayıp taramalarına boyun eğmeyeceğiz".

Ben bu argümanı bir düzeyde belki makul, ama başka bir düzeyde oldukça korkakça buluyorum. Bana öyle geliyor ki, bu durum gururlarına dokunuyorsa, İsrail kontrol noktasından, barikatından ya da sınırından geçmek durumunda kalacaklarsa, sadece başka Filistinlilerin her gün yaptıkları şeyleri yapıyor durumda olacaklar. İkincisi, onlara her zaman söylediğim gibi, bu şekilde hareket etmekle kimse onların İsrail'i tanıdığını ya da İsrail'in elini güçlendirecek kozlar verdiklerini iddia edemez ki. Bi-

lakis, yaptıkları şey bütün dünyaya açıkça, aslında onların Filistinlilerle dayanışma halinde olduklarını ve Filistinlilere yardım etmekten geri durmayacaklarını gösterecektir. Sözgelimi, Filistinliler kendi topraklarını ellerinden zorla alan ve yerleşimleri kurmak ya da genişletmek adına evlerini yıkmaya kalkan İsrail buldozerleriyle karşı karşıya geldiklerinde, her gün rastlanan ve dakika dakika tehdidi içeren böyle bir manzara karşısında Filistinlilerin yanında çok sayıda Mısırlı ve Ürdünlü de olsa, bu daha farklı bir tablo ortaya çıkarmaz mı? Aynı süreç pekâlâ üniversitelerde de işleyebilir. Tanınmış yazarlar, entelektüeller, tarihçiler, felsefeciler, sinema yıldızları pekâlâ Filistin'e gitmenin bir yolunu bulabilirler; oysa onlar bunu yapmayıp, "Kahire'deki İsrail konsolosluğundan vize dilenen bir durumda olmak istemiyoruz," gibi bahaneler ileri sürüp duruyorlar. Ben de bu tür gerekçelere sarılanlara, "Bu duruma düşmek zorunda değilsiniz, Kahire'de bir büyükelçiliği bulunan Filistin yönetimine başvurup, kendinizi Gazze'ye davet ettirebilir ve daha sonra oradan Batı Şeria'ya geçebilirsiniz," diyorum.

Görüleceği üzere, dolambaçlı yollara başvurmanın binbir türlü çeşidi vardır. Oysa ortada görülen, dar görüşlülükten de öte bir tür tembellikten, yerinde oturup durmaktan ve başka birilerinin harekete geçmesini beklemekten farklı bir manzara değil. Sanırım bizim en büyük düşmanımız, inisiyatif almamak. Mütemadiyen İsrailllilerin bir numara çevirdiklerini, Amerikalıların, sinsi komploların, Ford Vakfı'nın devreye girdiğini, vb. bahane edip duran bir halimiz var.

Belli ki bazı gruplarla çalışmaya gönüllü olan, fakat bu niyetlerini açıkça dile getirmekten çekinen birçok insan var. Tepki görmekten çekindikleri için başka yollara başvuruyorlar. Açıkça bir şey söylemeleri gerektiğindeyse yaptıklarını ya inkâr ediyor ya da bir şekilde geçiştiriyorlar. "Biz normalleşmeye yanaşmayacağız," "Emperyalizmle herhangi bir ilişkiye giremeyiz," "Yine de yerimizde oturup beklemeyeceğiz, Filistinlilere gerçekten yardımcı olacak, İsrail'le onu hayali bir düşman olarak görerek değil, birçok bakımdan Arapların hayatını olumsuz yönde etkileyen gerçek bir güç olarak görüp baş etmeyi sağlayacak bir şeyler yapmayı planlıyoruz," diyorlar.

Oysa bana göre, bu tutumun en belirgin simgesi, Arap dünyasında benim bildiğim hiçbir üniversitede (bu üniversitelerin hiçbiri gerçekte özgür olmasa, son derece politikleşmiş bir atmosferde varlığını sürdürmek durumunda kalsa, öğretim üyeleri ve öğrencilere sonsuz baskılar yapıldığı bilinse bile), gerçekten hiçbir önemli Arap üniversitesinde bir 'İsrail çalışmaları' bölümünün olmaması, ya da öğrencilere İbranice öğretecek bir girişimde bulunulmamasıdır. Aynı durum tabii ki Filistin üniversitelerinde de geçerlidir, ki hadi Filistinliler açısından bu durumu, bütün hayatlarına müdahale eden bir büyük güce karşı bir savunma refleksi olarak değerlendirebilirsiniz. Yine de benim gözümde tek hal çaresi, çok sayıda İsrailli siyaset bilimcisi, sosyolog, oryantalist ve zeki insanın Arap toplumunu incelemeye ciddi vakit ayırmalarına benzer şekilde, bu durumla açık açık yüzleşmek, İsrail'le ilgili çalışmalara yönelmek ve onların dillerini öğ-

renmekten geri kalmamaktır. Gerçekten, niçin bizler de İsrail'le ilgili çalışmalar yürütmeyelim? Komşunuzu, düşmanınızı tanımaya başlamanın, keza İsraillilerin Filistinli olsunlar olmasınlar bütün Araplara reva gördükleri hapishanenin duvarlarını yıkıp aşmanın bir yolu bu değil midir?

Ne yazık ki yukarıda anlattığım tablo oldukça vahim boyutlarda. Üstelik Arap dünyasında yaygın biçimde gözlenen bu edilgenlik, bu dar görüşlülük sadece İsrail'le sınırlı değil, Amerika dışındaki ülkeler için de geçerli. Arap dünyasında Batı'ya, Amerika Birleşik Devletleri'ne, Harvard'a, Samuel Huntington'a, Clinton'a, Monica Lewinsky'ye ve benzeri şeylere gösterilen ilgi neredeyse saplantı düzeyinde, handiyse manyaklık derecesinde. Öyle ki, en basit düşüncelerle, medyada halka sunulan en kaba halleriyle devam ettirilen bir ilgi bu. Ama öte yandan, Hindistan'a, Japonya'ya, Çin'e, dünyanın geri kalan bölümlerindeki büyük uygarlıklara gösterilen ilgi neredeyse sıfıra yakın. Amman'daki gibi bir üniversiteye gittiğinizde Afrika, Latin Amerika ya da Japonya konularım çalışan herhangi bir öğrenciyi mumla ararsınız. Ve bu bizim -bir toplum olarak, tarihin belirli bir kesitindeki bir halk olarak- zayıflığımızın, entelektüel bakımdan dumura uğramışlığımızın, dünyanın diğer köşelerinde olup bitenleri zinhar merak etmeyen sığlığımızın bir işaretidir.

Benim böylesi manzaralarla karşılaşınca insanlara karşı lafı hiç dolandırmaya kalkmadan ve açık açık söylemeye çalıştığım sözlerden birisi, "Bu tutumu muhak-

kak değiştirmemiz gerekiyor, kendi aklımıza kendi ellerimizle vurduğumuz kelepçeleri çıkarıp atmamız ve dünyanın geri kalan kısmına eşitlerimiz gibi bakmamız gerekiyor"dur. Bizde öylesine savunmacı bir refleks devrede ki, bu haksızlığa uğramışlık duygusundan bir türlü kurtulup silkinemiyoruz. Bizde demokrasinin işlemeyişinin bir sebebi de budur. Gerçekten, demokrasinin olmaması sadece hakimlerin despotizmine, sadece emperyalizmin komplolarına, sadece yozlaşmış rejimlere, sadece gizli polise bağlanamaz. Entelektüellerimiz yurttaşlık bilincinden yoksun oldukları için, hep aynı noktalar etrafında dönüp durmayı matah bellemişler. Dolayısıyla kendi konumumda benim elimden gelen, kişi olarak ya da yazılarımla bu mesafeden bütün yapabildiğim, bu gerçeğe işaret edip ısrarla onu ortaya koymak oluyor. Oysa bir durumu değiştirmenin tek yolu, o durumun muhatabı olanların bizzat kendilerinin okumaya, sorgulamaya, yüzleşmeye, hapishaneden kurtulmaya yönelmeleridir.

Gördüğüm kadarıyla, sizin vurguladığınız noktalardan birisi, İsraillilerin sizin halkınıza, Filistinlilere yaptıkları şeylerin bilinip kabul edilmesi gereği. Bu konu niçin çok önemli?

Çünkü biz tarihimizin önemli bir kısmında kapalı bir toplum olarak bırakıldık. Biz görünmez insanlarız, görünmez bir halkız. İsrail'in anlatısının gücü ve etkisi, neredeyse tümüyle, bir çöle gelen ve bu çöldeki insanlara karşı, onları kasabalarda ve şehirlerde yerleşik hayat sürüp, kendi toplumsal varlıkları olan bir yerli halk

değil, sürülüp kovulması gereken göçebeler olarak görerek davranmış öncülerinin kahraman konumuna oturtulmasından geliyor. 'Göçebe' figürünün uydurulup yerleştirilmesi son derece karmaşık bir sürecin takip edilmesini gerektirmişti, fakat Siyonistler bizimle bir halk olarak baş etmeye çalışırlarken bu figürden kesinlikle kendi lehlerine faydalandılar. Birçok İsrailliyle, özellikle benim kuşağımdan insanlarla konuştuğunuzda, devletin kurulmasının bir yönünün (İsrailli yurttaşların 1950'li ve 1960'lı yıllardaki eğitimleri ve formasyonunun) kesinlikle Filistinlilerin bu kapatılmasına bağlı olduğunu anlayabilirsiniz. Bir İsrailli için kabul edilmesi çok güç bir düşünce olsa bile, onlar bu topraklarda Holokost'tan kaçan büyük, kahraman bir figür oldukları için değil, yurdundan ettikleri, öldürdükleri ya da sürüp kovdukları başka bir halkın sırtına basarak yaşamaktadırlar.

Dolayısıyla, İsraillilerin yalnızca Batı'yla bağları olan, bu yüzden de Filistinlileri yok sayan, onları hor gören, hatta onlardan bihaber, izole bir toplum olarak değil, Ortadoğu'nun parçası olarak kabul edilebilecekleri bir tür gerçek normalleşmeye ulaşmak bana kesinlikle can alıcı önemde geliyor. Nitekim bir önceki cümlede özetlediğim durumun göstergelerinden birisi, İsrail'e gittiğinizde gördüğünüz bütün yol tabelalarının İngilizce ve İbranice olmasıdır. Tek bir Arapça tabela göremezsiniz. Yani, eğer bir Arap'sanız ve İbranice ya da İngilizce bilmiyorsanız, bu yollarda kaybolup gideceksiniz demektir. Zaten olması tasarlanan da budur. Bu, nüfusun yüzde 20'sini dı-

şa kapatmanın bir yoludur. Sonuç olarak söylemek istediğim, İsraillileri gerek entelektüel gerekse ahlâki olarak kendi tarihlerinin gerçekleriyle yüzleşmeye zorlamanın büyük önem taşıdığıdır.

Bu noktada yeni tarihçilerin oynayacakları bir rol vardır elbette, fakat bundan daha önemlisi, Filistinlilerin kendilerinin İsraillilere doğrudan şunları söylemeleridir: "Gerçeklik budur. Bu, 1948'in sonuçlarından birisidir ve sanırım artık, aradan elli yıl geçtikten sonra, Filistin ve İsrail tarihlerini; iç içe geçmiş görülebilecek ve birbirinin karşısına konabilecek olan bu ayrı tarihleri birlikte konuşmaya başlayabiliriz. Böyle bir yaklaşım olmadan 'Öteki' yine insan sayılmayacak, yine şeytanileştirilecek ve yine görünmez kılınacaktır. Mutlaka bir yol bulmalıyız. Zihnin devreye gireceği yer, entelektüelin oynayacağı rol burada kendisini gösterir. Bu yüzden ahlâki bilinç hayati önemdedir. Öteki'yle düzgün ilişki kurmanın, hiçbir yer tanınmayan Öteki'ne artık yer açmanın bir yolu mutlaka vardır. Hiç de ütopyacı bir bakış değildir bu. Kaldı ki ütopya zaten 'yok yer' demektir. Bu yüzden Öteki'ni somut bir tarihe ve bir yere oturtmak zorundayız."

Benim haritaları ve coğrafyayı gözden geçirip, yalnızca tarihe değil, fiili, somut mekânlara da bakarak (hatta oldukça hayali türde bir anlatı bile oluşturarak) bir yer kurmanın gerçekten can alıcı önem taşıdığını ileri sürüp durmamın sebebi budur. Moşe Dayan'ın 1970'lerin ortasında sarf ettiği şu söz iyi bilinir: "Bu ülkede kurulmuş olup da eskiden Arap nüfusa sahip olmayan tek bir yer

dahi gösteremezsiniz."[11] Moşe Dayan bu gerçeği görebiliyordu ve bunu açıkça telaffuz etmişti. Sonra da şöyle devam etmişti: "Biz o toprakları zorla ele geçirdik. Bunu unutmayalım. Ama sonraki kuşaklar, kısmen ABD'nin ve diasporadaki Amerikalı Yahudi topluluğunun yakınlığının etkileri sonucu, bu hassasiyeti ortadan kaldırdılar. Kendilerini dogmanın, ortodoksinin ve yetkenin kısıtlamalarından kurtaranlarımız için bu adımları atmak ve bu yerlere gerçekte oldukları gibi bakmak çok önemlidir. Arapların da bize, bir yerlere geri gönderilebilecek Haçlılar ya da emperyalistler olarak bakamayacaklarını anlamaları önemlidir. Benim sık sık dile getirdiğim şekilde, bizim için İsraillilerin İsrailliler olduklarında ısrar etmek gerçekten çok önemlidir. Bu insanlar İsrail adını taşıyan bir toplumun yurttaşlarıdır. Onlar 'Yahudiler' değillerdir, eskiden olduğu gibi gezgin gözüyle bakılıp, sonra Avrupa'ya geri gönderilebilecek kişiler değillerdir. Varlığımızın geçici olduğunu, bir geçiş evresinde bulunduğumuzu öngören dili kesin bir şekilde reddetmeliyiz."

Daniel Barenboim Arjantin'de doğup bir İsrailli olarak yetişmiş, dünyaca ünlü bir piyanist ve yönetmen. Onunla ilginç bir müzikal bağınız var.

Barenboim'le yedi-sekiz yıl önce tanışmış ve çok şaşırtıcı bir şekilde yakın dost olmuştuk. Benim gibi o da çok seyahat eden biri. Bazen yollarımız kesişiyordu. Birlikte bir şeyler yapmaya çalışıyorduk. O da benden daha

11) Edward W. Said, *The Question of Palestine*, 2. basım (New York: Vintage Books, 1992), s. 14.

fazla politikacı olmadığından, genellikle pek siyasi ağırlıkta olmayan halka açık toplantılar düzenler ve bu toplantılarda müzik, kültür ve tarih gibi konulardan konuşurduk. Bir İsrailli ya da Musevi müzisyen olarak, Yahudilerin toptan yadsınmasını temsil eden ama büyük bir müzik adamı olan Wagner gibi insanların eserlerine büyük ilgi duyuyordu. Keza, kültür ile müziğin birbirine paralel olarak işlemesine ve aynı zamanda çelişkili durumlar yaratabilmesine de büyük ilgi duyuyordu. Zaten şu anda onunla birlikte bu temaya dayalı bir kitap hazırlığı içindeyiz.[12] O da benim gibi, kendi topluluğunda egemen olan ortodoks yapıya karşı çok tepkili. Nitekim son yıllarda pek İsrail'de kalmadı, hatta geçen yıl İsrail'in kuruluşunun 50. yıldönümü vesilesiyle İsrail Filarmoni Orkestrası'yla birlikte bir şey yapmayı da kabul etmedi. Batı Şeria'nın işgal edilmesine kesinlikle karşı bir tavrı var. Bir Filistin devletinin kurulma gerekliliğinden açık açık konuşuyor. Cesur bir adam, ortodoks olmayan bir kişiliğe sahip. Bizi müzik bağlıyor birbirimize, ama geçmişimiz de birbirine uzak değil. O, ailesinin yaşadığı Filistin'e, ya da Tel Aviv'e, yaklaşık olarak benim ailemin oraya çıkarıldığı aynı tarihlerde gelmiş.

Aramızdaki ilişki çok sıcak ve candan. Onun için yakınlarda, daha doğrusu geçen hafta, Batı Şeria'nın önde gelen üniversitesi Bir Zeit'te bir resital vermesi için gerekli ayarlamayı yaptırdım. Barenboim adına büyük bir

12) Daniel Barenboim ve Edward W. Said, *Parallels and Paradoxes: Explorations in Music and Society* (New York: Pantheon Books, 2002) [Türkçesi için bkz. *Paralellikler ve Paradokslar*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, 2006].

jestti bu. Fakat büyük zorluklar çıktı. Zorluklar derken her tür problemi kastediyorum ve bunların kaynağı onun kendisi değildi. İsrailliler dört yıl süren İntifada boyunca Bir Zeit'i kapalı tutmuşlardı. Üniversitenin başkanı 1974 ile 1994 arasında yirmi yıl sürgünde kalmıştı. Daha birkaç ay önce İsrail askerleri kampus yakınında bir öğrenciyi vurarak öldürmüşlerdi. Dolayısıyla, Bir Zeit ile İsrailliler arasında süregiden düşmanlık uzun bir geçmişe sahip.

Bir İsraillinin gelip onların üniversitesinde çalması fikrini kabullenmeleri ilk başta hakikaten çok zor oldu. Ama zamanla fikirleri esnedi ve nitekim resital de büyük bir başarıyla sonuçlandı. Hayatımın gerçekten büyük olaylarından birisiydi. Barenboim adına konuşma hakkım varsa, sanırım aynı şeyi onun için de söyleyebilirim. Barenboim bu adımı attı ve salt kültürel olan bir hamleyle, ama aynı zamanda insani bir dayanışma ve dostluk gösterisinde de bulunarak, tanrı biliyor ya dünyanın herhangi bir konser salonunda ancak müthiş bir talep ve büyük paralar ödenerek kendisine kabul ettirilebilecek bir performansla sınırları aşmış oldu. Barenboim, büyük bir piyanist ve şef yönetmen olarak kendi mesleğinin doruğuna çıkmış biriydi ve bu resitale bir birey olarak geldi. Hatta, Batı Şeria'da iyi bir piyano bulmak mümkün olmadığı için, ironik bir şekilde, 1973'te Beyrut'ta suikasta uğramış, başkanın kuzeni olan Kemal Nasır Salonu adını taşıyan bir üniversitenin salonunda, ağırlıkla Filistinli dinleyicilere vereceği bu resital için kendi piyanosunu da yanında getirdi. Kemal Nasır da benim çok iyi dostumdu

ve bu elim olay meydana geldiği zaman tesadüfen ben de oradaydım. Suikast timinin başındaysa, şimdi İsrail'de İşçi Partisi'nin lideri olan, o sıradaysa istihbarat komando subaylığı yapan Ehud Barak bulunuyordu.[13]

İşte bütün bu tarihsel arkaplan Barenboim'in resital vereceği o akşamı çok duygusal bir haleyle ve orada bulunan herkesin ruhuna işleyen bir kültürel yakınlık duygusuyla kuşatmıştı. Gelenlerden biri, Daniel'in yakın dostlarından Zubin Mehta'ydı. Zubin Mehta da İsrail Filarmoni Orkestrası'nın şefidir ve bir Hintlidir. Ateşli bir İsrail taraftarıdır. Daha önce Batı Şeria'ya hiç gelmemiş olduğu halde resitalde hazır bulundu. Temsil sırasında gözyaşlarına boğuldu. Hiçbir açık siyasal göndermesi bulunmayan, çok önemli bir olaydı. Hiç kimse kimseyi öldürmeye çalışmıyor, karşısındakine karşı bir koz elde etmeye uğraşmıyordu. Sadece insani bir jestti; benimle Barenboim arasındaki dostluğa (dolayısıyla, onu hayranlık duyup onu sevmeye başlamış ve sayıları giderek çoğalan Filistinli dostların duygularına) dayalı bir dayanışma gösterisiydi. Bu temsilden hareketle şunu söyleyebilirim ki, eğer İsrail var olmaya devam edecekse, ancak Araplar ve Müslümanlarla dostluk ve eşitlik temelinde bu şansı bulabilir. Barenboim şimdi Arapça öğrenmeye can atıyor. O, müthiş yaratıcı bir deha olarak tamamen sıradışı, görkemli ve ileri bir profile sahip. Ve etrafımızda onun gibi insanların sayıları çok değil. Umarım buna benzer faaliyetleri önümüzdeki dönemde de sürdürebiliriz.

13) John Kifner, "Israel's Silence Reinforces Belief Its Commandos Killed P.L.O. Aide", *New York Times*, 18 Nisan 1988, s. A1.

Size belki Barenboim'in ve Yo-Yo Ma'mn bu yaz Weimar'da bir çalışma içinde olduklarından da söz etmeliyim. Weimar, 1999 yılı için Avrupa'nın kültür başkenti. Çoğunluğu Arap olan ama içinde İsraillilerin de bulunacağı ve yaşları on sekiz ile yirmi beş arasında değişen genç müzisyenleri on gün boyunca Weimar'da biraraya getirmek gibi bir düşüncemiz var. İlginç bir durum olarak, Weimar ünlü Buchenwald toplama kampından yaklaşık bir saatlik mesafede. Buram buram tarih kokan bir yer. Artı, Goethe'nin, Schiller'in, Liszt'in şehri, Alman kültürünün doruğu. Dolayısıyla bu Weimar'ın, Buchenwald kampı nedeniyle, İsrail'in kuruluşuyla, Filistinliler sorunuyla, bizim diasporadaki varlığımız ve dünyanın her köşesine dağılmışlığımızla bir bağıntısı var.

Fikrimiz Daniel ve Yo-Yo ile Berlin Devlet Operası'ndan müzisyenlerin katılacağı ustalık sınıflarında ders vermeyi ve akşamları benim öncülüğümde, kültür, siyaset, tarih ve özellikle müzik arasındaki ilişkiler üzerine canlı tartışmalar yapmayı içeriyordu. Fikrimizi açıklayınca bize başvuran, ses kasetlerini gönderen harika genç müzisyenlerle karşılaştık. İçlerinden en uygun olanlarını seçip projeye davet ettik. Hepimiz açısından oldukça fantastik bir deneyim oldu.

Tuhaf bir kişilik olarak bana göre bu olayın en iyi tarafı, ortada belirli bir programın olmamasıydı. Nitekim etkinlik sona erince hiç kimsenin bir deklarasyona falan imza atması gerekmedi. Sanki davetlilerin bir tür kültür merkezine gelip geri dönmeleri benzeri, her türden öngörülmeyen ve beklenen sonuçlar doğuran, aslında poli-

tik etkiler de sayılabilecek, ama hiçbirimiz politikacı olmadığımızdan işin bu yanına fiilen aldırış etmediğimiz yansımalarıyla görkemli bir olay yaşamıştık. Demek istediğim, bizim asıl ilgilendiğimiz, Ortadoğu'nun acılı, gerilimli ve kutuplaşmış coğrafyasından gelen hepimizin normal koşullarda yaşayamadığımız doğrultuda, müziğin, tartışmanın ve kültürün bir eşitlik ve yakınlık duygusu uyandırma gücüne tanıklık etmekti.

Lösemi olduğunuzu öğrendikten sonra yaklaşık sekiz yıldır rutin kontroller yaptırıyorsunuz. İnsanlar sizin sağlık durumunuz hakkında bilgi sahibi olmak istiyorlar. Onun için, sağlığınız nasıl diye de sormak isterim.

Bunu sorduğunuz için teşekkür ederim. Kötü dönemler geçirmedim değil. İlk üç yıl pek tedavi ihtiyacı duymadım. Sonra ansızın, 1994 ilkbaharının başlarında, ilkin kemoterapi, sonra radyasyon şeklinde tedavim başladı. Çeşitli enfeksiyonların ve gücümü azaltan yan etkilerin görüldüğü 1997 ve 1998 yılları kendi payıma çok zor geçti. Bu yıllarda zamanımın çoğunu hasta olarak geçirdim. Epeyce kilo verdim. Üzerime titreyen, fantastik bir Hintli doktorum vardı. Bütün bu süre boyunca çaresizlikle keşfettim ki, bendeki hastalık löseminin çok ender rastlanan ve bilinen bütün kemoterapi tedavilerine direnç gösteren bir biçimiydi. Geçen yaz, 'monoklonal antibody' denen ve dayanılması inanılmaz derecede güç bir deneysel tedavi gördüm. Bütün bu süre, yani tam on iki hafta hep hasta, yatağa çakılı kaldım. Tedavi ölçeği haftada üç dört gündü. Ne iyi ki şimdi geçici hafifleme de-

nen bir devredeyiz. Şifa bulmuş değilim elbette, hastalık geri dönecek, ama en azından ciddi tedavi görmeyeceğim ve kendimi iyi hissedeceğim bir altı ayım olacak. Bu da kendimi bir parça iyi hissetmemi sağlıyor.

2
İNTİFADA 2000: FİLİSTİN AYAKLANMASI*

İsrail-Filistin çatışması üzerine kaleme aldığınız yazılarınız ve konferans metinlerinizde, sürekli olarak 1948'in temel önemine işaret ediyorsunuz. Sizce insanların 1948 hakkında neleri bilmesi gerekiyor?

1948'de yaşanan olayları anlamadığınız sürece, bugün meydana gelen olayları da Filistinlilerin durumunuzu da anlayabileceğiniz kanısında değilim. Filistin'de, asıl olarak Araplardan müteşekkil bir toplum o tarihte köklerinden koparıldı ve yıkıma uğratıldı. 800

*) New York, 9 Kasım 2000.

bin kişilik Arap nüfusu bilinçli olarak yurtlarından sürüldü. Siyonist arşivler bu konuda son derece açık veriler ortaya koyuyor. Aynı konuda birçok İsrailli tarihçinin yazdıklarına da bakabilirsiniz.[1] Elbette Araplar da bu süreci her vesileyle tekrar ederek üzerine kalem oynatmışlardır. 1948'deki çatışmanın sonunda Filistinliler artık kendi ülkelerinde bir azınlık konumundaydı. Filistinlilerin üçte ikisi mülteci durumuna düşmüştü; bugün Arap dünyası, Avrupa, Avustralya ve Kuzey Amerika kadar dağınık bölgelerde yaşayan bu insanların çocukları ve torunlarının sayılarının 7,5 milyonu bulduğu biliniyor.[2] İsrail ordusu 1967'de, Doğu Kudüs'le birlikte Batı Şeria'yı ve Gazze'yi de istila ettiğinde geride kalanların hepsi İsrail işgalinde yaşamak durumunda bırakıldılar.

Filistinlilerin gözünde 1948, kendi kaderlerini tayin etme arayışlarının başladığı tarihtir. Bu süreç 1967'de başlamaz. 1967 sadece İsrail'in fethini tamamlamıştır. 1948'de ise Filistinlilerin topraklarının tamamı, Yahudi halkın ülkesi olarak İsrail devleti tarafından askeri yolla ele geçirildiği gibi, geride kalan ve İsrail'in nüfusunun kabaca yüzde 20'sini oluşturan Arapların toprak sahibi olma hakları da yok sayıldı. İsrail'deki toprağın çok büyük kısmı, Yahudilerin devletinin kontrolünde. İkincisi, 400'den fazla Arap köyü yerle bir edildi ve bu köyler daha sonra, kibbu-

1) Benny Morris, *The Birth of the Palestinian Refugee Problem, 1947-1949* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989).

2) Filistinli mültecilerle ilgili eksiksiz tablolar ve istatistikler için bkz. Yakın Doğu'daki Filistinli Göçmenler İçin Birleşmiş Milletler Yardım Teşkilatı'nın web sitesi ve raporları (UNRWA: http://www.un.org/unrwa).

tizmi kuran İsrailli yerleşimcilerin tasarrufuna geçti. İsrail'deki her kibbutz bir Arap mülkü üzerine kurulmuştur. Bu yüzden, 1948'in iltihaplı yarası, olduğu gibi vahametini korurken, İsrailliler de 1948'den sonra, "Filistinlilerin başlarına gelenlerde bizim hiç sorumluluğumuz yok, liderleri öyle söylediği için topraklarını bıraktılar," demekten vazgeçmediler. Bu yolda her türlü propagandaya başvurdular. Şimdiye değin, Filistinlileri topraklarından İsrailllilerin atmadığı yönünde genel bir konsensüs bile oluştu. Tabii İsrailliler, Temmuz ayında Camp David'de yapılan müzakerelerde dahi, her Filistinlinin temel talebi olan 'geri dönüş hakkı'na, 1948'de kovulduğu yere geri dönmelerine izin verilmesine yönelik hiçbir girişimde de bulunmadılar.[3] Meselenin özü budur.

Bize biraz kamusal tartışmaların çerçevesinden bahsetseniz. Mesela, 'barış süreci'nden başlayarak.

Barış süreci 1993'te, FKÖ ile İsrail hükümeti arasında, Filistinlilere ve Yaser Arafat yönetimindeki Filistin Kurtuluş Örgütü'ne Batı Şeria ve Gazze'de toprak vermek ve yönetim alanı açmak amacıyla bir gizli anlaşma yapıldığı zaman başladı. Yine de, İsrailliler ile Filistinliler arasındaki korkunç güç eşitsizliği göz önüne getirildiğinde, barış sürecinin fiilen İsrail işgaline yeni bir ayar verilmesinden öte bir anlam taşımayacağı ortada. Bugün için, Kasım 2000 itibariyle meseleyi ele aldığımızda bile, İsrail Batı Şeria'nın yüzde 60'mı, Gazze'nin yüzde 40'ı kontrol

3) Bkz. ed. Naseer H. Aruri, *Palestinian Refugees: The Right of Return* (Londra: Pluto Books, 2001).

etmeyi sürdürmekte. Kudüs'ü ilhak ettiler ve Filistin topraklarını yerleşimcilerle doldurdular. Kudüs'tekileri de sayarsak bugün için yaklaşık 400 bin İsraillinin orada yasadışı bir şekilde bulunduğunu söyleyebiliriz.[4] Söz konusu olan, yerleşimler ve gerek yirminci gerekse yirmi birinci yüzyılın en uzun süren (Japonların 1910'dan 1945'e kadar süren Kore işgalini düşündüğümüzde bile en uzun diyebileceğimiz) askeri işgali.

Özünde barış süreci Filistin yönetiminin İsrail'in koşullarını kabullenmesinden öteye gitmemiştir. İsrail birlikleri küçük değişikliklerle eski mevzilerine yayılmış durumdalar. Yerleşimler devam ediyor. Kudüs hâlâ İsrail egemenliği ve yerleşimi altında. Sınırlar ve su tamamen İsrail'in denetiminde. Çıkışları ve girişleri İsrail kontrol ediyor. Güvenlik de öyle. Amerikalıların ve İsraillilerin bütün amacı, işgale ayar verilmesinde Filistin'in onayını almanın bir yolunu bulmak. Bunların hepsi barışa doğru giden adımlar olarak gösteriliyor, oysa ortada korkunç bir sahtekârlık dönüyor. Dolayısıyla, Filistinlilerin 29 Eylül 2000'den itibaren süregelen isyanlarının kapsamını ve derinliğini ancak böylesi bir arkaplana yaslanarak açıklayabiliriz.

'Savunma' terimi hakkında ne düşünüyorsunuz?

İsrail ordusuna verilen ad 'İsrail Savunma Güçleri' şeklinde. Sanki İsrail ordusu bir savunma hattı çekmiş gibi bir

4) Yerleşimlerle ilgili ayrıntılı raporlar için bkz. Ortadoğu Barış Vakfı'nın (FMEP) web sitesi ve bülteni: *The Report on Israeli Settlement in the Occupied Territories* (http://www.fmeq.org).

izlenim var ortada. Öyle yanıltıcı bir tabloyla karşı karşıyayız ki, medyanın bütün çabası, İsrail Savunma Güçleri'nin İsrail'i, esasen taş atmaktan başka bir şey yapmayan Filistinlilere karşı korumaya çalıştığını kanıtlamak yönünde. Neredeyse Orwell'cı bir dümen, yani. Gerçekte ise, polis arasındaki bir miktar küçük silah dışında Filistinlilerin silahı falan yok. İsrail füzelerine, jetlerine, helikopter makinelilerine, tanklarına ve roketlerine karşı taş atıp duran bir genç nüfustan ötesini göremiyoruz. En önemlisi, kavganın tamamen Filistin topraklarında meydana gelmesi. O yüzden burada 'savunma' sözcüğünün kullanılması grotesk bir aldatmacadan ibaret. İsrail ordusu, Filistin toprakları içerisindeki bir işgal gücü. Filistinliler askeri işgale karşı direniyorlar, İsrailliler de her yola başvurarak, Cezayir'de, Vietnam'da ya da Hindistan'da görülene benzer şekilde, bütün sömürgeci güçlerin yaptığı gibi direnişin bedelini sivil halka ödeterek işgali uzatıyorlar.

Ya 'terörizm'?

Yine çok kirli bir durum ve terimle karşı karşıyayız. Siyonistlerin fiilen terörizmi Filistin'e soktukları 1920'lerden beri süregelen bir kirli tablo bu. Terörizm, halkı dehşete sürüklemek amacıyla Arap çarşılarında mütemadiyen bomba patlatan ilk Siyonist aşırılıkçı grupların başvurduğu standart tekniklerden birisiydi. Siyonistlerin, Filistin'den çekilişlerini hızlandırmak için İngilizlere karşı terörizme başvurdukları 1930'lu ve 1940'lı yıllarda iyiden iyiye azdırılan bir yöntemdi bu. Zaten İngilizler de 1948'den sonra Filistin'den çekilme işlemini tamamlayacaklardı.

O devirden beri inişli çıkışlı bir süreç seyrediyor. Her koşulda akılda tutulması gereken noktalardan birisi, korkunç can kayıplarına ve hayatlarından olan masum insanlar adına özür dilemenin ya da onların kayıplarını telafi etmenin bir yolu bulunmamasına rağmen, Filistinlilerin kayıplarının İsrail'in kayıplarına kıyasla muazzam bir ölçekte çok daha fazla olduğu. Son altı haftanın rakamlarına baktığınızda bile, hayatını kaybeden 180 Filistinliye karşılık sadece 14 İsraillinin öldüğünü görürsünüz.[5] Bu da aradaki farkı çok çıplak bir şekilde ortaya koymaya yeter. Üstelik ölen İsraillilerin 8'i askerdi. Filistinlilerin ise hepsi sivil. Bu bağlamıyla terörizm, Filistinliler adına zayıfların ve ezilenlerin silahı haline geldi. Çok sınırlı ölçüde ve yer yer girilen bir yol bu, ancak her zaman için kendilerini kurban olarak göstermeye bayılan, halbuki bu çatışmada asla mağdur tarafı oluşturmayan İsrailliler tarafından kullanıldığında vahim boyutlara ulaşıyor. Apaçık bir gerçek ki, İsrailliler ezen taraf; İsrailliler, Filistinlilere karşı aralıksız saldırılar düzenleyen taraf.

Amerika Birleşik Devletleri'nin adil ve dürüst bir aracı rolünü oynadığı şeklindeki iddialara ne diyeceksiniz?

İsrail dünyada, ABD'den askeri ve ekonomik yardım alan tek devlet. Yardımın ölçüsü de bugünün rakamlarıy-

5) El-Aksa İntifadası'ndaki yaralanma ve ölüm olaylarıyla ilgili ayrıntılı veriler için bkz. B'Tselem (İşgal Altındaki Topraklardaki İnsan Hakları İçin İsrail Enformasyon Merkezi) ve Filistin Kızıl Haç Derneği'nin web siteleri: http://www.btselem.org/English/Statistics/Al_Aqsa_Fatalities_Tables.asp ve http://www.palestinercs.org/crisistables/oct_2000_table.htm.

la 135 milyar dolara kadar varıyor.[6] İster kuzey New York eyaletindeki küçük bir bölgede kampanya yürüten biri olsun, isterse başkanlık yarışına giren güçlü bir aday, ABD'de ortaya atılan her politikacı mutlaka İsrail'in kayıtsız şartsız destekçisi olduğunu deklare etmek durumunda. Temsilciler Meclisi ya da Senato, Kongre'de yapılan açıklamalar ve gösterişli deklarasyonlar, İsrail lobisinin gücü sayesinde çok büyük sayılardaki insanı kendiliğinden İsrail'in destekçisi haline getiriyor. Keza, politik hassasiyetleriyle İsrail'i destekleyen geniş ve aktif bir topluluk söz konusu. ABD politikası, bütün risklerini göze alarak İsrail'i savunmaya ve desteklemeye odaklanmış. Amerika Birleşik Devletleri, BM Güvenlik Konseyi'nin İsrail'in uluslararası hukuku düpedüz ihlal ettiği, işkence vakalarından sivillere karşı helikopter ve füze saldırısı düzenlemeye, yerleşimleri devam ettirmeye ve yasadışı ilhaklarda bulunmaya kadar her türlü olay karşısında gündeme getirilen bütün karar taslaklarını veto ediyor.[7]

Özetle, Amerika Birleşik Devletleri'nin adil bir aracı olduğunu söylemek akıl almaz bir aldatmaca. Amerika Birleşik Devletleri haddinden bile daha fazla ölçüde İsrail kampında yer alıyor. Barış sürecinin son yedi yılındaki müzakerelere dair sahip olduğumuz bütün bilgiler, ABD'nin istisnasız olarak her durumda İsrail'in bakış açısını desteklediğini ve İsrail yandaşı olmaktan asla vaz-

6) David R. Francis, "Economist Tallies Swelling Cost of Israel to US", *Christian Science Monitor*, 9 Aralık 2002, s. 16. 2001'de, 1973'ten sonraki resmi ABD yardımları dolar bazında hesaplanmıştır.

7) Bkz. Stephen Zunes, "UN Resolutions Being Violated by Countries other than Iraq", *Foreign Policy in Focus*, 3 Ekim 2002: http://www.fpif.org.

geçmediğini ortaya koyuyor. Değinilmesi gereken başka bir konu, barış süreci müzakerelerine dahil olan resmi yetkililerden (Dennis Ross, Martin Indyk ve Aaron David Miller'den başlayarak) çoğunun, İsrail lobisinin eski elemanları oldukları ya da uzun süredir bu lobinin yandaşı olarak hareket ettikleri.

Haftalık tutucu İngiliz dergisi The Economist, *"Yeni Filistin İntifadası'nın hızla ciddi bir sömürgecilik-karşıtı isyana dönüştüğü" gözlemine yer verdi.*[8] *Bu saptama, söz konusu deyişin bir anaakım dergide ilk dèfa kullanılışı mı?*

Bence daha önce, 1987'de patlak veren ve ancak Arafat'ın 1993'te durdurabildiği ilk İntifada da sömürgecilik-karşıtı bir isyandı. Durumu kesin bir dille böyle tarif edebiliriz. Batı Şeria ve Gazze'nin yerleşimciler, yerleşimler ve yollarla işgal edilmesi, Filistin topraklarının sürekli olarak müsadere edilmesi, ana ve yan yolları açmak için Filistinlilere ait zeytin ağaçlarıyla ve diğer ürünlerin sökülüp temizlenmesi, İsrail'in denetim alanını genişletmek amacıyla Batı Şeria coğrafyasının yeni baştan tasarlanmaya girişilmesi –ABD medyasının hafıza kaybına uğramış gibi görmezlikten geldiği bu politikaların hepsi klasik sömürgecilik modeline uygundu. Şöyle ki, ezilen ve bağımlı bir halkın işgalcilerin kâr elde etme hırsı ve keyfi uğruna boyunduruk altında tutulmaya devam edilmelerini sağlıyordu.

---

8) "The Spreading of Palestine's War", *The Economist* (ABD basımı), 28 Ekim 2000.

İşte, son altı-yedi haftada meydana gelen olaylar, yukarıda söylediğim gibi işgale yeni bir ayar verilmesinden ve İsraillilerin, fazla askere ihtiyaç duymadan, hatta sık sık, İsrailliler adına halka karşı polislik yapmak durumunda bırakılan Filistinlileri kullanmaya kalkmalarından öte anlam taşımayan barış süreci dahil olmak üzere, olayların gidişatını tersine çevirmeye yönelik girişimleri temsil etmektedir. Barış sürecinin bir yüzü budur. İronik bir durum olarak, İsrail'in güvenliği sorunu bir ölçüde, kendilerinden sömürgecilik-karşıtı gösteriler düzenleyen insanları boyun eğdirmesi beklenen Filistinli polislere devredilmiştir. Bu felaket, bu korkunç can kaybı, ancak halkın hayatını mahvetmeyi amaçlayan ve bu yüzden de ezilen insanlara sokaklara dökülmekten, cesurca -ve hatta, bazılarına göre, sersemce-, ama herkesin itiraf ettiği gibi, korkusuzca, korku bendlerini yıkmış olarak tanklara taş atmaktan başka alternatif bırakmayan bir işgal politikasının sonucu olarak gerçekleşebilirdi.

Birkaç yıl önce Tiananmen Meydanı'da Çinli gençler ordunun tanklarına karşı meydan okuduklarında, bütün dünyanın bir koro halinde bu gösterileri onaylayıp destekleyen, hatta hayranlık bildiren nasıl feryatlar koparıklarını hatırlayalım. Filistin söz konusu olduğunda böyle bir şey akla dahi gelemezdi. Medya öylesine baskın bir şekilde İsrail yanlısı tutum almaya devam ediyor ki, sıradan insanlar sömürge tarzı bir askeri işgali devirmeyi amaçlayan cesur girişimlere desteklerini dahi bildiremiyorlar.

Bu en coğrafik çatışmalar bölgesinde ortada hiç harita bulunmadığından söz ettiniz. Haritalar niçin önemli?

Her şeyden önce Filistin'in kendisi, bütün bu bölge, çok ufak bir yer. Bu çatışma elli yıldır sürüyor. Ortalama bir televizyon izleyicisi ya da gazete okurunun zaten çok kısıtlı olan dikkat süresini dikkate aldığınızda, nasıl bir tarihin ya da coğrafik topografyanın devrede olduğunun fazla bir önemi kalmıyor. Çoğu kişi bu soruna, "Araplar ve Museviler yine birbirlerine girmişler, iki eşit taraf var ve bir taraf, İsrail tarafı, durmadan tacize uğrayan, mağdur taraf; saldıranlar ve tehdit edenler, Araplar," gözüyle bakıyor. Elbette bu yaklaşımın arka planını, Holokost'un anıları ve anti-Semitizm dehşeti oluşturuyor. Oysa bu bölgenin gerçeği esastan daha farklı. Bütün Filistinlilerin gözünde, 1948 ve İsrail devletinin kurulması, tarihi Filistin'in tarih boyunca Arap olarak kalmış bulunan yüzde 78'inin İsrail'e dönüşmüş olmasından başka bir sonuç ifade etmiyor.[9] Kabul ve teslim edilmesi gereken ilk gerçek bu. Batı Şeria ile Gazze birlikte tarihi Filistin'in yüzde 22'sini teşkil ediyorlar ve şu andaki kavganın döndüğü yer burası. Filistinliler kavgalarını, daha önce kaybetmiş bulundukları yüzde 78'lik kısım uğruna değil, sadece bunun gerisinde kalan yüzde 22'lik kısım için sürdürüyorlar. İşte İsrailliler, bu yüzde 22'lik kısımda da Batı Şeria'nın yüzde 60'ını, Gazze'nin yüzde 40'ını kontrolleri altında bulunduruyorlar. Eğer bir Filistin

9) Bkz. Samih K. Farsoun ve Christina E. Zacharia, *Palestine and the Palestinians* (Boulder: Westview Press, 1997), s. 123-125.

devleti olacaksa da bu asla bitişikteki bir toprak parçasında kurulmayacak. Kavga sahası, küçük parçalar halinde dilimlere ayrılmış, İsraillilerin inşa ettikleri yollarla daha fazla denetim altında tutulan ve bu yollar sayesinde Filistin bölgelerini daha fazla çember içine alan bir yer. Filistinliler bugün kendilerine kalmış küçük alanda bile tam bir kuşatma altındalar.

İsrailliler bu topraklarda Filistinlilerin fiilen bir bölgeden bir başka bölgeye, kuzeyden güneye, doğudan batıya geçmelerini imkânsız hale getiren bir durum yarattılar. Bütün bölgenin kabaca yüzde 4'ünü oluşturan 'Büyük Kudüs', İsrail tarafından ilhak edildi ve İsrailliler burayı asla geri vermemeyi planlıyorlar.[10] Onların niyeti, Filistin yönetiminin inisiyatifine devredebilecekleri belediye hizmetleri ve sağlık gibi sorunlar dışında bu bölgenin tamamen İsrail'in denetiminde kalması. Güvenlik ve sınırlar İsrail'in kontrolünde olacak. Bugün Yaser Arafat'ın kendisi bile İsrail'in resmi izni olmadan Gazze'ye girip çıkamıyor. Dilediklerı an havaalanını kapatabilir, hatta havaalanını tamamen tahrip edip yıkabilir, insanların hareket ettikleri her bölgedeki trafiği durdurabilirler. Gerçekte Filistinlileri boğarak öldürmeyi amaçladıkları çok açık. Ve bu durum, barış sürecinin sonucu. Savaşın sonucu değil. Bir ölçüde, İsrailliler ile Filistin yönetimi arasında, ABD'nin kanatları altında imzalanmış olan (ve bu yüzden de kesinlikle işlemeyen) o anlaşma felaketinin ürünü.

10) Bkz. Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs (PASSIA), *The Palestinian Question in Maps: 1878-2002* (Kudüs: PASSIA, 2002), Haritalar: 40-48, s. 110-127.

Bütün bu bilgileri nereden topluyorsunuz?

Washington'da iki ayda bir yayınlanan, "İşgal Altındaki Topraklarda İsrail Yerleşimi Raporu" var, mesela.[11] Bu periyodik raporların editörü Geoffrey Aronson. Raporlar, Ortadoğu Barış Vakfı'nın bir yayını. Yerleşim inşaatlarının oranı, yerleşimlerin elde tutulması, yeni yerleşimlerin başlatılması, eski mülklerin yıkılması ve yerleşimci nüfusunun artışı gibi ayrıntılı bilgiler konusunda İsrail, Filistin ve uluslararası kurumların verilerinden yararlanarak hazırlanan en yetkin kaynak.

Noam Chomsky, Alexander Cockburn, Robert Fisk ve İsrail'in yerleşim politikasını eleştiren diğer isimler, bu durumu tarif etmek için 'bantustan' terimini kullanıyorlar.[12]

Burada bir tür tekrara dayalı durum söz konusu. Terimin kökeni on dokuzuncu yüzyıl sömürgeciliğinin tarihine dayanıyor. Fransızlar bu politikayı Cezayir'de izlediler. Uysal yerlilerin başlarında yerli şeflerle köylerini yerleştirebilecekleri alanlar bulmaya kalktılar. Batı Afrika'da İngilizler, 'dolaylı egemenlik' adını verdikleri ve kendilerine itaat etmeyen yerlilere hükmedecek yerli işbirlikçiler bulmayı amaçlayan, fakat gerçek yetkinin halen işgalci güçte kaldığı bir yöntemle aynı politikaya soyundular. Güney Afrika'da siyahlara bazı alanlar ya da

11) Bkz. Ortadoğu Barış Vakfı'nın web sitesi: http://www.fmep.org/reports.
12) Başka kaynakların yanı sıra bkz. Norman Finkelstein, *Image and Reality of the Israeli-Palestine Conflict*, güncellenmiş basım (New York: Verso, 2003) ve Noam Chomsky, *Middle East Illusions* (Boulder: Rowman and Littlefield, 2003).

yerleşim sahası bırakılırken, egemenliğin çeşitli yönlerini ellerinde tuttukları yanılsaması yaratıldı. Oysa bu ülkede siyahlar asla toprağı kendi kontrollerine alamıyorlardı. Su da kendi kontrollerinde değildi. Giriş çıkışlar tamamen beyazların denetimindeydi. Burada takip edilen model de tastamam aynı. Küçük ve bölünmüş haldeki Filistin bölgeleri Filistin halkının yaşadığı merkezler, fakat Arafat gibi birinin kendisinin lider olduğu izlenimine kapıldığı, daha doğrusu kendisinin bu izlenimi yaratmasını sağlayan, oysa iplerin tamamen sahne gerisindeki sömürgeci işgalcinin elinde kaldığı birer 'yurt parçası' olmaktan öteye gitmiyor.

Ariel Şaron 28 Eylül'de Kudüs'teki Harem el-Şerif, Kaya Çatısı ve El-Aksa Camii'ne gitti.[13] *Yanında da 1.000 civarında İsrail güvenlik görevlisi bulunuyordu. Eski İsrail generali ve bakanının bu ziyareti, yeni İntifada'yı kışkırtmakla eş tutuldu. Şaron Filistinlilerin gözünde neyi temsil ediyor? Şaron'un bu ziyareti yapmasını sağlayan Barak hakkında neler söylemek istersiniz?*

Şaron, İsrail'in popüler mitolojisinde kahramana yakın bir konumda. Onun icraatları 1950'lerde başladı. Bir önceki gün 3 askerin öldürüldüğü bir İsrail askeri devriyesine düzenlenen baskına misilleme olarak, 65 masum insanın evlerinde katledildiği Kibia kasabasının istila edilmesinden o sorumluydu.[14] Şaron ondan sonra da ca-

13) bkz. Robert Fisk, "Bloodbath at the Dome of the Rock", *The Independent* (Londra), 30 Eylül 2000, s. 1.
14) Bkz. Emma Brokes, "The Bulldozer: These are Busy Times for Ariel Sharon", *The Guardian* (Londra), 7 Kasım 2001, s. 2.

nice eylemlerine devam etti. Esasen, kendisinden çok daha az donanıma ve imkânlara sahip olan sivillerin ve düşmanların bastırılmasında uzmanlaşmış bir kabadayı. 1967 İsrail işgalinden sonra Gazze'nin pasifleştirilmesi ona emanet edilmişti. 1970'lerin başlarında, İsraillilerin iddiasıyla 'terörist hücreler'in kökünü kazıyacağım diye birçok evi yerle bir edip Filistinlileri başka yerlere süren operasyonları idare etti (o evler gerçekte Gazze içindeki 'direniş hücreleri'ydi). Bütün bunların dışında, kendi bakanını yanlış yönlendirerek, sadece birkaç kilometre ilerleyeceklerine inandırdığı, oysa gerçekte 17 bin kişinin ölümüne yol açan bir saldırıyla ordusunu Beyrut içlerine kadar soktuğu 1982 Lübnan işgalinin mimarıydı.[15] Beyrut'taki Mülteci Kamplarındaki Olayların Soruşturulması Komisyonu (Kahan Komisyonu), vahşeti fiilen, İsrail gözetimi altında hareket eden Lübnanlı Maruni milisler işlemiş görünse de, Sabra ve Şatila mülteci kamplarındaki katliamların sorumluluğunu dolaylı olarak Şaron'un taşıdığına kanaat getirdi.[16]

Yani her türlü ölçeğe vurulduğunda, Ariel Şaron bir savaş suçlusudur. Filistinlilerin geri kalanını sürüp atmayı ve onların hepsini Ürdün'e yerleştirmeyi deli gibi arzuladığı kimsenin gözünde sır değil. Ona göre Filistin sorununun çözümü, kendisinin 'Ürdün seçeneği' diye andığı,

15) Robert Fisk, "This is a Place of Filth and Blood Which Will Forever Be Associated with Sharon", *The Independent* (Londra), 6 Şubat 2001, s. 1. Ayrıca bkz. Robert Fisk, *Pity the Nation: The Abduction of Lebanon*, güncellenmiş basım (New York: Nation Books, 2000).
16) Bkz. Julie Flint, "The Sharon Files", *The Guardian* (Londra), 28 Kasım 2001, s. 6.

egemen bir ülke olan Ürdün'ü bir Filistin devletine çevirmekte yatıyor.[17] Onun, tabii ki İsrail'in kontrolünde tutulan ve 1967'den beri (ABD'nin vetolarına rağmen BM'nin aldığı pek çok kararı ve uluslararası hukuku açıkça ihlal eden bir tutumla) Doğu Kudüs'ün kalan bölümüyle birlikte ilhak edilmiş sayılan El-Aksa Camii'ne gidişi tam bir provokasyondu. Ertesi gün, 29 Eylül'de, namaz bittikten sonra Şaron'un bir önceki günkü tavrını protesto etmek amacıyla bir gösteri düzenlendi. İsrail polisi göstericilerin üstüne ateş açtı ve 5 sivili öldürdü.[18] Sizin de işaret ettiğiniz gibi, Şaron 28 Eylül'de, Barak'ın emrine tahsis ettiği 1.000 polisle birlikte oradaydı.

Barak'ın Şaron'un bu eyleminin arkasında olduğu, en azından bu hareketini fiilen onayladığı gün gibi açıktır. Eğer bu harekete de provokasyon denmeyecekse, peşinden vahim olaylar meydana getiren provokasyon nasıl bir şeydir, bilmiyorum. Şaron'un kısıtlı aklının böylesi durumu önceden kestirebileceği kanısında değilim. Fakat bu eylem, Müslümanların kutsal mekânlarından birinde İsrail egemenliğinin zorla dayatılmasının da bir örneğiydi. Saldırgan bir provokasyon olarak amaçlanmamış olsa bile, sicili vahşet eylemleriyle ve savaş suçlarıyla dolu bir İsrail subayının elini kolunu sallaya sallaya İslamiyet'in en kutsal mekânlarından birine gidebileceğini göstermeye yaramıştı. Demek ki artık her İsrailli bu şekilde davranabilirdi. Onların gözünde Müslümanların

17) Nicole Gaouette, "Deep Splits Face Israel's New Leader", *Christian Science Monitor*, 7 Şubat 2001, s. 1.
18) Ross Dunn, "Muslims Shot in Clash at Jerusalem Site", *The Times* (Londra), 30 Eylül 2000.

kim olduğunun hiçbir önemi yoktu; herhangi bir İsrailli ortaya çıkıp onların arzuları, istekleri, duyguları ve mahremiyetlerini çiğneyebilirdi. Niyet tam da bunun gösterilmesiydi. Tektanrıcılığın en çirkin yönleri halkları birbirine karşı kışkırtmakta kullanılıyordu. Yahudi devletinin temsilcisi olan bir İsrailli böylesi mekânlardan birinde boy gösterip, fiilen, "Biz işgalci orduyuz, aklımıza eseni yapabiliriz," demiş oluyordu. Tabii ki medyadaki hiçbir haber ve yorum olayı bu şekilde yansıtmayacaktı. Medya en fazla olayın sadece bir provokasyon olduğundan dem vuruyordu. Oysa bu salt provokasyon değildi. Verilen mesajın özü, İsrail'in ve buna bağlı olarak Yahudi üstünlüğünün İslamiyet'e dayatılmasıydı.

Nobel Barış Ödülü sahibi Elie Wiesel, çok sayıda Pulitzer Ödülü almış New York Times *köşe yazarı Thomas Friedman, PBS'den Charlie Rose ve oryantalist akademisyen Bernard Lewis ve benzeri kişilerin yutturmaya çalıştıkları hikâye, Camp David'in Arafat'ın dikkafalılığı ve eşsiz bir fırsatın kıymetini bilememesi yüzünden çöktüğü yönünde. Onlara bakılırsa, Barak'ın teklifi önceden önerilenlerin daha ilerisine geçiyordu; çok kapsamlı ve cömert bir anlaşma teklifiydi.*

Bu senaryo hiçbir gerçeğe uymayan bir uydurma. Fazla ileri gitmeyelim, Barak'ın 1967 sınırlarına geri dönmeye hiçbir niyeti bulunmadığını bizzat kendisinin açık seçik bir dille ortaya koymuş bulunduğunu hatırlayalım.[19]

---

19) Bkz. Naseer H. Aruri, *Dishonest Broker: The U.S. Role in Israel and Palestine* (Cambridge: South End Press, 2003), bölüm 10. Ayrıca bkz. Tanya Reinhart, *Israel/Palestine: How to End the War of 1948* (New York: Seven Stories Press, 2002).

Oysa barış sürecinin start alabileceği ilke budur; 5 Haziran 1967'de çizilmiş sınırlardan önceki topraklara geri dönme hakkının tanınmasıdır.

BM Güvenlik Konseyi'nin 242 sayılı kararına dayanarak mı bunu söylüyorsunuz?

Ayrıca, yine BM Güvenlik Konseyi'nin 338 sayılı kararına dayanarak. İkincisi, Barak mültecilerin geri dönüşünün de hiçbir şekilde mümkün olamayacağını ilan etmiş biriydi. Üçüncüsü, Kudüs'ün bir daha Filistin egemenliğine devredilmesi asla söz konusu değildi. Dördüncüsü, Barak'ın yerleşimlerin kaldırılması gibi bir niyeti de kesinlikle yoktu.[20] Bunların hepsi, Barak'ın sonraki müzakere çizgisinin yaslandığı konumu oluşturur. O hiçbir zaman bu çizgiden uzaklaşmamış, bilakis bu çizgiyi pekiştirmiştir. Yine, Amerikan ve İsrail medyasının akıl hocalarının kurdukları varsayımlara bakarsanız, onun aslında Doğu Kudüs'ten bir adım geri atmadığını gözlemlersiniz. Hiçbir şeyden vazgeçmiyordu. Hatta basitçe şöyle söylüyordu: "Biz sizin kutsal yerlerde bir biçimde egemenlik kurmanıza izin vereceğiz. Aynı imkânı Hıristiyanlara ve Ermenilere de tanıyacağız. Müslümanların kutsal saydıkları mekânlarda bir parça egemenlik sahibi olabilirsiniz, fakat Doğu Kudüs'te gerçek egemenlik her daim İsraillilerin ellerinde kalacaktır. Şehrin bölgeler temelindeki büyük kısmı da İsrail'in kontrolünde olacaktır." İşte bu bakış açısı 'ileri görüşlülük' olarak takdim edilmekteydi. Oysa Barak mültecilerin adını bile ağ-

20) Aruri, *Dishonest Broker*, bölüm 20.

zına almıyor ve 1948'de meydana gelen felaketin sorumluluğunu üstlenmeye hiçbir şekilde yanaşmıyordu. Üstelik bu tavır, İkinci Dünya Savaşı'nda tarifsiz acılar çekmiş, anti-Semitizmin dehşetine katlanmış bir halkın liderinden gelmekteydi. Barak, Filistinlilere açıkça şunu söylemiş oluyordu: "Biz sizin taleplerinizi dikkate bile almayız. Bunlar bizim umurumuzda değil." Aynı şekilde, yerleşimlerden vazgeçmeyi de kesin bir dille reddediyordu.

Böyle bir durumla karşı karşıya kalan Arafat, barış sürecinin devamı olarak görünmeyecek, bilakis 'nihai statü' müzakeresi anlamı taşıyacak iki haftalık bir toplantıya haliyle gelmek istemedi. Arafat bunu kabul edemezdi. Yalnızca kendi tarafına korkunç koşullar dayatıldığı için değil, bunun iki sebebi daha vardı. Birincisi, Arafat'tan çatışmaları sona erdirmesi ve Filistinlilerin İsrail'e karşı ileri sürdüğü talepleri ortadan kaldırıp, Müslümanlar-Hıristiyanların İsrail'e yönelik bu tür taleplerini de fiilen sıfırlamış olması isteniyordu. Arafat bunu yapamazdı. İkincisi, yine kendisinden, topraklara geri dönüş ve kendi kaderini tayin etme yönündeki Filistin taleplerinden vazgeçmesi isteniyordu. Sırf böyle bir anlaşmaya imza atarsa başına gelebilecek şeylerden duyacağı korkudan dolayı Arafat bu yönde de en ufak bir adım atamazdı. Sonuç itibariyle bu görüşmeler, Arafat'ın İsrail'in cömertliğinden faydalanma fırsatı olmaktan ziyade, Arafat'ın fiilen intihar etme ve son ödülü, dondurmanın kaymağını, yani Arafat'ın zaten vazgeçmiş bulunduğu, 1948'de Filistinlilerin ellerinden alınmış olan yüzde 78'lik kısmına ek olarak, yeni kavga alanlarını da İsrail'e hediye etme fırsa-

tına dönüşmüştü. Arafat, benim doğduğum ve ailemin hâlâ bir evinin bulunduğu Doğu Kudüs'ten de vazgeçmişti. Bu bölgenin yüzde 40'ı Araptı. Arafat her şeyi bırakıyordu. Yani, onun verdiği tavizler, İsraillilerin hayal edebileceğinden müthiş derecede daha cömertçe ve akılsızcaydı. Sanırım, başkaldırıyordu!

Yukarıda adlarını andığımıza benzer türden akıl hocalarının tekrarlayıp durdukları başka bir tema, Filistinlilerin 'kaybedenler' olarak temsil edilmesi. Barak 30 Ekim'de Knesset'te yaptığı konuşmada, Abba Evan'ın 'Filistinlilerin fırsat kaçırma fırsatını asla kaçırmadıkları' şeklindeki yorumunu yineledi.[21]

İsrail enformasyonu, başından itibaren her zaman iki düzeyde kozlarını devreye sokmuştur. Bir düzeyde, 'enformasyon'un İbranice karşılığı olan *'hasbara'*yla andıkları, *goyim*'e, yani yabancılara dönük propaganda işler. Bu düzeyde İsrail, geleceği gören, demokratik, savunmacı, kurbanlaştırılmış, cömert ve şefkatli taraf olarak takdim edilir. Başka bir deyişle, Batı'nın liberal vicdanına hitap etmek üzere tasarlanmış bir imajdır bu. İkinci düzeyde ise, Barak'ın kendi halkına söyledikleri doğrultuda, İsrail'in kendine dönük propagandası vardır. Konuşan ister Şimon Peres, isterse Yitzhak Rabin, Yossi Beilin, Ehud Barak ya da Benjamin Netanyahu olsun, hepsi en başından itibaren hep aynı şeyi söylemişler, "Bu bizim hiçbir şey kaybetmeyeceğimiz bir barış süreci," demişler-

21) Barak, akt. Lee Hockstader, "Israeli Helicopters Hit Key Palestinian Offices", *Washington Post*, 31 Ekim 2000, s. A1.

dir. Rabin bunu, 1993'te Oslo Anlaşması imzalanmadan sadece birkaç ay önce söyledi. "Keşke Gazze denize gömülse," dedi, "Gazze bizim boynumuza asılmış bir değirmen taşı; aşırı kalabalık, en sefil koşullarda yaşayan 1 milyon insan. Bunun sorumluluğunu niçin biz üstlenelim? Biz en iyi toprakları kendimize ayırıp, gerisini Filistinlilere verelim".[22]

İşte, Oslo'nun temeli budur. İşçi Partisi içindeki sözde barış kampının çağrısı, bu yolla her zaman kendilerinin kazanacaklarıdır. İşe yaramayan topraklardan, zahmet gerektiren tatsız işlerden kurtulacaklar, "Filistinlileri yönetmek? Biz bu süfli işleri yapmayı istemiyoruz, onları Filistinliler yapsın, fakat tek bir yerleşimi de elimizden bırakmayız," diyeceklerdir. Beilin bunu her vesileyle dile getiriyor. Üstelik bu ülkede ve İsrail'de kendisine 'aşırı barış yanlısı' imajı biçiliyor. Oysa o, esas yerleşimlerden bir tekini bile bırakmayacaklarını, en iyi topraklara el koyacaklarını, Kudüs'ü elde tutmaya devam edeceklerini her fırsatla ilan ediyor.[23] Sizler de bu durumdan şikayetçi olmamalısınız, diyor Likud'çulara, bu tür düzenlemelere karşı çıkmanın ele avuca gelir bir sebebi yok ki, diyor.

Bu tarihi dikkatle okuyup, *hasbara*, yani yüzeysel propaganda düzeyinde karşı çıkılan şeyleri irdelerseniz, -be-

22) Clyde Haberman, "Yitzhak Rabin: Pragmatist Leading Israelis From Isolation to New Peace", *New York Times*, 12 Eylül 1993, s. 1: 12; Sarah Helm, "Talks Reveal a Glimmer of Hope on Golan", *The Independent* (Londra), 4 Eylül 1992, s. 9.

23) David Zev Harris ve Margot Dudkevitch, "Settler Leaders Upbeat after 'Positive' Meeting with Beilin", *Jerusalem Post*, 11 Şubat 2000, s. 4A.

nim kanımca- İsraillilerin bir intihar oyunu oynadıkları kanaatine varırsınız. Onların politikalarının temelini, Arapların sadece şiddetin dilinden anlayacakları argümanı oluşturuyor. Oysa işgalin kendisi şiddetin dik âlâsıdır; bunun karşısında taş atarak direnmek, yer yer teröristçe öfkeyi dışa vurmak, ne kadar korkunç görülse de, aralıksız 35 yıldır 3 milyon insanın topluca cezalandırılması karşısında hiçbir şeydir. İsrail dünyada, işkencenin yasal olarak mazur görüldüğü tek ülkedir. İsrail'deki İsrail yurttaşlarının yüzde 20'sini oluşturan, ama Yahudi değil de Filistinli olan bir topluluğa, tam da Güney Afrika'da siyahlara uygulanan muamele reva görülüyor. Onlara hiçbir hak tanınmadığı gibi, toprak sahibi olma, toprak kiralama ve satın alma hakları da verilmiyor. Üstelik, ellerinde olan topraklar mütemadiyen el konarak alınıyor. Bu, en dehşetengiz şekilde ifade edilen bir şiddet ve ayrımcılık politikası. Belli ki İsrail, muarızları tarafından da kabul görmeyi ve tanınmayı istiyor, ama gerçekte başvurduğu güç ve işgal politikasıyla, elli yıldır hayatlarını acı ve ıstırap içinde sürdüren Filistinlilerin feryatlarına kulak tıkamaktaki gayretkeşliğiyle, yoğunluğu gün geçtikçe artan bir hınç doğurmaktan başka hiçbir şey yapmamış oluyor.

Parmak basılması gereken başka bir nokta, İsrail'in iki Arap ülkesi Mısır ve Ürdün'le barış anlaşmaları imzalamış olması. Yine de Mısır'la yirmi yılı bulan barış döneminden sonra bile aralarındaki ilişki hâlâ bütün soğukluğunu korumakta. İsrailliler, "Biz denedik, heyetler gönderdik," diyerek işin içinden sıyrılmaya bayılıyorlar.

Oysa İsrail, eylemlerinin sonuçlarıyla yüzleşmek durumunda. İsrail her yerde kitle imha silahları kullanmaktan, sivillere karşı orantısız şiddet uygulamaktan, topraklara sürekli olarak el koymaktan, yerleşimler inşa etmekten ve Filistinlilerin haklarını çiğnemekten sorumlu tutuluyor. Bunun sonucunda Arap dünyası, 300 milyon Araptan, 1.2 milyar Müslümandan oluşan İslam âlemi, İsrail'i şu andaki politikasını asla terk etmeyecek, karşılıklı öfke, hınç ve düşmanlık beslemekten bıkmayan bir parya devleti olarak görüyor. İsrail'in bir intihar oyunu çevirmesinden kastım bu, zira neresinden baksanız, İsrail Ortadoğu'da bulunan bir devlet. Kansas'ın bitişiğinde değil. New York'un parçası değil. Amerika'dan 6 bin mil uzakta. Kuzey sınırında Lübnan var. Doğu sınırında Suriye ve Ürdün, güney sınırında Mısır var. Filistinliler İsrail'in içinde her yerde, Batı Şeria'da ve Gazze'de. Onları bastırabilirsiniz, zaten en güçlü ordu kesinlikle İsrail'de. 200 savaş başlığı olan bir nükleer cephaneliği bulunuyor.[24] Bölgedeki en iyi hava gücü onda, dünyanın en iyi iki-üç hava filosundan birine sahip. Şüphe götürmez bir askeri ve ekonomik üstünlüğü var. Her şey bir yana, Amerika Birleşik Devletleri bütün varlığıyla İsrail'i destekliyor. Fakat bu daha ne kadar sürebilir? Bir noktada bu rakamların hepsi kendi aleyhlerine işlemeye başlayacaktır. Tahminim, 2010 yılına gelindiğinde tarihi Filis-

24) Bkz. Seymour M. Hersh, *The Samson Option: Israel's Nuclear Arsenal and American Foreign Policy* (New York: Random House, 1991); Avner Cohen, *Israel and the Bomb* (New York: Columbia University Press, 1998); BBC World News, "Israel 'May Have 200 Nuclear Weapons'", 23 Ağustos 2000. Rapor için bkz. http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/middle_east/892941.stm.

tin'de Filistinliler ile İsraillilerin sayısı eşitlenecek. Museviler ile Araplar arasında demografik bir eşitlik olacak. 2030 yılına gelindiğindeyse Arapların sayısı Musevi nüfusunu iki kat geçecek.[25] O tarihte İsrail'deki Yahudiler artık azınlık konumda olacaklar.

İsrail'in siyasal bakımdan kendi kaderini tayin etme hakkına sahip olması gerektiği kesinlikle tartışılmaz bir durumdur. Fakat bu hak, askeri yollarla güvence altına alınamaz. Bu, uzun vadeli bir politika olamaz. Tek seçenek barıştır ve bu, güçlü tarafın zayıf tarafa dayattığı bir barış olmaktan ziyade, eşitler arasında sağlanmış gerçek bir barış olmalıdır.

İsrail'de yaşayan Filistinlilerin nüfusun yaklaşık yüzde 20'sini oluşturduğunu söylediniz.

Bu doğru bir rakam. Orada 1 milyon Filistinli yaşıyor.

1987 ayaklanmasında bu insanlar epeyce hareketsiz kaldılar. Fakat durum 2000 İntifadası'nda baştan aşağı değişti. Bunun sebebi nedir?

Bunun sebeplerinden birisi, İsrail hükümetinin Filistinli İsraillilere karşı davranışlarının tarihsel olarak ibretlik bir tablo arz etmesidir. Bu insanlar 1966'ya kadar askeri kararnameyle yönetildiler. Demek ki on sekiz yıl boyunca, 1948'de devletin kurulmasından itibaren, kendi ülkelerinde dışlanmış bir halktılar. Akla gelen her yolla kendilerine ayrımcılık uygulanıyordu. Ne başka bir yere

25) Harvey Morris, "Demography Drives Debate in Israel Over Settlements", *Financial Times* (Londra), 14 Haziran 2002, s. 11.

taşınmalarına izin verilmekteydi, ne doğru düzgün eğitim almalarına, ne de belirli işlere sahip olmalarına. 1966'da askeri yönetim kaldırıldı ve bu topluluğun koşulları bir parça iyileştirildi. Knesset'te temsil edilebilir konuma geldiler. Seçimlerde oy kullanabilmeye başladılar. Fakat yeni toprak sahibi olamıyorlardı. O dönemde, 1966'dan itibaren, adım adım topraklarından yabancılaştırıldıklarını gördüler. İsrail içindeki herhalde en büyük Arap köyü olan Umm el-Fehm gibi çok sayıda köyün 1.000 dönümlük toprağı İsrail hükümetine devredildi.[26] Yani, bu arazilere askeri amaçlarla el kondu. Zaten kendilerine ayrılan bütçe son derece kısıtlıydı. Okullarda en temel araç gereçler dahi temin edilemiyordu. Arap kasabalarıyla köylerinde elektrik ve su gibi asgari ihtiyaçlar en kötü koşullarda sağlanmaktaydı.

Diyeceğim, sırf Yahudi olmamaları gibi basit bir nedene bağlı olarak, bu insanlara müthiş bir ayrımcılık uygulandı. Bütün topluluğu etkileyen bir tür ırkçılıktı bu ve nitekim onlar da sonunda buna başkaldırdılar. İsrail ordusunun Batı Şeria ve Gazze'de yaptıklarını görüp, bunu oradaki Filistinlilerle özdeşleştirdiler. En önemli ikinci nokta budur. İsraillilerin yapmaya çalıştıkları, bu insanları coğrafik olarak bölerek, sahip oldukları birlik duygusunu yok etmekti. İsrail'in Filistinlileri İsrail yurttaşlarıdır. Batı Şeria'daki halk Ürdünlü sayılırdı. Gazze'dekiler, Mısır yönetiminde kalmış devletsiz bir halktı. Şimdiyse nesebi belirsiz bir devletin içindedirler. Lübnan'daki Filistinliler de devletsiz bir halktır.

---

26) Bkz. "MKs Almost Come to Blows over Umm el-Fahm", *Jerusalem Post*, 21 Ekim 1998, s. 4.

FKÖ'nün tarihsel olarak kaydettiği en önemli başarılardan birisi, Filistin halkının tek bir halk olduğu duygusunu aşılamasıydı. Bence, ABD'nin ve İsrail'in son yirmi yıldaki izlediği bütün politika, Filistin kimliğinin altını oymaya, bu kimliği parçalamaya, insanların kendilerini, arkasında elbette ABD'nin bulunduğu İsraillilerin yönetiminde, halk olarak kolektif acılar ve ıstıraplar çeken, aynı varlığın parçalarıymış gibi hissetmemesini sağlamaya odaklanmıştır.

İşte, bu hesapların hepsinin boşuna olduğu sonunda görüldü. Batı Şeria ve Gazze'de askeri işgal altında yaşayan Filistinlilerin çoğunun, İsrail yurttaşları olup kendilerine aynı haklar tanınmayan, fiilen baskı altında tutulup her türlü engellemeye maruz kalan Filistinlilerin çoğuyla doğrudan bir özdeşlik duygusu hissetmeye devam ettikleri anlaşıldı. Sonunda hep birlikte İsraillilere karşı gösterilere çıktılar. Eylemleri sonucu gördükleri karşılık da İsrail ordusunun kendilerine saldırması oldu. Eylemleri siyasal bir karşılık görmediği için de, İsrail'in 13 yurttaşının İsrail polisi tarafından öldürülmüş olmasından öteye bir yere varılamadı.[27]

İsraillilerin Filistinlileri bir halk olarak görmeme politikası kesinlikle süreklilik arz etmektedir. Bu politikanın arkasında yatansa, irrasyonel bir temele dayanan geçmişin kazılıp önlerine konacağı korkusudur. Zira, birçok kişinin savunduğu doğrultuda, İsraillilere ve Filistinlilere aynı şekilde, geçmişi samimi ve açık bir şe-

27) Sharon Waxman, "Israeli Jews and Arabs Find Common Ground at 'Peace Tents'", *Washington Post*, 18 Ekim 2000, s. A23.

kilde değerlendirme imkânı tanırsanız, İsrail'in 'ilk günah'ının 1948'de Filistin'in mahvına yol açmak olduğunu görmemezlik edemezsiniz. Sonra da ne yaparsanız yapın, bu 'ilk günah'ın yankıları gölgesini üstünüze düşürmeye devam eder. Bu gerçeğin görülme alanı artık inanılmaz derecede genişlemiş, Batı Şeria ve Gazze'den öte diasporadaki Filistinlilere, Batı Şeria ve Gazze sakini olmasalar ve Kuveyt ve Lübnan'da yaşamaya devam etseler de FKÖ'yü yaratmış olan insanlara kadar yayılmıştır. İşte bütün bu topluluk, Filistinlilerin kendilerine tanınmamış olan kendi kaderlerini tayin etme haklarının, çoğu acılarının kaynağı olan İsrail'den tazminat isteme taleplerinin peşinin bırakılmamasını sağlamaktadır.

Ne yazık ki İsrailli liderlerin de Amerikalı liderlerin de çapını görmeyi başaramadıkları derecede büyük bir sorundur bu. Onlara kalsa, sorunun özü gelgeç tedbirlerle halledilebilir boyutlardadır. Önlerine biraz kemik atarsınız, ceplerine az bir şey koyarsınız, kendinizle aynı arabaları kullanıp aynı otobüslere binmelerine müsamaha gösterirsiniz, tamam; geriye de hiçbir temel iyileştirme yapmanıza ve onların ulusal taleplerini yerine getirmenize gerek kalmaz. Ne var ki bu şablon işlememiştir. Talepler daha gür seslerle dile getirilirken, ihtiyaçlar da yoğunlaşmıştır. İsrail'in reddiyeci tutumları giderek daha rahatsız edici bir görünüm almaya başlamış, gerçeklikten iyice kopmuştur. Sıradan bir İsrailli açısından şimdi yapılması gereken ilk şey, kendi sınırları içindeki sorunla yüzleşmek, bütün bölgede ikinci sınıf yurttaş mu-

amelesi gören bu geniş yurttaşlar grubunun varlığını kabullenmektir.

İsrail birçok bakımdan eşsiz bir konumdadır. Anayasası olmayan, sadece temel yasalarla idare edilen bir devlettir. Bu yüzden Yahudiler ile Yahudi olmayanlar arasında çok keskin ve istatistiki değerde ayrımlar söz konusudur. Her şey kimin Yahudi olup, kimin olmadığına bakılarak değerlendirilmektedir. Oysa böyle bir sistemin işlemesi ihtimal dahilinde değildir. Söz konusu olan, fiilen dinsel otoritenin yönettiği bir devlettir. Birçok İsrail yurttaşı, ortodoks ve muhafazakâr din adamlarınca yönetilmeyi kaldıramayacak olan seküler düşünceli Musevilerin kaderi konusunda gerçekten kaygı duymaktadır. Fakat bizim gördüğümüz, böyle bir sorunla açık bir şekilde yüzleşilmesi yerine, İsraillilerin geleneksel tepkilerine geri dönme, gerçeklikle pek ilintisi olmayan ve eskisinden tamamen farklı güncel gerçekleri tanımama eğiliminin canlanmasıdır.

Filistinlilerin (Filistinli entelektüellerin yanı sıra, sıradan Filistinli yurttaşların ve diğer Arapların da) omuzlarında, barışçıl yaklaşımı bırakmamayı gerektiren büyük bir sorumluluk var. Filistinliler İsraillilere şöyle seslenmek durumundalar: "Biz buradayız, siz de buradasınız. Bu gerçeği yadsıyamazsınız, bizi de ebediyen bastıramazsınız. Kendi geçmişinizdeki, bizim geçmişimizdeki gerçeklerden kaçamazsınız." Belki Güney Afrika'da kurulana benzer bir hakikat ve uzlaşma komisyonunun kurulması bu yolda kalıcı bir adım atmayı sağlar.

Bu çatışmanın şaşırtıcılığını hep koruyan yanı, elli yıl boyunca iki topluluğun da tamamen birbirine zıt ilkelere dayanarak hareket etmesi. İsraillilere kulak verecek olsak, "Bizim bu topraklarda hakkımız var, burada daha önce kimseler yoktu," dediklerini duyarız. Evet, aşağı yukarı bu ağızla konuşurlar ve sanki 1948'de meydana gelen olayların hiçbir önemi yokmuş gibi davranırlar. Onların arzusu 1967 koşullarında bir anlaşmaya varmaktır. Oysa bunlar, yirmi birinci yüzyılda kabul edilemez taleplerdir. Bu durumda onlara şöyle demek yakışır: "Bakın, bu gerçekten kabul edilemez bir davranış biçimi. Kendinizi ve izlediğiniz politikayı yağdan kıl çeker gibi temize çıkaramazsınız. Diğer tarafla yüzleşmek ve herkesin üstüne düştüğü gibi kendi yaptıklarınızın sorumluluğunu üstlenmeye çalışmak zorundasınız." Japonlar Korelilere karşı davranışlarının sorumluluğunu tamamen üstlendiler. Almanlar Yahudilere karşı aynı şekilde tutum aldılar. Keza Polonyalılar da Yahudilere karşı sorumluluklarını üstlendiler. Bu kapsamda İsraillilerin başka halklardan bir farkları olamaz. İsraillilerin fiili uygulamaları, her türlü reddiyeci tutumla bugüne değin sürdürülegelen bir musibeti başka bir halka dayatmaya devam etmek anlamına gelmektedir. "Hayır, onlar buralı değillerdi. Burası boş bir yerdi. Bu toprakları bize Tanrı verdi. Onlar sadece Araplar, hiçbir kıymetleri yok." İşte bu tür argümanlar bugün bile kullanılıyor. Ya da şöyle düşünüyorlar: "Onlar ikinci sınıf insanlar, barbarlar. Biz onlardan çok daha fazla gelişmiş bir halkız." Benim kanımca günümüzün sorunu budur. Dolayısıyla, bu me-

seleyi ABD'li ve İsrailli yöneticilerin çevirdikleri dolaplarla dayatılan o gülünç barış süreçleriyle halletmek mümkün değildir.

Balfour Deklarasyonu'ndan sonra Chaim Weizmann, kendisine Filistin'in yerli halkıyla ilgili bir soru yöneltildiğinde, "Birkaç yüz bin zencinin olması önemli bir şey değildir," demişti.[28]

Bu sözü bilmiyorum, fakat tutum aynı, bundan hiçbir kuşkum yok. Nelerin söylendiğinin de fazla bir önemi yok. Niyet belli: Eğer gerekirse -Theodor Herzl'in söylediği gibi- bu insanlar "gizlice ortadan kaldırılmalıdır".[29] Siyonist hareket içindeki tartışmalara bakalım. Bu konunun hiçbir gizli saklı ya da ezoterik tarafı yok. Filistinli ve İsrailli araştırmacıların inceledikleri doğrultuda, 1940'lardan beri var olan Siyonist arşivler her şeyi olanca çıplaklığıyla ortaya koyuyor. Filistinlilerin salt fiziksel varlıklarının bile her zaman için temel problemi oluşturduğu besbelli. İster onlardan kurtulmak amacıyla olsun, isterse onların bu topraklarda yaşamadıklarını, toprakların ilk sakinleri olmadıklarını iddia etmek amacıyla, her şey Filistinlilerin varlığının ihmal edilebilir büyüklükte olduğunu kanıtlama çabalarında odaklanıyor. Oysa sorun gün geçtikçe büyüyor, kesinlikle küçülmüyor.

---

28) Alıntılar için bkz. Noam Chomsky, *Deterring Democracy*, güncellenmiş basım (New York: Hill and Wang, 1992), s. 434-435.

29) Bkz. Nur Masalha, *Expulsion of the Palestinians: The Concept of 'Transfer' in Zionist Political Thought, 1882-1948* (Washington, D.C.: Institute for Palestine Studies, 1992), s. 9.

Yerleşimciler ile ortodoks İsrailli Museviler gösteriler ve protestolar tertipleyip, arabalara ve otobüslere taşlar fırlattılar. İsrail güvenlik güçleri hiç onların üstüne ateş açtı mı?

Asla, tek bir kere bile böyle bir olay meydana gelmedi. Size çok dramatik bir örnek vereyim. Hebron esasında bir Arap şehridir, Arapça ismi de El-Halil'dir. 1967'den önce orada hiç Musevi yoktu. 1967'den sonra, yaklaşık olarak 120-130 bin Arabın yaşadığı bu şehrin içine bir yere zorla bir koloni kurup, 300-400 Musevi yerleştirdiler. Şimdiyse, nüfusun yaklaşık yüzde 30'unu oluşturan bu yerleşimciler, barış süreci sayesinde şehrin yüzde 20'sini kontrolleri altında bulunduruyorlar.[30] Üstelik işgal ettikleri yer, şehrin etekleri falan değil, Arap bölgesinin tam ortası. Onları koruyan, onlara silah sağlayan bir ordunun tamamen kuşatması altında tuttuğu şehir içinde kollarını sallaya sallaya, hiçbir tedirginlik duymadan gezebiliyorlar. Arapların oluşturduğu yurttaşların ezici çoğunluğunun talep ve arzularını bastıran bir şehirde, Museviler olarak haklarını her gün, her saat dayatmasını biliyorlar. Yine İsraillilerin denetimi altında olan El-Halil'deki camide 29 mümini katleden Baruch Goldstein bu yerleşimciler arasından çıktı.[31] 1992'de o şehre gitti-

30) Bkz. Ian Fisher, "In Grief, Israeli Family Questions Army Aid to Settlers", *New York Times*, 18 Aralık 2002, s. A10. Ayrıca bkz. PASSIA, *Palestine Question in Maps*, Harita 29, s. 78-79.
31) Chris Hedges, "Soldier Fired at Crowd, Survivors of Massacre Say", *New York Times*, 16 Mart 1994, s. A1.

ğimde hayretten ağzım açık kalmıştı. Bir yeşivanın da bulunduğu caminin içine girebilmek için İsrail barikatlarını ve metal dedektörleri aşmanız, caminin kapısında oturup, Müslümanlar adına son derece provokatif bir hareketle ayaklarını bir masanın üzerine dikmiş, ayak tabanlarını camiye girip çıkan müminlerin suratına çeviren bir grup askerin arasından geçmeniz gerekiyordu. İşte Baruch Goldstein da Şubat 1994'te bu barikatın arasından geçti ve camide ibadet edenlerin üstüne ateş açarak ölüm kustu.

Yerleşimcilerin fiilen düzenlerini kendilerinin kurmaya cüret ettikleri böyle yüzlerce olayı doğuran bugünkü tablo özünde saldırgancadır. Yerleşimler Arap şehirlerinin hemen diplerine kurulmaktadır. Onların silahları var, hepsini askerler koruyor. Zaten kendileri de askerler. Goldstein, İsrail'in yedekler ordusuna mensuptu. Bu insanlar Arap köylerinde dolanıp onları dehşete sürüklemek için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlar. Arapların ev ve arabalarının pencerelerini kırıyor, otomobillerini yakıyor, ürünlerine zarar veriyorlar. Anlayacağınız, yerleşimciler baştan aşağı provokasyon. Sorun, Temmuz 1999'da iktidara gelen Barak döneminde onların sayılarının gün geçtikçe artıyor olması. Barak döneminde yerleşimlerin sayısı Netanyahu dönemine kıyasla çok fazla arttı, Peres ve Rabin dönemlerine kıyasla ise çok çok daha fazla. Bu yüzden yerleşimler sorunu gerçek bir sorun; fiilen Filistinlilere ait olan topraklar zorla ellerinden alınıyor, baskıcı, yasadışı yön-

temlerle İsrail milliyetinden gelenlere devrediliyor. Barış sürecinin en sakat yönü bu; Filistinliler her gün bir adım daha geri atarlarken, İsrailliler de uygulanabilir bir Filistin devleti seçeneğine karşı her gün biraz daha mesafe alıyorlar. Oysa topraklar hep onların denetimlerinde. Ürdün Vadisi kontrolleri altında. Muhtemel bir Filistin devleti ile başka bir Arap devleti arasında fiilen bir sınır falan olmayacak. Yerleşimler ve askeri kontrol noktaları vasıtasıyla bütün sınırlar sıkı sıkıya İsrailliler tarafından denetleniyor.

Siz El-Ahram Weekly*'de "Amerikan Siyonizmi" başlığını taşıyan üç yazı kaleme aldınız.*[32] *İlk makalede, İsrail'in önemli gazetelerinden* Ha'aretz*'den Avi Shavit'le yaptığınız bir söyleşiyi değerlendiriyor ve bu görüşmenizden bazı sonuçlar çıkarıyorsunuz.*

Benim bu meselede yapmaya çalıştığım ayrım, Filistinlilerin bulunduğu bir yerde sayıca daha az bir topluluk olan İsrail'in konumu. İsrail'de sağ kanattan insanların aklındaki şu: "Biz onları fethettik, öyleyse bize hizmetçilik etmeleri lazım." Sol kanattakiler de şöyle düşünüyorlar: "Biz onları incitmeden düzende yeni ayarlamalar yapabiliriz."

Bugün, İsrailliler bu topraklarda yaşadıkları ve Filistinlileri günün her dakikasında görüp, İşgal Altındaki Topraklar'da ve Kudüs'te bir işte çalışanlar olarak, Tel

32) Edward W. Said, "American Zionism –The Real Problem", üç bölüm, *Al-Ahram Weekly* 500 (21-27 Eylül 2000), 502 (5-11 Ekim 2000), 506 (2-8 Kasım 2000): www.ahram.org.eg/weekly.

Aviv restoranlarında garson, evlerinde hizmetçi, özel şoförleri ya da taksici olarak onlarla her an yüz yüze, karşı karşıya geldikleri için, hasımlarının fiziksel varlıklarının tamamen farkındalar. İsrailli Siyonistler bunun farkındalar, Filistinlilerin varlığının bilincindeler. Oysa Amerikalı Siyonist, Filistinlileri gerçek bir şey olarak düşünmez. Onların gözünde Filistinliler, sanki İsraillileri rahatsız etmek amacıyla yaratılmış, anti-Semitizmin simgesi işlevi gören ideolojik bir kurgu, fanteziye dahil bir unsurdur. Bernard Lewis'in her zaman söyleyip durduğu şey de budur zaten, o durmadan Arap anti-Semitizminden dem vurur. Filistinlileri kendi tarihlerinden ayrı bir yere oturtan, 1948'de Filistin toplumunun yok edildiğini ve 1967'den beri askeri işgal altında tutulduğunu bilmezlikten gelen Amerikan Siyonistinin aklı, İsrail'deki Siyonizmden çok daha tehlikeli işler. Çünkü Filistinlilerin gerçekte hiç olmadıkları, dolayısıyla kendilerine mikrop muamelesi yapılabileceği, en iyi ihtimalle bir ideolojik kurgu olarak görülebilecekleri gibi bir fanteziye dayalı bir akıldır onlarınki.

Hatırlıyorum, bu söyleşiniz oldukça ses getirmişti.

Ha'aretz'in Cuma ekinin ön sayfasında çıkmıştı.[33] Belli ki Shavit'in görüşleriyle benimkiler çok farklı yerlerde duruyor, ama en azından Shavit, benim söylediklerime kulak vermeye istekliydi. Tabii bu söyleşi bir Amerikan gazetesinde asla kendine yer bulamadı. Amerikan gazeteleri böyle bir söyleşiyi basmaya cüret dahi edemezler.

33) Ari Shavit, "My Right of Return", *Ha'aretz*, 18 Ağustos 2000.

Bunun başlıca sebebi, Filistin meselesinin bütün olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde neredeyse yasaklı bir konu sayılması ve bu meseleye ancak suyunun suyunun suyu misali, başka bir mevzunun tali bir yönünün tali bir konusu olarak değinilebilmesi. Yahudi kurumlarının birçoğu da bu ilkeye dayanarak hareket ediyor.

Birkaç yıl önce BBC için In Search of Palestine *(Filistin'i Aramak) başlıklı bir belgesel film yapmıştınız.*[34] *Önce BBC2'de, arkasından BBC World'de gösterilen bu belgesel daha sonra unutuldu gitti. BBC bu belgeseli herhangi bir ABD televizyonunda göstermeyi asla başaramadı. Bunun sebebi neydi?*

Bu ülkede Filistinli bir bakış açısından çekilen filmlerin ayrı bir tarihi var. Siyonist örgütler böylesi filmleri durdurmak için, çekilmemelerini sağlayamazlarsa gösterilmesini engellemek için var güçleriyle çalışırlar. Eğer televizyonda gösterilmesi gündeme geliyorsa, o programlara reklam verenlere desteklerini çekmeleri karşılığında çok yüksek meblağlar teklif ederler. Yine de bir televizyon kanalı bir Filistin filmi göstermeye istekli çıkarsa, bunun karşılığında beş İsrail filmi göstermeye mecbur bırakılır. Benim filmimin başına gelen de bu tablonun dışına çıkmadı. Hiçbir kanal onu istemedi. BBC de filmi bu ülkede gösterememiş oldu. Sadece bir kere, o da kişisel bağlantılara dayanarak, New York'taki Channel 13'te, o da sadece bir tek defa olmak üzere gösterilebildi. Galiba bir kere de San

34) *In Search of Palestine: A Documentary Film Narrated by Edward Said* (Londra: BBC, 1998).

Francisco'da devlet televizyonunda, yine sadece bir defa gösterilme imkânı buldu. Dolayısıyla, filmim fiilen yok sayıldı. Bence bu olaydaki ana fikir şudur: Filistinlilerin kendilerine ait bir tarihi, kendi davaları olan insanlar olarak gösterilmeleri, böyle temsil edilmeleri fiilen yasaktır!

Yine bir örnek olarak, geçen Eylül'de patlak veren El-Aksa İntifadası'nın son altı haftasında *New York Times*, yorum sayfasında Filistin yanlısı olan sadece üç yazıya yer verdi. Bu yazılardan birisi Filistin davasını savunan bir İsraillinin, birisi bir Ürdünlünün, diğeri de -çok güçlü bir makale olarak- o sıralarda ABD'de bulunan İsrailli hukukçu Allegra Pacheco'nun kaleminden çıkmıştı.[35] Aynı zaman zarfında yorum sayfalarında bu meseleye dair olarak çıkan diğer yazıların hepsi İsrail yanlısıydı. Aynı durum, en büyük gazeteler arasında sayılan *Washington Post* için de geçerlidir. Üstelik bu tür yazılarda hemen hiçbir zaman bir haritaya yer verilmez; buna bağlı olarak, Batı Şeria ve Gazze'nin küçük bantustanlarında Filistinlilerin neleri kaybettiklerini, nasıl köşeye sıkıştırıldıklarını bilmek veya zihinde canlandırmak da asla söz konusu olmaz.

Bu tablodan çıkarılabilecek en açık sonuç, Filistin ve Filistinliler imgesinin sıradan insanların bilincinde son derece sınırlı bir yer bulabilmesidir. Gerçi, bereket versin, alternatif kaynaklar da yok değildir. Mesela sizin

35) Rami G. Khouri, "Israel's Deadly Errors", *New York Times*, 10 Ekim 2000, s. A27; Allegra Pacheco, "Palestinians in a State of Siege", *New York Times*, 16 Mart 2001, s. A19; Amira Haas, "Separate and Unequal on the West Bank", *New York Times*, 2 Eylül 2001, s. 4: 9.

programınız, Alternative Radio, bunların önde gelenlerindendir. İnternette de dünyanın bütün köşelerindeki bağımsız ve alternatif gazetecilerin yazdıkları yazılar okunabilmekte, İsrail basınından, İngiliz basınından, Arap basınından alıntılara rastlanabilmektedir. Bunlar siberuzayda mevcuttur. Fakat ağırlıklı derecede resmiyet kazanmış olan konsensüs, İsrail'in kuşatma altındaki, kurbanlaştırılmış bir ülke olduğudur. Araplarsa anti-Semitik insanlar oldukları için bu durumu kabullenmeye yanaşmamaktadırlar!

Burada belirtilmesi gereken başka bir nokta, Arap dünyasının da çok kötü bir durumda olduğudur. Arap dünyasında başında bulunanların istisnasız hepsi tiranca ve anti-demokratik bir yönetim şekli oturtmuşlardır. Hiçbirinin ülkesinde demokrasinin esamisi okunmaz. Tabii bu durumun bedelini Amerika Birleşik Devletleri falan değil, en ağır şekilde yine Arapların kendileri ödemektedirler. Gerçekten, bunun bedelini, son yıllarda genel durumları (sağlık, eğitim, gelir düzeyi, altyapı, ulaşım ya da çevre koşulları, vb. itibariyle) sürekli olarak kötüleşen, 1990'ların başlarında barış sürecine girildiğinden bu yana fiilen bellerini kesinlikle daha fazla doğrultamamış olan Araplar ödüyorlar. İşte, Filistin'in dünyanın her yerindeki Arapların zihninde bir köşe taşı haline gelmiş olmasını açıklayan durum budur. Söz konusu tablo, ister Filistinlileri yöneten İsrailliler, isterse Filistinlileri yönetenler yine Filistinliler olsun, yönetenlerin yönetilenlere karşı işledikleri adaletsizliklerin bir timsalidir. Keza, İsrail'in işgal altında tuttuğu topraklar-

da yaşayan Filistinli yurttaşların, ya da -yine açıkça ABD tarafından destekleniyor olan- Fas ve Mısır gibi ülkelerde, adilane olmayan yönetimlere ve meşruiyetini yitirmiş rejimlere isyan eden insanların karşısında Filistin Yönetimi'nin konumu da kesinlikle bu kapsamdadır. Sonuç olarak, şu anda modern Ortadoğu'nun tarihinde önemli bir dönüm noktasında bulunduğumuzu söylersem sanırım yanılmış olmam.

Bu durum karşısında, Arap dünyasında kamusal söylem alanında hüküm süren sağlıksız atmosfer için ne yapılabilir sizce?

Bunun için ilk önce, bu ülkede yaşayan destekçileri, Filistinlilerin haklarını savunan ve Filistinliler -genel olarak Araplar- ile İsrailliler arasında barışı ve uzlaşmayı hızlandıran süreçten yana olan kişileri harekete geçirmek gerekir. Yani, bizim ilk önce bu ülkedeki kamuoyunu hareket geçiren çabalar içinde olmamızda büyük fayda görüyorum. Bizim bu ülkede daha fazla basınç uygulamaya çalışmamızın en önemli sebebi, 1970'lerin başlarından beri takip etmekte olduğum anketlerin, Amerikan halkındaki konsensüsün daima resmi politikanın önünde gittiğini gösteriyor olmasıdır. Siyasal eylem komiteleri, İsrail lobisi ve medyanın rolü tam anlamıyla indirgemecidir ve doğru imkânları olduğunda haklı ile haksızı, adil çözüm ile adaletsizliği ayırabilecek durumdaki çoğu Amerikalının epeyce gerisinden gelmektedir. Ülkenin değişik yerlerinde bazı grupların çalışmaya başladıkları

doğrultuda, dengesizlikleri takip etmek amacıyla medyanın sürekli gözlenmesi ve gerekli uyarıların yapılması hakikaten çok önemlidir. Bu amaçla, *New York Times* gibi NPR, televizyon kanalları ve gazeteler sürekli olarak alternatif bilgi ve mektup bombardımanına tutulmalı, yayın içeriklerini değiştirecek yönde kampanyalar örgütlenmelidir.

İkinci önemli nokta, nasıl ki bu ülkede apartheid-karşıtı eylemler ve faaliyetlerle ve kitlesel bir örgütlenmeyle apartheidin işlemesi imkânsız hale getirilmişse, aynı şekilde otuz üç yıldır kesintisiz olarak devam eden İsrail'in askeri işgalini Amerikan halkı nezdinde gayrimeşru hale getirmektir. ABD'nin tarihinde en fazla yardım gönderilen ülke İsrail'dir. Amerikalı akademisyenler ile İsrail üniversiteleri arasında sürekli bir bilgi ve insan akışı söz konusudur. Ben şahsen, şu ya da bu üniversitenin davetlisi olarak İsrail'e giden insanları Filistin üniversitelerini de görmeye teşvik ediyorum. Bizim bu yönde çabalar harcamamız, bu ülkede sayıları hiç de az olmayan akademisyenler, yazarlar, sanatçılar, entelektüeller, barış aktivistleri, anti-emperyalistler, ayrımcılık-karşıtı aktivistler ve benzeri insanları biraraya getiren, sivil haklar hareketinde, Afrikalı-Amerikalılar hareketinde, savaş-karşıtı harekette, kadınlar hareketinde çalışmalarını yürütenleri ortak bir zeminde, ortaklaşa bir mücadele hattında buluşturan daha geniş bir ağ kurmamız şarttır.

Amerika Birleşik Devletleri Ortadoğu'ya (Körfez ülkeleri olsun İsrail olsun) on milyonlarca dolar değerinde

silah gönderiyor.[36] Bu ülkeler dünyanın en büyük silah alıcıları arasında görünüyor. Böylesi bir durumda bize düşen, perde gerisindeki gerçekleri ortaya dökmeyi sürdürmek, Ortadoğu üzerine tartışmaların Siyonist lobiyi kışkırtma korkusuyla engellenmemesini sağlamaktır. Tıpkı *New Republic*'in ya da *Commentary*'nin peşine düşülmesinin, bu gazetelerin faaliyetlerini durdurmaları için geçerli bir sebep oluşturmayacak olması gibi, kâğıttan kaplanlardan korkmamalıyız. Onların desteği sanıldığı kadar fazla değil. Sadece bizden çok daha fazla gürültü çıkarmasını biliyorlar.

Genç insanları harekete geçirebilir ve sürüp gitmekte olan olaylar konusunda daha eleştirel bir bakış açısını yerleştirebilirsek, bu meydan okumaya kafa tutabiliriz. Anlatmamanın mazereti olmaz.

Medya Filistin'deki sekter oluşumlar olan Hamas ve İslami Cihad'a fazla yer ayırıyor. Öte taraftan, sivil toplumda neler oluyor?

Ortadoğu toplumunda zenginler ile yoksullar arasındaki uçurum gün geçtikçe daha fazla derinleşiyor. Yatırımcı kapitalizm adına bütün ekonomileri muazzam derecede büyük tüketim pazarlarına dönüştüren küreselleşme de durumu daha fazla kötüleştiren bir etken. Zenginleşen rejimlerle bağlantılı, küçük ve izole kesimler ül-

36) Richard F. Grimmett, *Conventional Arms Transfers to Developing Nations, 1994 to 2001*, 6 Ağustos 2002 (RL31529) (Washington D.C.: Congressional Research Service, 2002). Ayrıca bkz. Gideon Burrows, *The No-Nonsense Guide to the Arms Trade* (Londra: Verso, 2002).

kelerin tepesine çöreklenmiş durumda. Halkın ezici çoğunluğuysa, yerlerinden kovulma, iş bulamama, çocuklarını besleyememe ve onları okula gönderememe tehditleri karşısında sefilce bir hayat sürüyor. Kanımca İslami örgütleri terörist oluşumlar olarak görmek de çok yanlış. Onlar fiilen, istisnasız hepsi yozlaşmış haldeki hükümetlere karşı sivil bir alternatif oluşturuyorlar. Fakat yapıları ve bütçeleri çarpık bir yapıya emanet edilmiş durumda. Örneğin Filistin'in bütçesinde altyapıya hemen hemen hiç fon ayrılmazken, bürokrasiye büyük meblağlar harcanıyor. İnsanlar başka bir yerde bulamadıkları desteği ve yardımı almak için camilere, dini okullara gidiyorlar. Askeri açıdan baktığımızdaysa, Hamas ve İslami Cihad militanlarının gerçekte hiçbir başarıları yok. Yukarıda değindiğim yardım yapma çerçevesi dışında fiili bir mesaj veremediklerini onlar da açıkça ortaya koymuş durumdalar.

Başka bir deyişle, son yirmi yıldır, yani Hamas'ın ortaya çıkışından beri (tabii aynı durum Mısır'daki Müslüman Kardeşler, Cezayir'deki İslami Selamet Cephesi için de geçerlilik taşımaktadır) halka ulaştırılan doğru düzgün bir mesaj yok, çünkü bu örgütlerin gelecek hakkında bir fikirleri, öngörüleri, ufukları yok. İslam'ın tek çözüm olduğunu söylemek hiçbir şeye yetmez. Elektrik, su, çevre ve ulaşım gibi sorunlara dair söyleyecek şeyleriniz olmalı. Bu hizmetlerin İslami bir niteliği yok. Oysa yukarıda andığım örgütler tam da bu alanlarda çıkmaza sürüklenmiş durumdalar. Sanırım, sekülerizmin başat güç olduğunu düşündüren karmaşık bir oluşum söz ko-

nusu. İsrail, ABD ve egemen rejimlerin Arap Müslümanları hedef alan saldırılarına karşı savunulacak son kültür kalesi olarak İslamiyet kaldı. Yani İslamiyet, gelecek adına doğrudan bir siyasal mesaj ya da siyasal ufka tahvil edilebilecek bir çerçeve sunmaktan ziyade, başlı başına bir direniş sembolü teşkil ediyor. Oysa gerçek böyle değil. Asıl pozitif çabalar, birlikte yaşama, işbirliği halinde olma, Arap dünyasında diyelim bir Arap ortak pazarı kurma, Arap kaynaklarını ortak bir havuzda toplama, ne yazık ki en az iki kuşaktır ihmal edilmiş mevzular olan göç ve entegrasyon konularında ortak bir politika izleme temelinde fikir yürüten yurttaşlardan gelmek zorunda.

2000 İntifadası ışığında, sizin geçen yıl yaptığınız, Filistinliler ile İsraillilerin tek bir ülkede beraber yaşayacakları iki-uluslu tek devlet doğrultusundaki öneri ne anlam taşıyor?[37]

Burada en önemli nokta, askeri işgalin sona erdirilmesi. Bu zeminde gerçekçi olanlar benim söylediklerime hak veriyorlar. Filistinliler ile İsraililer o kadar bütünleşmiş durumdalar, ülke ise o kadar küçük ki, bir nüfusun kendi varlığını ötekine askeri yollarla ebediyen dayatabileceği bir durumu tahayyül etmek fiilen imkânsız. Ben insanların topraklarından edilip kovulmalarına tamamen karşıyım. Oysa bizim başımıza gelen durum bu. Yerleşimler kaldırılmak zorunda ki, insanlar komşu ola-

37) Edward W. Said, "One-State Solution", *New York Times Magazine*, 10 Ocak 1999, s. 6: 36-39.

rak, siz ister İsrail devleti ister Filistin devleti deyin, bizim tarihsel Filistin dediğimiz tek bir devlette ortaklaşa hayat süren kimseler olarak birbirlerinin yüzüne bakabilsinler. Halkların ekonomileri ve tarihleri tamamen iç içe geçmiş durumda olduğundan, uzun vadede mümkün olan tek çözüm iki-uluslu devlettir.

Bir tür geçiş dönemine tekabül edecek olan ara dönemdeyse yapılması gereken ilk şey, fiilen iki devletin bulunduğu bu topraklarda askeri işgali fiilen ortadan kaldırmaktır. Sonra, böyle bir özgürlük ortamı sağlandığında, Filistin devleti yalnızca İsrail'le değil, Ürdün'le, Lübnan'la ve yoğun Filistinli nüfusunun bulunup bütünleşmenin gerçekleştiği başka ülkelerle de birleşmesini temin edecek politikalar izleyebilir. Kritik olan, ayrılma ve bölünmenin fiilen işlemeyeceğidir. Ayrılık demek, fiilen bir tarafın dezavantajlı konuma düşmesi, diğer tarafınsa yabancı ve daha güçlü olmasıdır. Bu da doğal olarak daha fazla sorun doğurmaya yarar. Arap devletlerinin çoğunun bağımsızlıklarını kazandığı ve İsrail devletinin kurulduğu 1940'lı yıllardan beri bu tür sorunlar durmadan çoğalıyor ve bir adım ileri gidilemiyor. Dikenli teller ardında, şüphe ve şiddet bulutları arkasında, İsrail'in, Suriye rejiminin, Irak rejiminin uyguladığı türden devlet şiddetinin gölgesinde birarada var olmak, herkesin arzu ettiği türde bir istikrarı ve barış içinde ortak hayatı getirmez.

Bence hâlâ iki-uluslu devlet en uygun çözümdür ve mutlaka bu noktaya gelinecektir. Ama ne yazık ki o güne kadar aradan daha bir sürü zaman geçecek ve geçmişin korkunç kalıntıları etkisini sürdürmeye devam edecektir.

Bu arada, sağlık durumunuz nasıl?

Ben iyiyim. Tedavi edilemeyen, ama kontrol altında tutulabilen kronik bir hastalığım var. Periyodik olarak tedavi görmek zorundayım. İnsan yaşlanırken mutlaka bir şeyler kaybediyor, ama zihnim hâlâ işlek.

Yanında İrlandalı hemşirelerin bulunduğu ünlü bir Hintli doktor tarafından Long Island'daki bir Musevi hastanesinde tedavi görüyor olmanız oldukça ironik bir durum, değil mi?

Ve Amerika Yerlisi bir yardımcısı olan bir doktor. Ben de Filistinli bir hastayım. Bu sevimli bir durum. Ayrıcalıklı biri olduğum duygusu yaşıyorum. Tedavim yedi-sekiz yıldır devam ettiği için, kendimi bu kurumun en kıdemli hastası sayıyorum. İnsanlar bana karşı çok nazikler. Onların ellerinde bakılmak hoşuma gidiyor. Ama hastanede olmaktan hoşlanmıyorum. Keşke bu duruma gelmeseydim. Yoksa çok iyi bir ortam var.

Yani, Yersiz Yurtsuz *başlığını koyduğunuz anılarınızdan farklı olarak, kendinizi rahat hissettiğiniz bir yer diyebilir miyiz bu hastaneye?*

Hayır, tabii ki kendimi hâlâ yersiz yurtsuz hissediyorum, ama yurtsuzluğun da dereceleri var. New York'ta yaşamanın çelişkisini dikkate aldığınızda, bu tamamen hoş görülebilecek bir durum.

Şu anda hangi kitaplar üstünde çalışıyorsunuz?

Yakında çıkacak olan ve adını *Sürgün Üzerine Düşünceler* koyduğum, epeyce kapsamlı bir derlemem var. Bu kitabı Harvard basacak. Sonra, *Kültür, Siyaset ve İktidar* adını verdiğim bir söyleşiler kitabım çıkacak, onu da gelecek sonbaharda Pantheon basacak. Yine, biri opera, diğeri hümanizm üzerine iki küçük kitap hazırlıyorum. Bu kitaplar konferans metinlerine dayanıyor. Opera kitabımın çatısı, Cambridge'de yaptığım konuşmalardan oluşuyor. Hümanizm üzerine olansa, Columbia'da verdiğim derslerden.

Müzik uğraşınızı sürdürmeye vakit buluyor musunuz?

Dostum piyanist ve şef Daniel Barenboim'le sohbetlerimize dayalı bir kitap hazırlıyorum.[38] Bu yılın sonunda tamamlanacak. Elimden geldiği kadar piyano çalıyor ve arkadaşlarımla müzik yapıyorum.

38) Daniel Barenboim ve Edward W. Said, *Parallels and Paradoxes: Explorations in Music and Society* (New York: Pantheon, 2002).

3
ONLARIN İSTEDİĞİ, BENİM SESİMİ KESMEM*

Geçen yıl Eylül ayında başlayan El-Aksa İntifadası'ndan bu yana, İsrail'in başbakanı olarak Ariel Şaron'un seçilmesi dahil olmak üzere birçok olay meydana geldi. Filistin'de şu anda geçerli olan duruma dair değerlendirmeleriniz nasıl?

Ortada bir pat durumu var. Her iki tarafta da geçerli olan, Filistinlilerin kendi topraklarında kalmayı temel alan daha önceki, neredeyse ezelden beri süregelen istekleri ile İsraillilerin onları kalıcı bir şekilde topraklarından atma arzuları dışında kimsede belirgin bir yön ve he-

*) Santa Fe, New Mexico, 2 Mayıs 2001.

def olduğunu sanmıyorum. Şaron'un politikası da bu istikamette. Onun prensibi 'kısıtlama' dediği politikayı uygulamak, ama fiiliyatta, esasen silahsız ve savunmasız bir sivil halka karşı helikopter saldırıları, füzeler ve tanklar dahil olmak üzere orantısız güç kullanmak ve bunu, medyanın da perdelemesi sayesinde, tamamen asimetrik bir karşılıklı mevzilenmeyle yerine getirmek. Bu, iki devlet arasında bir savaş değil. Bu, temelde sömürge ordusuna sahip bir devletin, her türlü kolektif cezalandırma yöntemlerine başvurarak, sömürgeleştirilmiş bir devletsiz halkın üzerine saldırdığı bir savaş. Siyasal açıdan bakıldığında, burada gerçek anlamıyla bir ileriye gidişten söz edilemez. İsraillilerin istediği, Filistin direnişinin olmadığı bir statükonun devamı ve müzakereleri resmi olarak, en azından, Clinton yönetiminin son günlerinde varılmış olan noktaya getirmektir. Oysa halkın istediği, İsrail işgalinin sona ermesidir.

Filistinliler hikâyelerini anlatmada, anlatılarının bilinmesini sağlamada başarılı oluyorlar mı?

Bunu başardıklarını pek sanmıyorum, çünkü İsrail gücünün ağırlığı o kadar fazla ki, Filistinlilerin gerçek şansları hakikaten çok az. Ortada ele avuca gelir bir örgütlenmeleri yok. Dilediğiniz zaman girebileceğiniz ve meydana gelen gelişmeler konusunda Filistin tarafına ait güncel bilgilere ulaşabileceğiniz web sitelerinin sayısı üçü-beşi geçmiyor. Bir anlatının varlığına işaret eden yorumlara, özgürlük karşısında askeri işgal ile yerleşimci istilasının boyutlarını gösteren haritalara çok zor rastlıyorsunuz. Önde

gelen gazeteler durmadan, Yahudileri hedef alıp keyfi biçimde sürdürülen 'Filistin şiddeti'nden dem vuruyorlar. ABD'deki halkla ilişkiler firmalarının hizmetlerinden sonuna dek faydalanan İsrail'in muazzam boyutlu propagandası ABD Kongresi'ni tamamen etkisi altına almış durumda. Birleşmiş Milletler'in İsrail'in askeri saldırısına karşı Filistinli sivilleri korumaya yönelik en ufak bir çabasını dahi engellemek üzere derhal korkunç miktarlarda finansal, siyasal ve başka türde kaynaklar devreye sokuluyor.[1] Bunun sonucunda, Filistinlilerin ölmeye devam etmeleri gibi son derece hazin ve çarpık bir manzarayla karşılaşmaktan kurtulamıyoruz. Yakın vadedeki 400'ün üzerinde ölü, 14 bin civarındaki ciddi yaralının sonucunda elde edilen siyasal kazanımlar ağza alınmayacak derecede az.[2] Bu trajik ve kesinlikle kabul edilemez bir durum.

El-Aksa İntifadası büyük ölçüde gazetelerin arka sayfalarına düştü. Örneğin bugün, Albuquerque Journal*'de sadece 4. sayfada küçük bir haber var.* New York Times*'da 11. sayfada bir haber var.*[3] *Santa Fe'de yayınlanan yerel gazete* The New Mexican*'da hiçbir şey yok. Önemli bir vahşet olayı meydana gelmedikçe, sadece alt perdeden bazı itirazlar mırıldanılıyor, o kadar.*

Benim izlenimim o ki, Amerikan halkının duyguları çoğunlukla İsrail'in yanında. Onlara kalırsa, Araplar

1) Melissa Radler, "US Backs Israel at UN, Opposes International Monitors", *Jerusalem Post*, 21 Ağustos 2001, s. 1.
2) Bkz. bölüm 2, not 5.
3) Deborah Sontag, "Death and Daily Life Link Arab and Israeli", *New York Times*, 2 Mayıs 2001, s. A11.

çok gürültü çıkarıyor ve mide bulandırıyorlar. Tel Aviv, Hayfa ve Hertzlia gibi yerlerde çoğu İsraillinin gündelik hayatı rutin bir şekilde devam ediyor. Batı Şeria ve Gazze'deki yerleşimciler bile Filistinlileri görmek ya da onlarla bir ilişkiye geçmek zorunda kalmıyorlar. Tıpkı Güney Afrika'da Beyazların apartheid sırasında özel bir yerleşim ve yol sistemi sayesinde siyahlardan korunmaları gibi, onlar da kendilerini Filistinlilerden koruyorlar. Fakat yine de Filistinlilerin haklarına sürekli tecavüz ediliyor, onların sınırları sürekli ihlal ediliyor. Bu tür ihlalleri kaydeden hiçbir resmi kurum yok. Bu ihlaller geleneksel araçlarla bile kolay kolay aktarılamıyor. Sonra da İsrailliler boy gösterip, kendilerine dair kurban bir halk imajı çizmekte pek mahir davranıyorlar. Hitler'in Yahudilere reva gördüğü muamelelerin aynen peşinden giderek, bütün suçu ve sorumluluğu kurbanlara atan en kaba propaganda yöntemlerine başvuruyorlar.

Bugünkü New York Times*'da Amerikan Yahudi Komitesi'nin çatışmada kullanılan parolaları tekrarlayan tam sayfa bir ilanı var.[4] Bu tür ilanlar karşısında Filistinliler kendi davalarını nasıl açıklayabilir ve duyurabilirler?*

Bu ilanlar korkunç. Temelden yalan oldukları için değil sırf; evet, yalan şeyler, ama olayları bağlamından tümüyle koparark yansıtmayı da başarıyorlar. Mısır ve Su-

4) İlan metni ("The Big Lie is Still Alive") için bkz. http://www.ajc.org/InTheMedia/AdvertisementDetail.asp?did=201&pid=699.

riye basınından parçalar aktarıyor, bir müftünün söylemiş olabileceği, "Filistinliler Yahudi halkı adına hareket eden bir Yahudi devletinin saldırısı altındalar, bu yüzden Arap dünyasındaki insanların klasik Avrupavari anti-Semitizmden dolayı değil, İsrail'in işlediği barbarca suçlardan dolayı Yahudilere karşı hissettikleri hınç ve nefret duyguları arasında nedensel bir ilişki var," şeklindeki bir söze bağlamından koparark yer veriyorlar. Buna karşı söylenecek hiçbir şey yok.

İkincisi, ilanlarda belirtilmeyen şey, Yahudilerin üstünden akan muazzam ırkçı duyguların izleri. Birkaç gün önce, Şas Partisi'nden başhaham Ovadia Yosef, Filistinlilerin tümden ortadan kaldırılması gerektiğini söyledi, "Onlar yılandırlar, hepsi öldürülmeli," diye nefret kustu.[5] İsrail basınını inceden inceye tarayacak olursanız, Araplara, Müslümanlara ve Filistinlilere karşı, rastgele seçtiğimiz ve çoğu da, genelde pek bir şey bilmeyen Amerikalı okurlara hitaben Amerikalı Yahudiler Komitesi tarafından uydurulmuş olan bu sözlerden çok daha ağır duyguların dile getirildiğini okursunuz. Amerikalıların bu yalanların hangi paralarla finanse edildiği konusunda en ufak bir fikirleri yok. Oysa bütün bu faaliyetlerin tamamının bedeli ABD tarafından ödeniyor. Filistinlilerin baskı altında tutulmaları, Amerikalı vergi mükelleflerinin herhangi bir şarta bağlı olmadan İsrail'e bahşettikleri 5 milyar dolarla ve fiilen saldırmak amacıyla kendini savunmak anlamına gelen silahların sağladığı güç sayesinde finanse ediliyor.

5) Sam Kiley, "Israeli Rabbi Calls on God to Annihilate Arabs", *The Times* (Londra), 10 Nisan 2001.

Bu arada Filistinliler, ne yazık ki, bizim asıl ihtiyacımızın örgütlü bir kampanya olduğunun henüz farkında değiller. Henüz harekete geçirilmemiş durumda, oldukça geniş bir Filistinli diaspora topluluğumuz var. Filistin'de, Arap dünyasında henüz devreye sokulmamış pek çok kaynak söz konusu. Kimin başı çekeceği, kimin neye önderlik edeceği konusunda hâlâ çok ilkel bir düzeydeyiz. Başımızda hâlâ tiranca -ama bence faydasız- yöntemlere itibar eden, gücü elinde tutmak ve hiç kimsenin gitmek istemediği müzakerelere katılmak üzere bilgiyi de kontrolü altında tutmaya çalışan bir Filistin yönetimi duruyor. Filistinlilerin çoğu, İsraillilere -Barak döneminde kurulmaları iyice gemi azıya almış bulunan- yerleşimleri sürdürme hakkını tanıyan bir ara çözüm uğruna müzakerelere yeniden başlama isteğini kesinlikle duymuyorlar. Çoğu kişi, Barak'ın Filistinlilere karşı çok yumuşak davrandığı için yenilgiye uğrayan cömert, hoş bir adam olduğunu düşünüyor. Oysa Barak, Şaron kadar zalimdi. Onun rejiminde kurulan yerleşimlerin oranı, kendisinden önceki dört-beş başbakanın dönemlerinde kurulan toplam yerleşim sayılarından bile daha fazlaydı.

Dolayısıyla bu da, Güney Afrika'da apartheid döneminde başvurulan usulleri kat kat geride bırakan yöntemlerle Filistinlileri ezmeye ve baskı altında tutmaya yarayan bir politikanın bilfiil devamıdır. Ve bu noktanın altının çizile çizile vurgulanması gerekir. Üstelik bu hazin tablonun sebebi, Filistin yönetimi ile Filistinli seçkinlerin bir bölümünün hâlâ, bir şey yapmaya çalış-

manın yolunun, akılsızca Amerikan yönetiminin dikkatini çekmeye çalışmaktan geçtiğine inanıyor olmaları değildir. Nisan ayının ortasındaki o ünlü konuşmasında İsraillilerin Gazze'den çekilmelerini istediği zaman Colin Powell'ın söylediklerine bakarsanız, onun İsrailliler provoke ettikleri için esasen yine Filistinlileri suçladığını görürsünüz. Bush yönetimi, bütün Amerikan yönetimleri gibi, Filistinlilerin taleplerine karşı düşmanca yaklaşmıştır. Bu yüzden çabalarımızı, ABD'de bize dostça yaklaşan insanlar, kiliseler, Afrikalı Amerikalı topluluğu, Latin topluluğu, kadın grupları üzerinde yoğunlaştırmalıyız. Oysa bu kesimleri hep ihmal ediyoruz.

Bu ihmalin kökeninde ne yatıyor? Niçin daha geniş kesimlere ulaşılamıyor?

Herhalde bunun kökeninde yatan, çaresizlik ve kuşatılmışlık duygusu. Bütün Filistinlilerin yaşadıkları baskıları abartmanın fazla bir manası yok. İşte buradayız, acımasız bir düşman bizi öldürüp duruyor, hepimiz savunma halindeyiz, gençlerimiz tanklara, füzelere ve helikopter makinelilerine karşı taş atarak direnmeye çalışıyorlar. Asıl gerçeklik bu. Bizim -hangi sebeple olursa olsun- bize önderlik edemeyen bir yönetimimiz var. Bir kere, liderlerimiz hapiste. Arafat aylardır Ramallah'ta kafese tıkılmış gibi. İsrailliler fiilen onu bir hücreye atıp, kapıyı üstünden kilitlediler.[6] Gazze'ye bi-

6) Başka raporların yanı sıra bkz. Serge Schmemann, "Arafat Remains Defiant Amid Rubble of His Compound", *New York Times*, 22 Eylül 2002, s. 1: 8.

le ulaşamıyor. İsrail, önderleri tek tek avlayan, hukukdışı bir suikast politikası uyguluyor, bu yüzden Filistin toplumunda önder konumuna gelen her kim olursa olsun, doğrudan İsrail tarafından katledilme tehlikesine maruz kalıyor. Çoğu insanın ekonomik durumu berbat, insanlar çocuklarının önüne bir lokma yemek koymakta bile zorlanıyorlar. Çoğu kişi çalışacak önemsiz bir iş dahi bulamıyor. İşsizlik oranı yüzde 50'nin üstünde.[7] Hepimizdeki duygu, bu dünyada tek başına olduğumuz yönünde. Etrafımız kuşatılmış. Bu belirli düşmana karşı yüz yıldır sürdürdüğümüz mücadeleye rağmen, bizim durumumuz dünyanın umurunda değil. Kendi durumumuzu açıklayan başlıca sebep bu.

Diğer sebep ise, cehalet. Filistinli seçkinler, entelektüeller ve diğer önde gelen insanlar hâlâ, İsrail'in safındaki baş aktör olan Amerika'yı etkilemenin kestirme bir yolunun bulunduğu kanısındalar. Oysa Amerika olmasa İsrailliler bu yaptıklarının hiçbirini gerçekleştiremezlerdi. Bizdeyse, bu ülkenin nasıl işlediği ve basınç yerlerinin neler olabileceği konusunda ciddi bir cehalet söz konusu. Bu basınç yerlerinin etkili olabileceği her noktada onlar başarılı oldular. Örneğin, 2000 yılında Ben&Jerry dondurmalarının Golan Tepeleri'ndeki İsrail yerleşimlerinden aldığı suyu kullanmasını engelleme yolunda ba-

7) Tracy Wilkinson, "Palestinian Towns Wobbling on Last Legs", *Los Angeles Times*, 30 Aralık 2002. Ayrıca bkz. Sara Roy, "Decline and Disfigurement: The Palestinian Economy After Oslo", *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*, ed. Roane Carey (New York: Verso, 2001) ve Stephen Farrell, "Dying for Work: Five Pay Price at Gaza", *The Times* (Londra), 14 Aralık 2002.

şarılı bir faaliyet yürütüldü.[8] Sonuçta, Ben&Jerry çeşitli baskılara maruz kaldı, boykot edildi ve amaca ulaşıldı. Bu tür taktikler gerçekte işe yarıyor. Ama yine de esas ihtiyaç, yeni bir önderlik; Arap Birliği'ni endişelendirmek gibi gerekçelerle, ya da İngilizlerin veya Almanların herhangi bir adımıyla amacından sapmayacak olan alternatif bir entelektüel önderlik. Bizim ihtiyacımız, disiplinli bir şekilde baş aktörlere odaklanmak. Bunlardan birisi İsrail; bizler İsrail halkına hitap etmeliyiz. Bu yola daha önce hiç başvurmadık. İkincisi, Amerika ve Amerikan halkı. En azından, bu dev ülkenin bu bitmek bilmez savaşta bizim safımızda yer alabilecek kesimlerine hitap etmek.

Araplar sizce ne ölçüde kolonileşmiş durumda, özellikle de ABD'de?

Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Araplar görece yeni bir topluluk. Çoğu yakın bir dönemde bu ülkeye geldiler; henüz birleşmeyi başaramamış, referans noktaları geldikleri ülkelerle sınırlı olan, siyasal bakımdan gelişmemiş topluluklar bunlar. Onun için Suriyeli topluluğu hâlâ Suriye'ye, Mısırlılar Mısır'a, Lübnanlılar Lübnan'a bakmaya devam ediyor. Ortadoğu'da karşı karşıya geldikleri sorunların birçoğunu burada da yaşıyorlar. Mesela bazı Lübnanlılar, Lübnan'daki mezhep çatışmalarını unutmadıkları için başka Lübnanlılara güvenmemeyi

8) Associated Press, "Vermont Ice Cream Maker in Middle East Controversy", 24 Eylül 1998.

sürdürüyorlar. Lübnanlılar ile Suriyeliler birbirlerine yakın değiller. Lübnanlılar ile Filistinliler de birbirlerine yakın değiller. Dolayısıyla, bir dolu problem var. Ama tam bir kolonileşme halinden söz etmek mümkün değil. İçinde bulundukları durum pek alışık olduğumuz bir hal değil, büyük oranda belirsizliğini koruyor; onlar da entegre olmaya ve birer yurttaş haline gelmeye fazla çaba harcadıklarından bir türlü yetkin yurttaşlar düzeyine erişemiyorlar. Bir de bundan sonraki kuşak, benim çocuklarımın kuşağı var. Bence onlar siyasal bakımdan çok bilinçliler. Onlar yavaş yavaş örgütleniyorlar, ama bu belli ki zaman alacak.

Yahudiler de 1967'den sonraya kadar ciddi bir örgütlenme içinde değillerdi; üstelik İsrail savaştan galip çıkmıştı. Bizse korkunç derecede askeri, siyasal yenilgilerden ve toprak kayıplarından gelen bir arkaplana sahibiz. Bu kaderi tersine çevirmek hakikaten çok güç. Bizim psikolojik donanımımız yenilgiyle ve başarısızlıkla yüklü; bu halimizin mutlaka üstesinden gelmeliyiz. Zaten bu yüzden, dünyanın her köşesindeki kurtuluş hareketlerinin ve geniş bir toplum olan ABD'nin sunduğu bütün dersleri iyi özümsemeliyiz. Henüz bu tür derslerden faydalanamadık. Bize yardım etmeyi canı gönülden isteyen birçok iyi niyetli insan var.

Sizin kuşağınıza sinmiş olan korkunun genç kuşakta daha az olduğu kanısında mısınız?

Bu konuda bir sorun yok. Benim kuşağımın katlandığı, anlaşılabilir bir hakir görülme söz konusuydu elbette.

Zaten bu noktada bütün yapmanız gereken, Arap dünyasındaki panoramaya bir göz atmak. Yeni Arap örgütlerinin bazılarında faaliyet yürüten gençlerle birlikte çalışırken benim de gözlemlediğim problem şu ki, bu aşağılanmadan dolayı gençler bizim kuşağımızın deneyimleri ve bilgi birikimiyle az sayıdaki başarıdan faydalanmasını bilemiyorlar. Yeni örgütlerse saati yeniden, sıfırdan kuruyorlar. Geriye gidip bizim daha önce yaptığımız, aslında tekrarlanmaması gereken şeyleri tekrarlıyorlar. Kuşaklar arası süreklilikte böylesi bir aksaklık söz konusu. Bunun da üstesinden gelmek gerekecek.

Bu ülkede muazzam derecede az sayıda olmamıza, Yahudi topluluğunun ya da başka etnik toplulukların kaynaklarına asla sahip olmamamıza rağmen, ülkenin çeşitli yerlerindeki her üniversiteye gidişimde gördüğüm gibi, gençlerdeki yetenek ve başarı potansiyeli gibi bir avantajımız da yok değil. Afrikalı Amerikalılarla, yerli Amerikalılarla ve başkalarıyla birlikte güç birliği yapan birçok genç Arap Amerikalıya rastlayabiliyoruz artık. İşte tam şimdi bize düşen, bir aygıt oluşturmak, bütün bu işlerin birlikte nasıl kotarılabileceğinin mekanizmasını kurmak.

Batı Washington Üniversitesi'nde Bellingham'da bir konuşma yaptınız. Orada sizi nasıl karşıladılar? Bunu soruyorum, çünkü Berkeley, Madison ya da Boulder'dakinden farklı bir manzara vardı.

Orada Filistin'le ilgili olmayan, hümanizm üzerine bir konuşma yaptım. Ama aynı gün, konuşmamdan önce, antropoloji, edebiyat ve siyaset bilimi öğrencisi olan 50-

60 kişilik bir grupla da sohbet ettim. Bu insanlarda -hepsinde değilse bile- Filistin'in konumunu anlamaya yönelik şaşırtıcı bir açıklık, hatta yalnızca açıklık değil, belli bir onaylama da gördüm. Sözünü ettiğim bu öğrencilerin içinde tek bir Arap Amerikalı dahi yoktu. Çoğunlukla Kuzeybatı'lı gençlerdi. Filistin'in durumunu çok iyi anlıyorlardı, Ortadoğu'daki siyasal atmosferi çok iyi kavramışlardı, bu ülkedeki Siyonist lobinin faaliyetlerini iyi biliyorlardı. Hatta daha ironik olanı, onların hocalarından, üniversitenin önde gelen profesörlerinden biri, Siyonist olmayan bir Amerikan Yahudisiydi. Onun öğrettikleri ve içinde benim kitaplarım, Noam Chomsky'nin kitapları ve başka çalışmaların da bulunduğu çeşitli kaynaklarla aşıladıkları sayesinde bu çocuklar demin belirttiğim noktaya gelmişlerdi. Bu kusursuz bir örnek.

Birkaç hafta önce Princeton'daydım. Üniversitelerde çeşitli konferanslar verdim. Dinleyicilerim içinde aşırı sağcı Siyonistler azınlığı oluşturuyordu. Diğerleri anlattıklarıma çok açık ve yakınlık duyan kimselerdi. Geçen hafta da Londra'daydım. Orada bir konuşma yaptım. Çoğu Arap, ama çoğu da İngiliz olan 2 bini aşkın kişi konuşmama geldi. Keza, Doğu ve Afrika İncelemeleri Okulu'nda bir konuşma yaptım. Orada Üçüncü Dünya'nın her tarafından yüzlerce öğrenciyle karşılaştım. Beni bir kez daha şaşırtan şey, bu öğrencilerin çoğunun da Filistin'in konumuna dair müthiş bir açıklık ve öğrenme isteği duymalarıydı. Oysa bu insanlarla kalıcı bağlar kurmakta o kadar geri kalıyoruz ki. Geleneksel Arafatçı yönetim böylesi konularda ne kadar aptalca davranıyor.

Ben bu ilginin en azından bir kısmını Filistinlilere yardıma kanalize etmek doğrultusunda büyük bir çaba harcıyorum. Burada söz konusu olan, ölüm kalım meselesi. Ama bu ölüm-kalım meselesinin de ötesine geçip, kültür ve bilgi savaşı safhasına sıçramamız gerekiyor. İsrail'de bile bizim anlatacaklarımıza kulak vermeye niyetli çok sayıda insan var. Onlara Siyonizmin bugüne kadar kendi adlarına tek bir şey dahi yapmamış olduğu mesajını vermeliyiz. İsrail'in -muazzam askeri kudretine, ekonomik ve siyasal gücüne rağmen- kendini her zamankinden daha güvensiz hissettiğini artık daha çok sayıda İsrailli anlamaya başlıyor. Tabii bunun da belirli bir sebebi var. İsrail yönetimi bu insanlara neyin ne olduğunu anlatamadığı için, bu iş de bizim omuzlarımıza düşüyor. Evet, önümüzde birçok ödev var, bunların hepsi yapılabilir şeyler, ayrıca intihar etmeyi, gereğinden fazla cesurca davranmayı, İsrail ordusu karşısında kendini savunmasız bırakmayı gerektiren şeyler de değil.

Filistin sorununun çözümünde BM'ye düşen rolü nasıl görüyorsunuz?

BM'nin çerçevesi kesinlikle temel bir önem taşıyor. Ne yazık ki Arafat ve FKÖ, Madrid görüşmelerine gidince BM şemsiyesini üzerlerinden attılar. BM Güvenlik Konseyi'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına bel bağladılar. Bu kararlar toprak ilhakını, yeni topraklara el konmasını yasaklıyordu, ki bütün bunlar Oslo barış süreci sırasında gerçekleşen şeylerdi. Bizim Filistinliler olarak yönetimi-

mize yaptığımız baskı, 242 ve 338 sayılı kararlarda geçerli olan ilkeleri kabul etmeye yanaşmadıkça İsraillilerle yeni müzakerelere girmeye yanaşmamaları yönündeydi. Genel Kurul'da ciddi çabalar harcanması gerekiyor, çünkü Amerika Birleşik Devletleri günlük hayatları içinde İsrail'in silahlı saldırısına maruz kalan Filistinli sivillere koruma sağlanması konusunda yine sefilce davranarak Güvenlik Konseyi'nde veto hakkını kullandı.

Kanada'da National Post*'tan* Wall Street Journal*'a,* Commentary*'ye ve* New Republic*'e kadar ağır eleştirileri üstüne çeken bir paratoner konumundansınız.*[9] *Bu konuda sizin tepkiniz nedir?*

Ben böylesi saldırılara tepki göstermem. Bunu tamamen boşa vakit harcama olarak görürüm. Filistinlilere, Araplara ve Müslümanlara karşı iflah olmaz derecede ırkçı nefretle hareket eden bir dolu propagandist var. Kaldı ki burada muhatabımız *New Republic* ya da *National Post* okurları değil, bu yayın organlarının sahipleridir. Bunlar (Martin Peretz, Conrad Black, Mort Zuckerman ve diğerleri), fikirleri eğip bükerek okurlara yutturacak şekle getirmekte pek mahir olan zengin insanlar. Onların beni sürekli saldırılacak biri olarak görmeleri kendi payıma bir tür iltifattır. Hem bu sayede daha çok sayıda insanın dikkatini benim çalışmalarıma ve yazılarıma yöneltmiş oluyorlar. Bu yüzden o tür insanlara sadece daha fazla üreterek karşılık vermeyi uygun bulurum.

9) Örneğin bkz. Justus Reid Weiner'in küfür dolu yazısı: "The False Prophet of Palestine", *Wall Street Journal*, 26 Ağustos 1999, s. A18.

Oysa onların istediği, benim sesimi kesmem. Ama ölüp gidene kadar böyle bir şeyi boşuna bekleyecekler.

1978'de yayınladığınız Oryantalizm *başlıklı kitabınızda, "Bir Arap Filistinlinin Batı'da, özellikle Amerika'daki hayatı hayal kırıklıklarıyla geçiyor," diye yazmıştınız.*[10] *Bu durum halen geçerliliğini koruyor mu?*

Bu noktada hayal kırıklığı uyandıran şey, benim ağır eleştirilere tabi tuttuğum Araplar ve Müslümanlar hakkındaki aynı önyargıların, yanlış temsillerin, ırkçı varsayımların hâlâ ortadan kalkmamış olması. Açıkçası, kendi kitabımın bu dalgayı tersine çevirebileceği konusunda yersiz bir iyimserliğe kapılmışım. Oysa medyada her gün -bilerek, cehaletten ya da kolaycılıktan dolayı- bu yanlış izlenimleri kalıcılaştırmaya yönelik haberlerle yazılar pompalanıyor; farklı şeyler yapma isteğiyle yola çıkanlar bile bir süre sonra aynı yola giriyorlar.

Size iyi bir örnek vereyim. Yıllardır Hint altkıtasmda *Times* muhabirliği yapan John Burns, beş yıl önce beni görmeye gelip, *Times* editörü Joseph Leylveld'in onayıyla bir yıllık iznini İslamiyet'e ve Araplara dair çok daha fazla şey öğrenerek değerlendirmek istediğini belirtmişti. O yıl gerçekten de izin aldı, bütün vaktini Oxford'da ve Cambridge'de geçirdi. Hatta kendim Oxford'a bir konferans için gittiğimle onunla bir kez görüştüm. Görüşmemizde yoğun biçimde Araplar ve İslamiyet üzerine okuduğunu, aynı olaylara farklı bir açıdan, şiddet ve terörizm ekseninde değil, o toplumlarda terörizmi ve şid-

10) Edward W. Said, *Orientalism* (New York: Pantheon Books, 1978), s. 27.

deti aşan akımlar ve kültürlerin çeşitliliği bağlamında yaklaşmaya çalıştığını vurguladı. Peki, bir yıl sonra ortaya nasıl bir şey koydu dersiniz? Araplar arasında ve İslam dünyasında terörizm ve şiddet üzerine kapsamlı bir rapor. Anlaşılan, medyada izin verilenin bir adım ötesine geçmesi mümkün olmamıştı. Üstelik birçok açıdan şimdiki durum eskisinden de kötü.

Ama öte yandan, gittiğiniz her yerde bu eğilime karşı mücadele etmekten vazgeçmeyen bir dalganın yükselmekte olduğunu da gözlemliyorsunuz. Sizin de temsil ettiğiniz şekilde, oldukça yaygın bir alanı kaplayan alternatif bir medya var. İnternette ve alternatif basında İngiltere, Fransa ve İsrail'le ilgili çok değerli bilgilere ulaşabiliyoruz. En azından bu bakış açısıyla, benim kitaplarımın daha geniş bir bağlamda, daha fazla cesaret verici bir öğrenme arzusuyla okunduğunu söyleyebiliriz sanıyorum.

Bütün bu süreçte ben kendi üzerimde, beni konuşmalar yapmaktan, başkalarını da beni dinlemekten caydırmaya yönelik kararlı baskılar hissediyorum. Bu amaçla cezalandırıcı araçlara da başvuruyorlar. Tehditler savuruyorlar. Konferanslarımın ertelenmesi için büyük çabalar harcıyorlar. Sizinle doğrudan temas kurmaktan da özellikle kaçınıyorlar. Çok korkakça bir tutum bu. Örneğin Conrad Black, İngiltere'deki yazarlarına Filistinliler hakkında hiçbir zaman lehte bir cümle yazmamaları, İsrail'e karşı eleştirilerinin kapsamını da her seferinde iyice daraltmaları talimatını vermişti. Fakat bu konuda başarıya ulaşamadı. Daha sonra kopardığı yaygaradan anlaşıldığı kadarıyla, Ian Gilmour gibi birçok yazarı ona tep-

ki gösterdi ve Black de onlara rest çekemedi.[11] Gerçi durum bizim ülkemizde aynı derecede iyi değil, çünkü Perez, *New Republic*'te İsrail'in eleştirildiği tek bir cümle dahi çıkarttırmıyor. *New York Times*, yorum sayfalarında İntifada'nın başladığı günlerden beri birkaç sınırlı örnek dışında Filistin hakkında farklı görüşlere asla yer vermiyor. Hal böyle olunca meydan William Safire, Thomas Friedman ve benzerlerine kalıyor. Bu durumda siz de gözünüzü mecburen -ama aynı ölçüde hayal kırıklığına uğramadan- başka yerlere çeviriyorsunuz.

Noam Chomsky, sizin "medya ve anaakım kültür konusunda karışık duygular doğurduğunuza", çünkü edebiyat eleştirisi alanındaki yazılarınızın çok beğenildiğine dikkat çekiyor. Buna rağmen hâlâ "aralıksız kara çalmaların hedefi" durumundasınız.[12]

Bu görüşleri onun açısından tipik bir tutumu yansıtıyor. Chomsky ünlü ve büyük bir dilbilimci. Bu alandaki başarıları nedeniyle herkesçe tanınıyor ve muazzam saygı görüyor. Fakat o, aynı zamanda anti-Semit ve Hitler hayranı olmakla suçlanıyor. Onu -ve beni- hedef alan ithamlar yelpazesi o derece akılalmaz boyutlara ulaşıyor ki, bir açıdan bunları izlemek çok eğlenceli. Yine de ortada gerçekten insafsızca bir saldırı kampanyası var. Güney Lübnan'da bir çakıl taşı fırlattım diye benim başıma

11) Bkz. Charles Glass, "The First Casualty: A Newspaper Proprietor Should Champion, Not Censor, His Writers", *The Observer*, 18 Mart 2001, s. 27.
12) Maya Jaggi, "Edward Said: Out of the Shadows", *The Guardian* (Londra), 11 Eylül 1999, s. 6.

gelenlere bakın.[13] İsraillilerin Güney Lübnan'da yirmi iki yıldır süregelen işgalleri, 1982'de Lübnan istila edildiğinde yaklaşık 17 bin kişinin öldürülmesi, Khiam hapishanesinde 8 bin kişinin işkenceden geçirilmesi –bütün bunlar benim taş attığım yerin sadece 1 mil civarında gerçekleşmişti. Bir süre sonra insanlar, "Bu insanlar deli mi?" diye sormaya başlıyorlar. "Hepsi de mi tımarhanelik? On yedinci yüzyılda söylendiği gibi, akılları 'humor' dolu, huysuz, akılsız ve hemencecik öfkeye kapılan Molière'in karakterlerine mi benziyorlar?"

Söylemek istediğim, bizim üzerimize her yolla gelmekten bir an dahi bıkmadılar. Ama Noam'ı asla engelleyemediler. Beni de.

Taş atma olayının yankıları hâlâ sürüyor. 6 Mayıs'ta Viyana'daki Freud Derneği'nde bir konuşma yapma daveti almıştınız, fakat bu davet de geri çekildi, değil mi?[14]

Bu apaçık bir baskı. Freud Derneği beni konuşma yapmam için 2000 yılı yazında, haberleri *Ha'aretz*'de hemen ertesi gün, Amerikan medyasındaysa birkaç gün içinde, yani gecikmeden çıkan bu taş atma olayından sonra davet etmişti. Olay Temmuz ayının başında olmuştu. Davet ise Ağustos ortasında geldi ve ben 1 Eylül'de daveti kabul ettiğimi bildiren cevabımı gönderdim. Hatta onlara, yapacağım konuşmanın başlığını bile söyle-

13) Bkz. Karen W. Arenson, "Columbia Debates a Professor's 'Gesture'", *New York Times*, 19 Ekim 2000, s. B3.
14) Bkz. Dinitia Smith, "Freud Museum Speaking Ban Sparks Said Fury", *The Observer* (Londra), 11 Mart 2001, s. 21.

dim. Konferansın ertelendiğini bildiren mektup ise bana ertesi Şubat ayı ortasına kadar iletilmedi. Ertelemenin sebebi neydi peki: Beyfendiler, "Ortadoğu'daki siyasal durum ve bu durumun sonuçları," diyorlardı. Kendilerine hemen bir cevabi mektup yolladım ve dedim ki: "Viyana'da Freud üzerine yapılacak bir konferans ile 'Ortadoğu'daki siyasal durum ve bu durumun sonuçları' arasında nasıl bir bağ kurduğunuzu bilmek istiyorum." Bu isteğime şu güne kadar halen bir cevap almış değilim. Ama konferansın ertelendiği kesin.

Sonradan edindiğim bilgilerden birisi, Tel Aviv'de açılacak bir Freud belgeleri sergisi için fon buldukları ve kendilerine, eğer bu belgeler sergisini açmak ve İsrail ile Amerika'daki kaynaklardan temin edilen o fonu kullanmak istiyorlarsa benim konferansımı ertelemelerinin gerektiği. Tabii ki onlar da üzerlerine düşen vazifeyi yerine getirmekten geri kalmamışlar. Bu gelişme üzerine haliyle bir dolu protesto eylemi yapıldı. Dünyaca tanınan birçok seçkin psikolog, Freud Derneği'ni protesto eden ve *London Review of Books*'ta çıkan bir bildiriye imza attılar.[15] Avusturya'daki basın ise tam anlamıyla düşmanca davrandı. Bu pis işi yerine getirmek, Viyana'daki Freud Derneği'nin yönetim kurulu başkanı olup, "Biz Avusturya Yahudi topluluğunun hassasiyetlerini, Jörg Haider'in ortaya çıkışını, Holokost'un anılarını hesaba katmak zorundayız" gibisinden aptalca

15) Jessica Benjamin vd., Viyana Freud Derneği'ne mektup, *London Review of Books* 23:6 (22 Mart 2001): http:www.lrb.co.uk/v23/n06/letters.html.

açıklamalarda bulunan ve bütün bu gerekçelerle benim aramda nasıl bir bağ kurduğuna hiç değinmeyen bir sosyologa düştü. Benim de onlara son sözüm şu oldu: "1930'ların sonlarında Viyana'da Naziler Freud'un peşine düşmüşlerdi. Aynı kafa yapısı şimdi de, aradan sadece birkaç kuşak geçtiği halde, Viyana'da benim konuşmama imkân tanımıyor."[16]

Bu olayın akabinde Londra'daki Freud Müzesi Enstitüsü bana, Viyana'da vereceğim konferansın aynısını, dilediğim tarihte kendileri için vermem isteğini bildiren bir davet gönderdi. Başka sözlerim nedeniyle bu konferansı, Freud'un doğum günü olan 6 Mayıs'a kadar gerçekleştiremedim, fakat Aralık ayı içerisinde muhakkak gerçekleştireceğim. Ayrıca Viyana'nın, içlerinde Üniversite, İnsani Bilimler Enstitüsü ve Ortadoğu Enstitüsü de bulunan dört başka kurumu, Viyana'da konuşma yapmam için bana davetiyeler gönderdiler. Freud Derneği'nin çocukça ve aptalca bir davranışla dış baskılara boyun eğmesine karşılık, bu davetin gereğini de Kasım ayında yerine getireceğim.

The Independent'ın *Ortadoğu muhabiri Robert Fisk şöyle bir yorumda bulunuyor: "İsrail'i eleştirmeye cüret eden herhangi birini -ister akademisyen, ister analist, isterse gazeteci olsun- hedef alan saldırı ve apaçık tehditlerin ölçüsü McCarthy dönemini aratmayan boyutlara ulaşıyor. ... Ortadoğu hakkındaki cehalet ABD'de o kadar yerleşik bir hale dönüşmüş durumda ki, bir avuç gazetecinin işleri dı-*

16) Smith, "Freud Museum Speaking Ban Sparks Said Fury", s. 21.

şında gazetelerde İsrail'in bakış açısını yansıtmayan tek bir haber ya da yazı yayınlanmıyor."[17]

Ben de el yordamıyla, Los Angeles, New York, Chicago, Atlanta ve Boston gibi metropolit merkezlerde çıkan belli başlı gazetelerde tarama yaptım. Bu gazetelerin istisnasız hepsi İsrail'den gönderilen, yani, ilhak edildiği için artık İsrail sayılan Kudüs'te ya da Tel Aviv'de yerleşmiş muhabirlerin yolladıkları haberlere yer veriyorlar. Arap dünyasında bulunup da Filistinlilerin bakış açısını yansıtan gazetecilerin sayısı hakikaten çok çok az. İkincisi, bu insanların merkez bürolarına gönderdikleri haberler yukarıda değindiğim aynı önyargılar doğrultusunda süzgeçten geçirilerek son şekline sokuluyor. Mantra şu: Filistin şiddeti ve İsrail'in güvenli olmayan durumu. Yüzlerce Filistinlinin alenen katledildiği, binlercesinin sakat ve yaralı kaldığı olaylar dahil olmak üzere her konuda geçilen ve Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları İzleme Komitesi, BM komiteleri ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği gibi kuruluşların raporlarını görmezlikten gelerek aktarılan bütün haberlerin teması bu.

Neler yaşandığını konusunda, kolayca doğrulanabilecek bir sürü açıklama yapabilirim size. Oysa bunların hiçbiri büyük gazete sütunlarında kendine yer bulamıyor, hele televizyon ekranlarına kesinlikle yansımıyor. PBS ve National Public Radio'daki *NewsHour* gibi sözdedürüst yayın yapanlar bile aynı çizgiyi takip ediyorlar.

17) Robert Fisk, "I am Being Vilified for Telling the Truth About Palestinians", *The Independent* (Londra), 13 Aralık 2000, s. 5.

Kendilerine bunun sebebini sorduğumda açık açık, belli ki Siyonist komitelerin, halkla ilişkiler gruplarının, vb. örgütleyip gazetelere ya da yayın merkezlerine yağdırdığı, içeriği İsrail'e ve İsrail'in acınası durumuna ilişkin olan mektup yazma, e-posta gönderme kampanyalarından bahsediyorlar. Gerçi *Orlando Sentinel, Seattle Post-Intelligencer, Z Magazine, Des Moines Register* ve *Hartford Courant* gibi yerlerde yazan gözüpek kişiler yok değil ve onları her yerde görebiliyorsunuz, ama sayıları çok az ve sesleri sıradan insanların okuduğu büyük gazetelerle dergilere ulaşmıyor.

Terörizm, ABD medyasının kalıcı olarak odaklandığı konuların başında geliyor. Dışişleri Bakanlığı yıllık raporunu daha yeni yayınladı. İsimleri artık bir nakarat şeklinde yayınlanan terörist devletlerin hepsi (Afganistan, Pakistan, İran, Irak, Libya, Sudan ve Suriye) Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkeler. Colin Powell raporu açıklarken, "Terörizm bir müzmin hastalık," dedi.[18] *Terörizme bu denli odaklanmada jeopolitik etkenin payı nedir sizce?*

Her şeyden önce, bu amansız terörizm takibinin kendisi neredeyse kriminal bir vakaya dönüşmüş durumda. Bu sayede Amerika Birleşik Devletleri dünyanın her tarafında aklına eseni yapıyor. Örneğin, 1998 yılında Sudan'ın bombalanmasını hatırlayın. Bu bombardımanın sebebi, Bill Clinton'ın başının Monica Lewinsky olayı yüzünden derde girmesiydi. Sonradan, bombaladıkları

18) Marc Lacey, "Attacks Were Up Last Year, U.S. Terrorism Report Says", *New York Times*, 1 Mayıs 2001, s. A14.

yerin, üzerinden daha birkaç hafta geçmeden patlak verecek bir salgın hastalıktan dolayı kırılacak bir ülkenin ilaç ihtiyacının yarısını üreten bir ilaç fabrikası olduğu anlaşıldı, ama ne gam; terörist fabrikayı bombaladıkları iddiasının uyduruk bir bahaneye dayanmış olması umurlarında değildi ki.[19] İşte, Amerika Birleşik Devletleri'nin bu keyfi bombardımanından dolayı tedavilerinde kullanılacak ilaç bulamayan bu ülke, salgın sonucunda yüzlerce insanını kaybetti.

Terörizm, Washington'daki politikacıların ve keza bu tezgâhın dönmesinde çıkarı olan Samuel Huntington ile Steven Emerson gibi bir grup insanın, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra yarattıkları bir göz boyama aracına, her şeye uygulanabilen bir mazerete, bir tür perdeye dönüşmüş durumda. Terörizm, halka kalıcı bir korku salmak, halkın kendini her zaman güvensiz hissetmesini sağlamak ve ABD'nin küresel çaptaki dileklerini meşru göstermek amacıyla uydurulan bir paravan. İster Ortadoğu'daki petrol, isterse dünyanın başka köşelerindeki stratejik hesapları üzerinden olsun ABD'nin çıkarlarını hedef alan her türlü tehdit, anında 'terörizm' diye damgalanıyor. Oysa, 1970'li yılların ortalarından beri Filistinlilerin kendi politikalarına karşı koymaları söz konusu olduğunda İsraillilerin başvurdukları yöntemlerin hemen hepsi bu kategoriye giriyor. Terörizmin uzun tarihi-

19) Bkz. James Risen, "To Bomb Sudan Plant, or Not: A Year Later, Debates Rankle", *New York Times*, 27 Ekim 1999, s. A1 ve Tim Weiner ve Steven Lee Myers, "U.S. Notes Gaps in Data About Drug Plant but Defends Attack", *New York Times*, 3 Eylül 1998, s. A6.

nin kökeninin emperyalistlerin politikalarına dayanması da bu ilginçliği bütün çıplaklığıyla ortaya koyan bir durum. Fransızlar, 1830'da başlayan ve 1962'ye kadar devam eden Fransız işgaline karşı direnen Cezayirlilerin her eylemi için 'terörizm' sözcüğünü kullanmışlardır. İngilizler Birmanya ve Malezya'da yaşananlar için aynı bahaneye sarılmışlardır. 'Biz'im yapmak istediklerimizin karşısına dikilen her şey terörizmdir!

Amerika Birleşik Devletleri küresel süper-güç olduğundan, Çin'den Avrupa'ya, Güney Afrika'ya, Latin Amerika'ya ve bütün Kuzey Amerika'ya kadar her yerde çıkarları bulunduğundan ya da çıkarları bulunduğu izlenimi yaratmayı başardığından dolayı, 'terörizm' bu hegemonyayı kalıcılaştırmaya yönelik en elverişli araç haline getirildi. Şimdi küreselleşmeye karşı koymaya bile 'terörizm' gözüyle bakılıyor. Böyle bir bağlantı kurma ihtiyacı hissedildiği çok açık. Aynı noktaya bir yazısında Arundhati Roy da işaret etmişti: "Halkların mahrumiyete karşı, işsizliğe karşı, doğal kaynakların kaybedilmesine karşı yükselttiği direniş hareketlerinin hepsi 'terörizm' yaftasıyla damgalanmaktadır."[20]

Keza, Suudi Arabistan'da, Yemen'de ya da başka bir yerde Bin Ladin grubu ve onun kumanda ettiği insanlar gibi bir avuç güruh bu fasit daireden besleniyorlar. Gerçek güçleriyle ve temsil ettikleri tehdidin gerçek boyutlarıyla yakından uzaktan alakası olmayan oranlarda san-

20) Arundhati Roy, David Barsamian'la röportaj, *The Progressive* 65: 4 (Nisan 2001). Ayrıca bkz. Arundhati Roy, *Power Politics*, 2. basım (Cambridge: South End Press, 2001).

sasyonel saldırılarla ortalığı toza dumana katıyorlar. Sonra da bu tür grupların varlığı, ABD'nin askeri araçlarla, çevresel etkilerle ya da ekonomik hegemonyasıyla dünya çapında verdiği (ve terörizmin sebebiyet verebileceklerini fersah fersah geride bırakan) muazzam boyutlu zararları gizlemeye yaramaktan başka sonuç vermiyor.

Son olarak, bu ülkenin kendi topraklarında yeşeren terörizm, milis çeteler, silahlı gruplar, Timothy McVeigh'ler hakkında çok az yazılıp söylenmiş olduğunu belirteyim. Oklahoma City'de federal binanın bombalanarak havaya uçurulduğu günü çok iyi hatırlıyorum mesela. İyi hatırlıyorum, çünkü Ortadoğu terörizminin bütün belirtilerini taşıyan bu olay gerçekleşir gerçekleşmez benim bürom anında gelen telefonlarla çın çın çınlamıştı (sanırım ilk arayan da, terörizm uzmanı Steven Emerson'dı).[21] Evet, bir saniye bile vakit geçirmeden benim büromu arayıp durmuşlardı. Oysa ben o sırada Kanada'daydım. Düşünebiliyor musunuz, medyanın çeşitli yerlerinde çalışan 30 kadar insan bu olayın hemen akabinde beni aramış! Belli ki ben Ortadoğu'lu olduğum için benim terörizm hakkında bilgi sahibi olduğumu ve herhalde yine buna bağlı olarak Oklahoma bombalanmasının içyüzünü bilebileceğimi zannediyorlardı. Kendileriyle açık bir bağ kurmaya dayalı bu döngü, örneğin 2000 yılında yapılan seçimlerin kampanyalarında İslamiyet'le ve Müslümanlıkla ilgili her ayrıntıdan 'diğerleri'ne saldırmak amacıyla faydalanılması, bu ülkede Arap ve Müslüman kökenli insan-

21) Bkz. Felicity Barringer, "Terror Experts Use Lenses of Their Specialties", *New York Times*, 24 Eylül 2001, s. C1.

lara çok büyük zararlar veriyor. Hillary Clinton, son derece geleneksel, siyasal bakımdan oldukça tarafsız bir örgütlenme olan Müslüman İttifakı'ndan 50 bin dolarlık bir katkıyla geri döndü ve "Terörizmden çok çekmişler," dedi.[22] Oysa bu tür ifadeler, yalnızca Afrikalı Amerikalılara değil, Latinolara ve Müslüman Amerikalılara dair olarak ırkçı bir profil oluşturma gayretlerine hizmet etmekten başka yere varmıyor.

Irak'a karşı ABD'nin ve İngiltere'nin öncülüğünde uygulanan yaptırımlar açık açık ihlal ediliyor. Bu durumu nasıl açıklayabiliriz?

Yaptırımlar bir işe yaramadı. Birincisi, yaptırımları amacı Saddam Hüseyin'e diz çöktürtmekti. Saddam daha da güçlendi. İkincisi, Irak'ın sivil halkı İngiltere'nin ve ABD'nin bu politikası yüzünden korkunç zararlar gördü, soykırım ayarında acılar çekti. Yaptırımların uygulanmaya başlamasından bu yana her yıl 60 bin çocuk ölüyor.[23] Sayısız insan da kanser ve genetik yolla iletilen başka hastalıklar yüzünden sakat kalıyor, hastalanıyor, hayatından oluyor (bütün halkın yoksullaşmasından burada bahsetmeye bile gerek görmüyorum). Petrole-karşı-yiyecek programının yöneticisi olan iki BM görevlisi, bu yaptırımların insanlık dışı boyutlara varmasından ötürü istifa ettiler.[24]

---

22) Dean E. Murphy, "Mrs. Clinton Says She Will Return Money Raised by a Muslim Group", *New York Times*, 26 Ekim 2000, s. A1.
23) Bkz. ed. Anthony Arnove, *Iraq Under Siege: The Deadly Impact of Sanctions and War*, 2. basım (Cambridge: South End Press, 2002), s. 79.
24) Arnove, *Iraq Under Siege*, s. 47.

Üçüncüsü, ABD'li politikacıların fantezilerinden dolayı, Irak artık bir boşlukta yüzüyor. Oysa Irak, Mısır'la birlikte, merkezi Arap ülkelerinden birisi. Ekonomisi tarihsel olarak komşularına, özellikle Ürdün'ün ekonomisine bağlı. Şimdi Ürdünlüler Irak'tan petrolü mecburen yüzde 50 daha pahalı alıyorlar. Irak ve komşuları, bazı Körfez ülkeleriyle arasında başka türden organik bağlar da bulunuyor. Demek istediğim, yaptırımlar sömürgecilerin tasarladıkları biçimde süremez.

Şubat ayında bütün Ortadoğu'yu dolaşan Colin Powell'ın bu uygulamaları 'akıllı yaptırımlar' diyerek savunmasına hayret ettim, sanki bir fanteziden söz ediyordu; belli ki Amerika Birleşik Devletleri, kendi çıkarlarına karşı hareket eden insanları ABD'yle aynı hizaya sokmak için elinden gelen hiçbir çabadan vazgeçmiyor.[25] Oysa bu arzuları hiçbir zaman gerçekleşmeyecek. Bütün politikaları duvara toslayacak; faydasız bir felaket politikası onların izlediği. İşin ironik yanı da bu. ABD'nin gücü, zenginliği ve uzaklığı o kadar büyük boyutlarda ki, çoğu insan ABD adına verilen zararların, yol açılan tahribatların; daha kötüsü, bütün Ortadoğu'da ve İslam dünyasında, ufak bir azınlığın kalıcı egemenliğini güvence altına almaktan başka gaye gütmeyen, çıkarları buna benzer gülünç ve insanlık dışı politikalarla kovalanan bir güç olarak ABD'ye karşı biriken nefretin farkında dahi değil.

---

25) John F. Burns, "Iraq Defiant as U.S. Lobbies Arabs on Shift in Sanctions", *New York Times*, 25 Şubat 2001, s. 1: 4.

Yaptırımları çiğneyen ve Bağdat uçuşlarını gerçekleştiren ülkelerden birisi, Türkiye. Bu ülke, Irak'ı bombalayan önemli bir ABD hava üssüne ev sahipliği yapar konumunda. Ayrıca, Kürt direnişçilerinin peşinden zaman zaman Kuzey Irak sınırlarını aşan operasyonlar yapıyor.

Kürtlere karşı kavgasında Türkiye'nin en büyük yardımcısı Amerika Birleşik Devletleri. Unutmamak gerekiyor ki, Türkiye İsrail'le çok sıkı bir ittifak içinde. Ortak askeri manevralar düzenliyorlar. ABD'yle ve İsrail'le askeri ittifak söz konusuyken de, ticari ve bölgesel çıkarları stratejik çıkarlarından üstün gören Türkiye şimdi Irak'la ticaret yapıp Irak'tan, dünyanın en büyük ikinci petrol tedarikçisinden petrol alıyor. Zaten Irak'ın Pakistan'la ticaret yapması da kesinlikle ihtimal dışı değil.

İsrail'in Türkiye'yle askeri ve ekonomik ittifakının Arapları çembere almayı amaçlayan büyük bir stratejinin parçasını oluşturduğu kanısında mısınız?

Hayır, çünkü işin içinde Mısır da var. Mısır olduğu sürece Arapların çembere alınması söz konusu olamaz. Burada hedef, Suriye, Irak ve İran gibi baş eğdirilemeyen, daha doğrusu, fazla İsrail karşıtı ya da fazla Filistin yanlısı devletleri kuşatma altında tutmak. Tabii bunun düşüncesizce, irrasyonel bir strateji olduğunu özellikle belirtmek gerekiyor, zira son analizde, Mısır'da en büyük işveren ordu olmasına ve elbette ordu hakimlerin iradesi doğrultusunda hareket etmesine rağmen, izlenen politikalar halk tarafından benimsenmiyor ve uzun vadede

kalıcı olması mümkün görünmüyor. Bu insanlar Güney Kore'deki Syngman Rhee'ye, Vietnam'daki Nguyen Cao Ty ve Nguyen Van Thieu'ya benziyorlar. ABD'li politikacılar asla ders almıyorlar. Hep aynı insani, ekonomik ve siyasal bedellere mal olan aynı yanlışları tekrarlayıp duruyorlar. Yine böyle davranmakta ısrar edecekler, çünkü eğitimleri ve perspektifleri hep aynı, kuşaktan kuşağa hiç değişmeden devrediliyor.

Nobel Barış Ödülü sahibi ve şimdiki İsrail dışişleri bakanı Şimon Peres, geçenlerde Türk basınına verdiği bir röportajda Ermeni soykırımını tanımadığını belirtti.[26]

Bu konuda da Türk politikası ile İsrail politikası birbirine çok yakın. İki ülkenin de yirminci yüzyılın başlarında Osmanlı yönetiminin Ermenilere karşı politikası konusundaki bilgilerin üstünün örtülmesinde çıkarları var. Size bir örnek vereyim. 1983'de İsrail hükümetinin, Ermenilerin başlarına gelen felaketi anlamaya çalışmaya yönelik bir radyo programı vardı.[27] Daha sonra, İsrailli lerin sadece Yahudilerin yaşadıklarına ait olarak kullandıkları 'holokost' ve 'soykırım' sözcüklerine yer verildiği gerekçesiyle bu program yayından kaldırıldı. Peres'in, ister Ruandalılar ister Ermeniler ister Bosnalılar isterse dünyanın başka bir köşesindeki halk olsun, halkların başlarına gelen korkunç olaylarla ilgili ve bu olayların

26) Robert Fisk, "Peres Stands Accused Over Denial of 'Meaningless' Armenian Holocaust", *The Independent* (Londra), 18 Nisan 2001, s. 13.
27) Edward W. Said, *The Politics of Dispossession: The Struggle for Palestinian Self-Determination, 1969-1994* (New York: Pantheon Books, 1994), s. 253.

bir daha yaşanmaması doğrultusundaki bilinci geliştirecek bilgi halkasını genişletmeye çalışmak yerine, aptalca uygulamalara tevessül etmesi de bu politikayı kalıcılaştırıyor. Bu tür insanlar hatıraları öyle bir şekilde düzenlemeye kalkıyorlar ki, yalnızca belirli gruplara odaklanmayı tercih edip, benzer tarihsel felaketler yaşayan başka grupları tamamen görmezlikten geliyorlar.

Norman Finkelstein'ın yeni bir kitabı çıktı: Holokost Endüstrisi.[28] *Finkelstein'ın Holokost endüstrisi oluştuğu doğrultusundaki görüşünü nasıl yorumluyorsunuz?*

Bana sorarsanız, Finkelstein birçok açıdan haklı. Bu ülkede, Holokost'u bir tür seküler dine çevirmeye, Holokost'u tekelci anlamıyla yalnızca Yahudi deneyiminin parçası, sadece ve sadece Yahudilerin yaşadıklarının bir parçası olarak araştırma konusu haline getirmeye yönelik kararlı bir çaba gözleniyor. Oysa Holokost, bu yüzyılda bizzat bu ülkede Yerli Amerikalıların başlarına gelen Holokost dahil olmak üzere, çok daha geniş bir fenomenin parçası olarak değerlendirilmeli. Keza, milyonlarca insanı kölelik ve esaret bağlarıyla zincirleyen Afrikalı Amerikalıların yaşadıkları korkunç zulüm ve deneyimleri de dahil ederek düşünülmeli. Finkelstein'ın doğru biçimde saptadığı Holokost endüstrisi, tarihsel gerçeklerin öne çıkarılmasından ziyade, gücün, iktidarın öne çıkarılmasıyla ilgilidir. Dolayısıyla, ister Almanya'da isterse Polonya'da olsun Holokost kurbanlarının bizzat yaşadıkla-

28) Norman Finkelstein, *The Holocaust Industry: Reflections on the Exploitation of Jewish Suffering* (New York: Verso, 2000).

rı fiili acılarla ilgisi çok az olan bir olgudur. Tabii ki bu acılar üzerinde daha geniş kapsamlı araştırmalar yapılmalıdır, bunu kim yadsıyabilir, fakat bu çalışmalar bugün Amerikan üniversitelerinde ve başka yerlerde bulabileceğimiz türden dar sınırlara hapsedilmemelidir. Böylesi çalışmalar, insanın insanlıkdışılığını irdeleyen daha geniş kapsamlı araştırmalara konu edilmelidir.

Siz birçok vesileyle geri dönüş hakkından bahsettiniz. Filistinliler bu sorunun tanınması konusunda belli ilerlemeler kaydedebildiler mi?

Bence artık daha fazla sayıda insan 'geri dönüş' diye bir hakkın bulunduğunun farkında. Üstelik bu meseleyi yalnızca Filistin'le sınırlamak istiyor değilim. Geri dönüş hakkı, BM Sözleşmesi'nin 2. maddesinde yer alır. Keza İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve her türlü uluslararası protokol der ki, insanlar kendi yurtlarından sürülemezler, yurtlarını terk etmeye zorlanamazlar. Bu daha genel bir ilkedir. Filistinlilere gelince, burada da belirtilmesi gereken ve yavaş yavaş üstünde durulmaya başlanan bir siyasal saptama söz konusudur. Ancak bu konu Oslo barış sürecinin dışında bırakılmıştır. Bugün için Filistinliler, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri hâlâ varlıklarını muhafaza eden ve hâlâ mülteci kamplarında yaşamak zorunda bırakılan, dünyanın en kalabalık haklarından mahrum edilmiş mülteciler topluluğunu oluşturmaktadırlar.

Geri dönüş hakkı Arap ülkeleri, Lübnan, Suriye ve onlara vatandaşlık hakkı tanınmayıp, sadece ikamet et-

me, çalışma ya da seyahat etme hakkı tanınan başka yerlerdeki Filistinlilerin içinde bulundukları sefil duruma dikkat çekmeye de yarayabilir. Burada kastım sadece İsrail değildir; çünkü İsrail bu durumun başlıca müsebbibi olmakla birlikte, genelde Filistinlilere adaletsizce muamele edilen Arap dünyasının başka ülkelerinde de buna yakın bir hazin tablo geçerlidir. Dolayısıyla, ben bu meselenin, göçmenlerin kendi yurtlarından sürülmüş olsalar bile başka ülkelerde yaşama haklarını kapsayan daha büyük çaplı bir fenomenin parçası olduğunu düşünmeyi daha uygun buluyorum. Bu insanlar siyasal ve fiziksel sebeplerle geri dönemeyecek durumda olsalar bile, kendilerine bulundukları yerlerde ikamet etme hakkı muhakkak tanınmalıdır.

Bu beni çok yakından ilgilendiren, dünya çapında bir fenomendir. Biz göçlerin, mecburi yolculukların, mecburi ikametlerin ağır bastığı bir dönemde yaşıyoruz ve bu eğilim bütün yeryüzünü sarmış durumda. Dolayısıyla bu eğilim yüzünden, yalnızca İsrail'de değil, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de de, belli bir 'arılık', 'saflık' mitine yaslanılarak, son derece gerici göçmen yasaları çıkarıldı. İtalya, İsveç, İngiltere ve ABD gibi ülkeler, çoğunluğu Afrika ve Asya'dan gelen bu konumdaki insanları geldikleri yerlere geri kovma haklarının bulunduğundan söz etmeye başladılar. İlke aynıdır. İnsanların Filistin'deki evlerine geri dönmelerine imkân tanınmadığı gibi, yabancı sayıldıkları ve kendilerine hep o gözle bakıldığı için Lübnan, ABD ya da İsveç gibi ülkelerde yeni ev edinmelerine de imkân tanınmıyor. Elbette kimin ya-

bancı, kimin yerli olduğu meselesi, ataları fiilen ortadan kaldırılan, İsrail ve ABD gibi ülkelere gelip buralarda mecburi kolonistler konumuna düşürülen halkların kaderini de kapsayacak şekilde yeniden değerlendirilmek durumunda artık. Bu muazzam çaplı bir fenomen ve umarım Filistin geri dönüş hakkı hareketinin dramatikleştireceği şekilde ivedilikle yeniden ele alınmaya muhtaç.

Otuz küsur yıldır ders vermeyi sürdürüyorsunuz. Bütün bu süreçte öğrencilerinize ne aşılamaya çalıştınız? Onlarda bir eleştirel düşünme alışkanlığı yaratabildiniz mi?

Bu güç bir iş. Şu anda hepimiz hayatlarımızı, paketlenmiş ve metaya dönüşmüş bilgiler çağında sürdürüyoruz. Bunun modeli de medya, hatta eklemem gerekir ki, internet. Bana göre eleştirel aklın sorgulamak mecburiyetini hissettiği bir dolu konuda bir otorite ve kesinlik havasıyla ortada gezdirilen yığınla fikir ve görüş var. Kendi payıma düşündüğümde, bir öğretim üyesinin görevi her şeyden önce öğrencilerine bilgi aktarmak, onları daha önce bilgi sahibi olmadıkları alanlara yöneltmektir. Ben asıl olarak edebiyat ve felsefe dersleri veriyorum. Öğrencilerimi okusunlar diye teşvik ettiğim ve bilinmeyi hak eden inanılmaz sayıda kitap ve yazar bulunuyor. O yüzden ben, daha çok, öğrencilerimi nasıl okumaları gerektiği konusunda eğitmeye çalışıyorum.

İkincisi, öğrencilerime nasıl eleştirel bir gözle okuyacaklarını öğretiyorum. Demek istediğim, bir kitabı sadece olduğu şekliyle, basitçe bir kitap olarak görme-

lerini değil, onu kendi bağlamına oturtmalarını, nasıl ortaya çıktığını anlamalarını sağlamayı amaçlıyorum. Bu, yazarların ve toplumların da devreye girdiği bir seçim meselesidir; bir dizi seçim yapma ve bir dizi işlemden geçme olayı. Üçüncüsü, bu kitapların nasıl bir anlam ve bilgi ağının parçaları olduğunu, öğrencilerin de bu ağları nasıl kavramaları, sonra o süreçlere nasıl karşı koymaları veya o bilgileri nasıl özümsemeleri gerektiğini; keza, İngilizce olarak yazılmış bir romanın Fransızca bir romanla, ya da Afrika'da, Karayipler'de veya Amerika'da İngiliz-olmayan birinin kaleminden çıkmış İngilizce bir romanla ilişkilendirilmesini eleştirel bir bakışla nasıl değerlendirebileceklerini göstermeye gayret ediyorum. Öğrencilerimin ulaşmalarını istediğim nokta, bilgi ve okumanın her zaman için bitimsiz bir serüven olduğu. Bilgi ve okuma hep sürer. Dolayısıyla, bitmez tükenmez ölçüde bir sorgulama, keşif ve meydan okuma duygusu da gerektirirler. Eğer hiçbir şey başaramamışsam bile, öğrencilerimde hoşnutsuzluk ve acımasızca sorgulama, ama bunun yanında, yaptığımız şeylerin çekirdeğini oluşturan haz ve öğrenme keyfini çıkarmaktan da geri kalmama tohumları ekebildiysem ne mutlu bana.

Sizce entelektüelin rolü tanımı gereği muhalif midir?

Bence bu toplumda öyle olmak zorunda. Ben bireysel bilince ziyadesiyle inanan biriyim. İnsanın her türlü faaliyetinin kökü burada yatar. İnsanın anlayışı, ilkin bireysel bir ölçekte meydana geldiği için kolektif bir ölçekte orta-

ya çıkamaz. Bizim çağımızdaysa bireysel bilinç, muazzam miktarlarda ambalajlanmış ve organize bilgi paketleriyle boğulmuyorsa bile sürekli bombardıman altında tutuluyor. Burada asıl amaçlanan, bir tür kabullenme, sorgulamama, topluca edilgen kalma duygusunu yaratmak. Çoğu zaman, bazı kesimlerin bizi kendilerine boyun eğdirmeye ve gerek haberler, gerek metalar, gerekse seyahat benzeri araçlarla kendi kalıplarına uydurmaya çalışan görüntü bombardımanına maruz bırakılıyoruz.

Her şey ambalajlanıyor ve satışa sunuluyor. Küreselleşmenin bütün dünyaya yutturduğu ve bireysel meydan okuma ve sorgulamaya çok az alan bırakan, oysa ister hükümetler isterse büyük çokuluslu şirketler şeklinde olsun büyük örgütlerin birçok örnekte insanı fiilen körelten politikalar izledikleri, yaygın çevre tahribatına, yaygın genetik yıkıma ve hiçbir sorumluluk taşımadan kâr peşinde koşan güçlü gruplara zemin hazırlayan neoliberal piyasa ekonomisinin anlamı bu. Böyle bir bağlamda entelektüele düşen rol muhalefet etmektir; ben de bu işlevi mutlak anlamıyla, hatta belki de umutsuzca ihtiyaç duyulan bir rol olarak düşünüyorum. Burada kastettiğim negatif ve aptalca bir işlev değil tabii ki; böyle bir şeye önce kendim karşıyım. Bilakis, muhalefet etmek derken kastım, seçim yapan ve bir özne olarak eyleyen bir işlevin tekrar bireye atfedilebileceği şekilde yargıda bulunma, eleştirme ve tercihte bulunma kapasitesi. Başka bir bütünün, aklında metalaştırılmış çıkarları ve kâra dönüştürülebilir ticari hedefleri bulunmayan bir topluluğun parçası olmak önemlidir. Elbette bunlar ulaşılması çok güç, ama yine de başarılabilir hedeflerdir.

4
TERÖRİZMİN KÖKENLERİ*

11 Eylül 2001'de meydana gelen saldırılar birçok Amerikalıyı serseme çevirdi ve kafalarını karıştırdı. Böyle bir olay, birçok insanın terörist uçak korsanlarını motive eden durum ve arkaplan hakkında düşünmeleri açısından iyi bir hareket noktası sayılabilir mi?

Bir New York'lu olarak konuşursam, bu şok edici ve dehşetengiz bir olaydı. Özellikle de şiddeti bakımından. Belli ki saldırıların amacı insanları şoke etmek, dehşete düşürmek, felce uğratmak ve korkunç, kanımca affedilemez kötülükler yapmaktı.

*) KGNU, Boulder, Colorado, 24 Eylül 2001.

Fakat bu saldırıların, uzun bir planlama sürecinin ve son derece gözüpekçe -bazıları buna 'parlak' bile diyebilir- bir girişimin sonucunda gerçekleştirildiği de açıktı. Her şeyden önce, amansız bir zarar verme arzusunu yansıtıyordu. Ayrıca pervasızcaydı, doğrudan doğruya sembolleri hedef almıştı: Amerikan kapitalizminin kalbinin attığı yer olan Dünya Ticaret Merkezi ile Amerikan askeri düzeneğinin karargâhını oluşturan Pentagon. Bu hedefleri göz önüne getirdiğinizde, herhangi bir tartışmaya, diyaloga girilmek istemediği açıkça ortada olduğu gibi, herhangi bir müzakere veya mesaj verme isteği de söz konusu değildi. Alışılmadık biçimde, kendi amacını ortaya koyan saldırılardı.

Bu olayın kökeni, sanırım, Amerika Birleşik Devletleri'nin bütün bir yirminci yüzyıl boyunca kendi ülkesinin dışındaki maceralarının (İslam dünyasının işlerine, petrol üreticisi olan ülkelerin politikalarına, Arap dünyasına ve Ortadoğu'ya karışmalarının) uzun bir diyalektiğinin sonucuydu. Söz konusu yerler, ABD'nin çıkarları ve güvenliği açısından vazgeçilmez önemde sayılan, hem petrolün bulunduğu hem de stratejik güç kazandırmaya uygun bölgelerdi. Keza, ABD'nin İran Körfezi'nde bir denetim kurup mevzilenmesini sağlıyor, İsrail, Suudi Arabistan ve diğer müttefiklerin korunması açısından önemli bir sıçrama tahtası oluşturuyorlardı. İşte bu diyalektik sonucunda ve çözülmez biçimde birbirine bağlı gelişmelere bağlı olarak Amerika Birleşik Devletleri, bu bölgenin sakinlerinin gözünde son derece özel (ve çoğu Amerikalının ya hiç farkında olmadığı, ya da algılarının itinayla perdelendiği) bir rol oynamaktaydı.

Öncelikle bu noktada yan yana iki dünya bulunduğunu kavramak temel önemdedir: O bölgede yaşayan insanların dünyası ile bizzat ABD'de yaşamakta olan insanların dünyası. Bu iki dünya arasındaki ortak nokta çok azdır. Sözgelimi İngiltere ile Afganistan dahil olmak üzere İslam dünyası arasında hiçbir zaman kayda değer derecede doğrudan bir temas söz konusu olmamıştır; İngiltere'nin Körfez ülkeleri ve Hindistan, özellikle Irak'la ilişkileri de aynı doğrultudadır. ABD ise bu bölgeden, aradaki muazzam mesafeyle (Atlantik okyanusuyla, Akdeniz'le, ulaşımın güçlüğüyle) korunmaktadır. Yine bir başka engel, elbette dil ve din engelidir.

Söz konusu olan bölge, dünyanın -diyelim- Bosna'yla başlayıp Doğu'ya, bütün Orta Asya'ya uzanan, aşağıda Ortadoğu, Pakistan, Bangladeş ve Endonezya'yı, daha beride ve ortada Arap ülkelerini, batıya doğru ise ağırlıkla Müslüman olan Kuzey Afrika'yı kapsayan kısmıdır. 1.2 milyar Müslümanın yaşadığı bu bölgede ABD'ye iki farklı gözle bakılmaktadır. Bunlardan birisi, resmi ABD, yani, 1953'te İran'da Muhammed Musaddık'ın milliyetçi hükümetini devirip Şah'ı geri getiren müdahalelerin ve güçlü orduların ABD'sidir. İlkin Körfez Savaşı'na karışan, sonra da Irak'a karşı yaptırımlarla korkunç zararların -bilhassa sivillerin maruz kaldığı zararların- doğmasına sebep olan ABD'dir. Yine ABD, ilk olarak 1948'de devletlerinin kuruluşunda, sonra 1967 işgalinde, Lübnan savaşında, 1982'de Lübnan'ın işgal edilişinde ve 1987 ile 2000 intifadalarında, Filistinlilere karşı bütün gücüyle İsrail'i desteklemiştir. ABD, İsrail'e muazzam

miktarlarda silah tedarik etmektedir. Onun için bu bölgede yaşayan biriyseniz, bu tür bütün olaylarda alınan tutumları kalıcı bir egemenlik dürtüsünün parçası olarak görmeye, orada yaşayan insanların dilekleri, arzuları ve özlemlerinin ne kadar kalıcı olduğunun ayrılmaz bir bağı olarak yorumlamaya eğilim duyarsınız.

Bana soracak olursanız, çoğu Arap ve Müslümanın gözünde ABD, kendi isteklerine karşı hiçbir hassasiyet göstermeyen bir ülkedir; her türlü gelişme karşısında sadece kendi çıkarını gözeten politikalar uygulamakta, üstelik kendi politikalarını bir şekilde mazur ve haklı göstermeye yönelik ciddi bir izahat çabasına girmeye bile tenezzül etmemektedir. Öyle ki, bu politikaların ABD'nin kendi ayrıcalığı olarak ilan ettiği ilkelerin (demokrasi, kendi kaderini tayin etme, ifade ve toplanma özgürlüğü, uluslararası hukuka bağlılık, vb.) birçoğuna açıktan açığa uymuyor olmamasını bile umursamamaktadır. Oysa meseleye bu açıdan baktığımızda, Batı Şeria ve Gazze'nin otuz dört yıldır işgal altında tutulmasını, bu bölgede 140 İsrail yerleşimi kurulup, yaklaşık 400 bin yerleşimcinin ABD'nin (uluslarası hukuka ve BM kararlarına bağlı kaldığını iddia ettiği!) desteği ve mali yardımıyla işgal topraklarına yerleşmiş olmasını mazur gösterebilecek tek bir sebep dahi gösterilemez.

Özetle, yöneticileri -bu gerçekten üzücü bir noktadır ama- halkın arzusuna rağmen kendisince desteklenen bir bölgedeki ABD'nin sicili kabarıktır. Kaldı ki, bölge halkının ABD'ye karşı genel bakışı da, bu dev ülkenin sırf yozlaşmış hükümetlerle rejimleri iktidarda tutmak

adına kendi ilkelerini bile ayaklar altına aldığı ve söz konusu rejimlerin egemenliğinde yaşayan milyonlarca insanın yararına tek bir girişimde dahi bulunmadığı yönündedir.

Sonuçta ortaya, Amerika Birleşik Devletleri adına şizofrenik bir resim çıkmaktadır. Benim tanıdığım her Arap ya da Müslüman, ABD'ye müthiş bir ilgi duyar. Bu insanların birçoğu çocuklarını okumak için bu ülkeye gönderir, tatillerinde bu ülkeye gelir. Bazıları iş yapmanın, bazıları kendini geliştirmenin peşindedir. Hepsi de ABD'nin bir açıdan olağanüstü bir ülke olduğunun çok iyi farkındadır. Fakat başka bir açıdan, ABD hükümetinin farklı bir dava güttüğünü ve kendi çıkarları söz konusu olduğunda ne vicdanı, ne dürüstlüğü, ne de uluslararası hukuku gözettiğini bilirler. İşte böylesine karmaşık koşullarda ve son kırıntısına kadar halkı hiçbir şekilde dikkate almayan politikalar uygulandığı göz önüne getirildiğinde, birtakım demagogların, özellikle de din adına konuştuklarını iddia eden insanların ortaya çıkıp, İslamiyet davası uğruna ABD'ye karşı cihad çağrısında bulunmalarını, savaş bayrağını kaldırıp istilacılara karşı savunmaya geçmemiz ve Amerika'yı bir yolla dize getirmemiz, yani önce direnişi güçlendirip, sonra onlarla kıyasıya kapışmaya geçmemiz gerektiğini vurgulamalarını anlamak zor olmasa gerektir.

Çok ironik bir durum olarak unutmamalıyız ki, Usame bin Ladin, Afgan Talibanları ve Mücahidler dahil olmak üzere bu insanların önemli bir çoğunluğu, 1980'lerin başlarında Sovyetler'in Afganistan'ı işgal etmesine

karşı ABD'den çok ciddi yardımlar görmüşlerdir. Allahsız komünistlere karşı geniş bir topluluğu İslamiyet bayrağı altında toplamak ve Sovyetler Birliği'ne büyük zararlar verdirmek bu yolla mümkün olmuştur. Sözgelimi 1986 yılında, Washington'a gelen bir grup Mücahidin başkan Reagan tarafından 'özgürlük savaşçıları' olarak karşılanıp selamlandığını bugün gibi hatırlıyorum.[1]

'Özgürlük savaşçıları' deyişi uzun süre bir slogan olarak kullanılmıştır. Bunun hemen arkasından da, hayatlarını yoksulluk ve çaresizlik içinde (özellikle de ümitsizlik ve cehalet içinde) sürdüren birçok sıradan Müslümanın ta kalbinde hissettiği ihanet gelmiştir. İnanan insanları İslamiyet adına bir bayrak altına toplamak zor bir şey değildir. Örneğin bazıları bir vaiz gibi boy gösterip, İslamiyet'in gönüllü sözcülüğünü üstlenirler. Oysa bu insanlar formel bir anlamda İslamiyet'i temsil etmedikleri gibi, ne imamdırlar ne de şeyh. Bu insanlar, kendi iddialarıyla ortaya çıkan İslam savaşçılarıdır. Kendisi Suudi olan, Hazreti Muhammed'den beri kutsal bir ülke sayılan Suudi Arabistan'da bulunan ABD askeri gücünden dolayı kendine yurtseverlik misyonunu biçen ve ABD'ye karşı öfke saçmayı, onları kendi ülkesine getiren yöneticilere karşı halkı tahrik etmeyi vazife sayan Usame bin Ladin, bu prototipin mükemmel örneğidir. Usame bin Ladin gibileri, Sovyetler Birliği'ni yenilgiye uğratmış olmanın getirdiği muzafferane duygulardan faydalanmasını

1) Eqbal Ahmad, *Confronting Empire*, s. 134. Ayrıca bkz. Eqbal Ahmad, *Terrorism: Theirs and Ours* (New York: Seven Stories Press/Open Media, 2001), s. 4.

da çok iyi bilmişlerdir. Toparlarsam, işte bu çaresizlik ve patolojik dini bağlılık duygusundan, düşman sayılan herkese zarar vermeyi ve bedel ödetmeyi (New York örneğindeki gibi masum ve politikayla alakasız insanların yazgısına da asla aldırış etmemeyi) mazur gösteren yıkıcı bir dürtü çıkmıştır.

Tabii bütün bunları anlıyor olmak, olup bitenleri müsamahayla karşılıyor olmak anlamına gelmez. Beni asıl dehşete düşüren şey, bu konudan bu şekilde, sanki tarihsel bakımdan anlaşılır sayılan bir şeymiş gibi, herhangi bir sempati ya da mazeret belirtmeden konuştuğumuz bir aşamaya gelmiş olmamızdır. İşte bu çok tehlikeli bir durumdur. İçinde yaşadığımız dünyayı ve hem bir parçası olduğumuz hem de birçok açıdan bir süpergücün ortaya çıkışı şeklinde tecrübe ettiğimiz tarihi anlamak her yurttaş açısından kaçınılmaz bir görevdir.

London Observer'*da çıkan "İslam ve Batı Yetersiz Bayraklardır" başlıklı yazınızda, ABD'nin savaşma dürtüsünün "tekinsizce Moby Dick'in peşine düşmüş Kaptan Ahab'ı andırdığı"nı belirtiyorsunuz.*[2] *Bu saptamanızla neyi kastediyorsunuz?*

Melville'in büyük romanı *Moby Dick*'teki Kaptan Ahab, kendisine zarar vermiş, bacağını koparıp okyanusun derinliklerine göndermiş olan beyaz balinayı bulma

2) Edward W. Said, "Islam and the West Are Inadequate Banners", *The Observer* (Londra), 16 Eylül 2001, s. 27.
3) Herman Melville, *Moby Dick, or the Whale* (New York: Modern Library, 1992).

saplantısıyla hareket eden bir adamdı.[3] Nitekim, romanın son sahnesinde denize açılıp, besbelli ölümünü ararcasına zıpkının ipiyle balinanın etrafına sarınır. Bu, neredeyse intiharı amaçlayan bir sahnedir. Bence Amerikan halkını bu şekilde tahrik ederek hükümet, tamamen anlaşılabilir sebeplerle olsa dahi, bunun benzeri bir misilleme arzusuna kapılmıştır –yani bu olayı, Amerika Birleşik Devletleri'ne indirilen korkunç bir darbe olarak görmüştür. Bir halk ve toplum olarak bizim uğradığımız hasarlar ve korkunç kayıplar aslında çok önemli değildir. Olup biten şeyler, savaş dalgasının yükselişi, arananların ölü ya da canlı olarak adalete teslim edilmesi sözleri, George Bush'un halk önünde yaptığı açıklamalar –bütün bunlar uluslararası normlar doğrultusunda insanlığı adalete yönelten kalıcı bir sürece değil, bunun tam tersine, vahşetin yerleşmesi anlamında kıyametvari bir akıbete işaret etmektedir.

Bence bu gidişat, tabloyu daha da ağırlaştıran, her zaman kendine uygun sonuçlar doğuran bir süreçtir. Yine bana öyle geliyor ki, şeytan konumuna getirilmiş (fiilen dünyada kötü olan her şeyin simgesi olan bir Moby Dick'e dönüştürülmüş) durumdaki Usame bin Ladin'e mitolojik bir boyut atfetmek, gerçekte onun tuzağına düşmek demektir. Sanırım bizim için yerinde olan, 'insan'ı, insanlığı sekülerleştirmek, insanı gerçeklik âlemine indirip, ona bir suçlu, masum insanlara şiddet kusan bir demagog gibi davranıp buna uygun bir cezayla cezalandırmak olacaktır. Eğer gerekirse onun ve bizim çevremizdeki dünyayı yerle bir etmek değildir elbette amaç,

ama ona, korkunç suçlar işlemiş insanlarla uğraşan biri muamelesi yapmaktır. Amerikalıların şimdi kendilerini İslam'la savaş halinde saymaları kaçınılmaz bir durumdur. Başkan'ın, New York belediye başkanı Giuliani'nin ve başka yetkililerin İslam'la savaşta olmadığımızı vurgulayan açıklamalarına rağmen, bu toplum içinde baktığınız her yerde, Müslümanları ve onlara benzeyen insanları hedef alan -yüzlerce değilse bile- onlarca olayla karşı karşıya gelebilirsiniz.[4] Arizona'da bir Sih'in öldürülüp birçok kişinin mülküne zarar veren olayları bunlar arasında gösterebiliriz pekâlâ.[5]

Texas'ta da bir Pakistanlı öldürülmüştü...[6]

Evet; New York'taki birçok insan da bu cinayetin ağırlığını hissetti. Bazı insanlar sırf Ortadoğu'lu isimler taşıdıkları için polisin ve FBI'ın takibatına maruz kaldılar. Bir anda ortaya, seferberlik ile korku karışımı bir atmosfer çıktı; adına Usame bin Ladin ve İslamiyet denen bir süper-düşmana karşı savaş halindeki bir ülkeye uygun düşen bir tür paranoya yaşanmaya başlandı. Gerçek düşüncem o ki, bu süreçte, aynı görüntüleri bıkmadan tekrarlayıp durarak ve hep aynı isimleri şeytanlaştırarak medya da son derece önemli bir rol oynadı. Medya, yaşanan olayları kendi süzgecinden geçirerek aktarma iste-

4) Darryl Fears, "Hate Crimes Against Arabs Surge, FBI Finds", *Washington Post*, 26 Kasım 2002, s. A2.
5) Bkz. Phuong Ly ve Petula Dvora, "Japanese Americans Recall '40s Bias, Understand Arab Counterparts' Fear", *Washington Post*, 20 Eylül 2001, s. B1.
6) Somini Sengupta, "Torn Between Silence and Open Discussion", *New York Times*, 19 Eylül 2001, s. B10.

ğiyle, egemen ruh halinin kuyruğuna takıldı ve daha fazla soruna yol açacak şekilde gayretkeş çabalarıyla bu atmosferi iyice pekiştirdi.

Dikkat çektiğiniz üzere, burada belirli bir modele uygun hareket edilmiş görünüyor. İlkin, 1970'lerde, Arafat'ın ve FKÖ'nün şeytanlaştırılması, sonra aynı yörüngeye Ayetullah Humeyni, Muammer Kaddafi, Saddam Hüseyin ve şimdi Usame bin Ladin'in sokulması...

Kesinlikle bir model var. En azından Saddam ve Usame bin Ladin örneklerinde geçerli bu. Fakat bu tür kişilerin iktidara yükselişlerinde ABD'nin bir suç ortağı olarak hareket ettiğini vurgulamakta somut bir gönülsüzlük olduğunu da unutmamak gerekiyor. Ben bu noktaya Usame bin Ladin'le ilgili olarak dikkat çekmiş, ABD'nin İran'ın düşmanıyken şevkle beslediği Saddam örneğinde geçerli olduğunu da özellikle vurgulamıştım. Saddam'ın Kuveyt'i işgal edişinden önceki dönemde ABD, Irak'a bol miktarda silah desteğinde bulunmuş ve yardım yapmıştı.

Gelgelelim, olayları doğru bir yaklaşımla analiz edip üzerine kafa yormadığınız sürece bu tablonun adım adım kaygı verici bir noktaya sürüklendiği de gerçektir. Örneğin, 'terörizm' sözcüğüne bakalım. 'Terörizm' artık anti-Amerikancılıkla eşanlamlı hale getirilmiş durumdadır; dolayısıyla, giderek ABD'ye karşı eleştirel bir tutum takınmak ve yurtseverce davranmamak dahi 'terörizm' kapsamına sokulmaktadır. Bunlar kabul edilemez cinste denklemlerdir. O yüzden bize düşen, ilk olarak, terörizmin ne olduğu konusunda 1970'li yıllarda Birleşmiş Mil-

letler'de yapılan tartışmalara bir göz atmaktır. 1980'de 'özgürlük savaşçıları' olarak Sovyetler'e karşı savaşan (şimdiyse, başka ülkelerin Afganistan'a karışmasına mani olmaya çalıştıkları için 'terörist' damgası yiyen) Mücahidler için bu terimi kullanmanız asla söz konusu olamazdı. Anlaşılan, Taliban'a karşı ilan edilmemiş ya da yarı-ilan edilmiş sayılan bu savaşta kim olduğunuz pek önemli değildir. Oysa 'terör' ve 'terörizm' terimlerinin tanımları daha kesin bir çerçeveyle yapılmalıdır; bu mümkün olursa, bir ülke olarak büyük bir güce sahip olduğumuz için, diyelim otuz beş yıldır aralıksız biçimde İsrail'in askeri işgaline karşı mücadelelerini sürdüren Filistinliler ile, Dünya Ticaret Merkezi'ni bombalayanlar arasında doğru bir ayrıma gidebiliriz. Ayrıca, bunların yanında bir de devlet terörizminden bahsetmek gerekir.

Seçkin bir araştırmacı ve aktivist olan Pakistan'lı Ekbal Ahmed bir keresinde bana, terörizmin yoksul insanın B-52'si olduğunu söylemişti.[7]

Bir düzeyde, bu kesinlikle doğru; zayıfların silahları muhtemelen bu türde olur (elbette Dünya Ticaret Merkezi'nde meydana gelen türde bir olay bu kapsama sokulamazsa da). Bence bu türde bir terör olayı ile, örneğin, Gazze'deki hayatını en sefil koşullarda (yüzde 90'ı İsrail işgalin bir parçası olarak dayattığı ve Filistinlilere uyguladığı kuşatma politikasının sonucu olarak ortaya çıkan aşırı kalabalık, yoksulluk, cehalet, açlık koşullarında)

7) Eqbal Ahmad, yazarla kişisel görüşmeden.

sürdürüyor olup, belinin etrafına dinamit lokumları saran ve sonra bir İsrailli kalabalığı üstüne atılan bir genç adamın girişeceği türde eylem arasında ayrım yapmayı isterim. Ben böylesi eylemleri hiçbir zaman benimsemedim ya da mazur görmedim, fakat en azından, etrafı insan ve dert kaynayan, her adımlarında kendileriyle aynı durumdaki, kendileriyle aynı doğrultuda bir şeyler yapmak, saldırılara karşılık vermek isteyen yurttaşları, başka Filistinliler, onların anne babaları, erkek ve kız kardeşleriyle burun buruna gelen çaresiz kişilerin son çare olarak başvurdukları bir eylem şeklinde anlaşılabilir buldum. Kendilerine haksız yere ve kaba güçle dayatılan koşullardan kurtulmak isteyen çaresiz insanların bu yollara meyletmeleri gerçekten anlaşılabilir bir durumdur. Tekrarlamak gerekirse, ben bu yolu asla benimsemem, ama hiç değilse anlayabilirim.

Şimdiye gelirsek, farklı bir durumun söz konusu olduğu apaçık ortadadır, çünkü 11 Eylül'ün saldırganları besbelli ki çaresiz ve yoksul mülteci kampı sakinleri değillerdir. Dünya Ticaret Merkezi'ne ve Pentagon'a yönelik terörü gerçekleştiren kişiler apaçık bir şekilde orta sınıftan gelen, Florida'daki uçuş eğitimine katılan ve İngilizce konuşan, eğitimli insanlardır. Bu artık 'siyasal' alanı aşıp, 'metafizik' alanına giren bir durumdur. Keza, hep göz önünde bulundurulması gereken bir sıçrama halidir, zira devrede olan etkenler artık sanki kozmik bir düzeyde, daha gerçeği, demagojik bir düzeyde işlemektedir. Böyle kişiler belirli bir davaya bağlanmaya yanaşmazlar, diyalog çabalarına ilgi göstermezler, siyasal değişim gerçekleştiren eğilimlere

ya da siyasal örgütlere yakınlık duymazlar, gelişim kaydetmesi mümkün olan hareketler içinde yer almazlar. Gerçekleştirilen bu terör bombalamaları için somut bir sebep ileri sürülmediğine de dikkat etmenizi isterim. Bu saldırıların arkasında hiçbir siyasal mesaj yoktu. Tek bir talepte dahi bulunulmadı, tek bir açıklama bile yapılmadı. Ayrım gözetmeden, bir topluluğa karşı işlenen sessiz bir terör eylemi olarak gerçekleştirildi. O yüzden, bu saldırıların yoksul insanın B-52'si işlevi görmüş olduğunu benim söylemem mümkün değil.

Fakat şunu da eklemek isterim ki, İngiltere, ABD ve Fransa gibi devletlerin kendilerinden daha güçsüz halklara karşı, savunmasız insanların bombayı atan kişilere ulaşmalarının söz konusu dahi edilemeyeceği şekildeki hava bombardımanlarına kalkışmalarının da herhangi bir şekilde mazur gösterilebilecek tarafı yoktur. İsrailliler in, tamamen savunmasız durumdaki, ordusu, hava kuvvetleri ve uçaksavar kapasitesi olmayan Filistinlilerin evlerine saldırmak için F-16'ları kullanarak Batı Şeria ve Gazze'de yaptıkları şey tam da budur. Sanırım, terörün yapısı da böyle bir amaca göredir. Terörün amacı korku salmaktır, terör ayrım gözetmez ve ona karşılık verme şansınız yoktur. Salt yıkım uğruna yıkım doğurur ve insanları terörize eder. Bu yüzden, onların ve bizim yaptığımız (onlar ve biz kim olursak olalım) bir sürü tatsızlığın birbirine ziyadesiyle benzediği bir zeminde yaşıyor olduğumuzu söylememiz gerekir.

Eqbal Ahmed'in şöyle bir yorumu daha var: "Devrimci terör, ona mecbur kalınsa bile, sosyolojik ve psikolojik ba-

kımdan seçmeci olmak zorundadır." Nitekim, "Uçak kaçırmayın, çocukları öldürmeyin," deyip durmuştur: "Büyük devrimler, Çin, Vietnam, Cezayir ve Küba devrimleri, asla uçak kaçırma türünde bir terörizme başvurmamışlardır."[8]

Gerçekten de o devrimlerde bu tip eylemlere yönelinmemiştir. Fakat bu devrimlerin, uçak yolculuğunun daha yaygınlaştığı ve sınırlar ötesi ulusal iletişim bakımından çok daha simgesel bir bağı yansıttığı 1960'ların sonuyla 1970'lerin başındaki büyük uçak kaçırma eylemleri döneminden bir parça daha erken gerçekleşmiş olduğunu da unutmayalım derim.

Siz bu tür eylemlerde devrimci bir yön görüyor muydunuz ki?

Hayır, elbette görmüyordum. Bu noktaya daha önce de işaret etmiştim zaten. Bu tip eylemlerin bir mesajı yoktur, insanların zihinlerini değiştirmeyi amaçlamazlar. Hatta, hiçbir şeyin parçası değillerdir. Aslında Cezayirliler bir şekilde teröre başvurmuşlardır. Cezayir şehrinde Fransızları öldürmek için restoranları ve kafeleri bombalamışlardır. Bu benim onayladığım ya da herhangi bir açıdan savunacağım bir yol değildir, fakat Cezayir'i yaklaşık 130 yıldır süregelen Fransız işgalinden kurtarmayı amaçlayan bir siyasal hareketin de parçasıdır. 11 Eylül saldırısı ise hiçbir şeyin parçası değildir. 11 Eylül, yalnızca ve yalnızca masum insanları kurban seçen, sırf terör

8) Eqbal Ahmad, "Terrorism: Theirs and Ours", Boulder, Colorado Üniversitesi'ndeki sunum, 12 Ekim 1998.

olsun diye gerçekleştirilip başkaca bir somut amacı bulunmayan, müphem, adı konmamış ve muğlak bir saldırıdır. Bu bakımdan, başka bir düzleme metafizik bir sıçramadır; delice bir soyutlama alanına, mitolojik genellemeler alanına yapılan ve kendi amaçları uğruna İslamiyet'i öne süren bir sıçramadır. O yüzden, bu tuzağa düşmemek ve ona bir tür metafizik bir misillemeyle karşılık vermek çok önemlidir.

Medyada çıkan yorumlarla politikacıların açıklamalarının bazıları, Karanlığın Kalbi*'nde Kurtz'un, "Bütün yabani hayvanları yok edin,"*[9] *demesine benzer bir hava taşıyor.* Atlantic Monthly*'de yazan ve* The Coming Anarchy*'nin de yazarı olan Robert Kaplan,* NPR*'de, "Batı'ya karşı bir tür varoluşsal nefretin bulunduğu"ndan bahsetti.*[10] *CBS'nin haber sunucusu Dan Rather,* Late Night with David Letterman *programında 'teröristler'e dair olarak, "Kendilerini dünyanın kaybedenleri olarak görüyorlar. Hepsi delirmiş, herkesten nefret ediyorlar,"*[11] *diye zırvalayıp durdu. Sonra da hıçkıra hıçkıra ağlamaya koyuldu.*

Kendi payıma Dan Rather'ın ve Robert Kaplan'ın tutumlarını açıklamaya kalkmak zor bir iş, çünkü ikisine karşı da ne herhangi bir açıdan beğenim söz konusu, ne de asıl görüşleri hakkında somut bir fikrim var. Ancak,

---

9) Joseph Conrad, *The Heart of Darkness* (New York: Penguin Books, 1999), s. 87.
10) Liane Hansen, Robert Kaplan'la röportaj, *Weekend Edition Sunday,* National Public Radio (NPR), 23 Eylül 2001.
11) David Letterman, Dan Rather'la röportaj, *Late Night with David Letterman,* 18 Eylül 2001.

Usame bin Ladin ve onunla aynı dilden konuşan insanlar söz konusu olduğunda, onların kendilerini hiç de 'kaybedenler' kategorisinde saydıkları kanısında değilim doğrusu. Bunlar belli ki kendi kendilerine misyon biçmiş, barbarların saldırılarına karşı koyan büyük bir uygarlığın yükünü sırtlamış bir insanın güveni ve coşkusunu içlerinde taşıyan insanlar.

Zaten böyle bir meselede 'kazanan' ve 'kaybeden' terimleriyle konuşmak hakikaten çok yanlış bir durum. Usame bin Ladin gibilerinin gözünde, Batı, materyalizmi, bir tür vülgerliği, açık saçık videoları ve pornografik filmleri temsil ediyor. Batılılarm elinden gelen, monolitik bir yaratı; tıpkı çoğu insanın İslam'dan bir tür tekçi, monolitik bir şey çıkarmaya yeltenmeleri gibi. Aynı anlayış iki yönde de işliyor. Diğerleri de Batı'nın dünyadaki çirkin ve hastalıklı olan her şeyi temsil ettiğine inanmalarından dolayı, insanlığı arılaştırıp Tanrı'mn işini üstlenmenin kendilerine düşen bir rol olduğu inancındalar. Tabii bu, her iki tarafta da böyle bir dile kim sahip çıkarsa çıksın, gerçekte birbirine karşıt iki taraf bulunduğunu baştan varsayan bir retorik. Şüphesiz bu kapsamda daha birçok etkenden söz edilebilir, fakat kendilerini o ikiliği karşıtlığa sarılarak -'onlar' ister Amerikalılar isterse başkaları olsun- 'onlara karşı biz' ekseninde konumlandıranların, sıradan insanların her daim muhafaza etmeleri gereken gerçeklikle bağlarını kaybettikleri ortada. Yani, -bence- gülünç mitolojik ve dinsel soyutlamalarıyla, ya da herkesin kendisini Tanrı'nın bir vasıtası olarak hissettiği sözde-dinsel soyutlamalarıyla değil de

bütün çeşitliliği, çokrenkliliği, somutluğuyla gerçekliğin kendisiyle bağlarını kaybettikleri çok açık. Evet, bence ortada bir kaybedenler ya da kazananlar meselesi yok; bilakis, bu örnekte sadece kazananları görüyoruz.

Gerçi, yaşanan gelişmeler karşısında -en azından Avrupa'da- biraz daha dikkatli yayınlar ve analizler yapılmıyor değil. Örneğin, İngiliz parlamentosunun eski Muhafazakâr Parti'li mensuplarından Matthew Paris, Londra'da yayınlanan *The Times*'ta, "Bir tane Usame bin Ladin öldürdüğünüz zaman, yirmi tanesinin daha tohumunuzu attığınızı bilmiyor musunuz?" diye soruyor. "Dünyanın polisliğine soyunmak, New York'ta yaşanan felakete uygun bir karşılık değil."[12] 1997'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne layık görülen İtalyan oyun yazarı Dario Fo da şunları söylüyor: "Her yıl on milyonlarca insanın yoksulluktan hayatını kaybettiği bir ekonomide büyük spekülatörler sefahat içinde yüzüyorlar. ... Üstelik, katliamları kimlerin gerçekleştirdiği umurlarında bile değil." Dario Fo sözlerine, New York ve Washington D.C.'de yaşanan olaylara atıfla, "Bu şiddet, karşı şiddet, açlık ve insanlık dışı sömürü kültürünün meşru çocuğu," diye devam etmekte.[13]

Genel olarak bakıldığında, Amerika Birleşik Devletleri'nin dışındaki ülkelerde yaygın olan görüşler, kendileri fiilen saldırıların hedefi olmadıkları için bir parça daha değişkendir. Tabii burada belirtilmesi gereken önemli

12) Matthew Parris, "The Bigger They Come the Harder They Fall", *The Times* (Londra), 15 Eylül 2001.
13) Steven Erlanger, "In Europe, Some Critics Say the Attacks Stemmed From American Failings", *New York Times*, 22 Eylül 2001, s. B12.

bir nokta var. Diğer ülkeler artık daha küçük boyutlu, emperyal dönem-sonrası ülkeler; İngiltere'nin artık savunmak zorunda olduğu bir imparatorluğu yok; kendisine atfettiği misyon ve önem ne olursa olsun, bu konumu ABD'yle ittifak halinde olmasına bağlı. Blair'in bu günlerde mütemadiyen boy gösterip, "Hepimiz omuz omuzayız" türü nakaratları tekrarlamasının anlamı bu. Belli ki Blair, bir nevi Amerikan süper-gücünün ışınları altında güneşlenmeye teşne. Fakat altı çizilmesi gereken bir nokta daha var. Genel olarak dünyanın çeşitli köşelerinde, kısmen büyüklükten dolayı farklı ülkelerin birbirlerine daha yakın oldukları, yine Avrupalılar ile Ortadoğuluların mesafe ve tarih bakımından birbirlerine daha yakın oldukları şeklinde bir anlayış hakim. Bu, adına ister gerçeklik ister tarih diyelim, hepimizin aynı geminin içinde yüzdüğümüz, o yüzden birbirimize karşı daha analitik, daha ihtiyatlı, daha düşünceli olmamız gerektiği duygusuna benzer bir hal.

Kanımca, sahip olduğu muazzam güçten dolayı Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı belli bir hınç ve kıskançlık duyuluyor –Avrupalılar zaman zaman bunu baskıcı bir etki olarak hissediyorlar. O yüzden, medyada yer almasına izin verilen farklı görüşler ve yorumlar da ilginç bir tablo arz ediyor. Ben bu tabloyu ilk başta, 11 Eylül felaketini izleyen ilk günlerde, umut kırıcı derecede tek bir çizgi olarak değerlendirmiştim. Dönüp dönüp hep aynı analizler yapılıyor, farklı görüşlere hemen hiç aldırış edilmiyor, ya da farklı görüşler, yorumlar ve düşüncelere çok az yer veriliyordu. Bunun sebebi, bence, bu ülke-

de yaşayan insanlarda, tarihsel analizin sadece, meydana gelen olayların mazur gösterilmesini sağladığı yönünde bir genel eğilim bulunması. Hepsi bu kadar da değil. Pekâlâ yaşanan olayları, bunun gerçekte bir terörist suç eylemi olduğunu gözden kaçırmadan da anlamaya çalışabilirsiniz. Ama alelacele geliştirilecek düşüncelerin sonuçlarını ayrıca hesaba katmak gerekir. Doğrusu, benim bu konuda bir endişem var; bir parça ton değişikliği yapmak için ortaya atılan insanlar gerçekte konuşulanları bir adım daha geri çekiyorlar. Bazı hükümet üyelerinin açıklamalarında dahi kolaylıkla fark edilebilecek bir durum bu. Örneğin, savunma bakanlığında Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz ile, diyelim Colin Powell gibi, her kademede çok daha dikkatli davranmaya özen gösteren birinin kullandığı dil arasında gözle görülür bir farklılık bulunuyor. Gerçi söz konusu olan bürokratik dil, doğru, ama yine de, Powell içinde yaşadığımız dünyayı şekillendiren farklı hassasiyetlerin bir parça bilincinde sanırım.

1990'da yine aynı duyguları hissediyor muydunuz? Beyaz Saray'da başka bir Bush, baba Bush vardı ve dünyanın en yoksul ülkelerinden birine, CIA'in işlevsel bir hükümeti bile bulunmayan bir ülkeye karşı askeri eyleme geçmek için bir koalisyon oluşturulmuştu.

Hayır, pek böyle duygular hissetmiyordum. Çünkü o zaman, şimdikine göre maddi somutluğu olan bir sınırdan pek bahsedilemiyordu. Bizim şu anda üzerinde konuştuğumuz olgu, adına 'terörizm' denen ve hâlâ doğru düzgün bir tanımı yapılmamış, müphem bir şey.

Terörizmi Usame bin Ladin'le sınırlı göremezsiniz. Aynı çatı altında toplanması gereken başka türde terörizmler de kesinlikle vardır. Kaldı ki terörizmin belirli bir yuvasının varlığından falan söz edilemez –hadi muazzam bir ordusu, hava kuvvetleri ve füzeleriyle 1990'da temsil ettiği meydan okuyucu haliyle Irak tamam da, Afganistan gerçekten bu kapsamda düşünülemez. Zaten terörizmin bir amacının bulunduğundan söz etmek de mümkün değildir. Bazı ülkeleri ortadan kaldıracağımızı, terörizmin kökünü kazıyacağımızı, onu yeryüzünden tamamen sileceğimizi söylemek, bu uğurda uzun yılları ve pek çok farklı aracı kapsayan uzun bir savaş yürütüldüğünden dem vurmak, sanırım çoğu Amerikalının şimdi hazır olmadığı şekilde, çok daha açık uçlu ve çok daha karmaşık bir çatışmanın zeminini hazırlamak anlamına gelecektir.

Ortada sanki *déjà vu*'yu andıran bir hal var, ama bunun ek bir yönünün daha, belirsiz ya da tanımlanamaz diyebileceğimiz bir yönünün daha bulunduğunu belirtmek gerekir: O da bu savaşın boyutlarıdır, sözde bu teröristlerin yuvalandığı altmış kadar ülkeyi içine alan bir savaşla karşı karşıya olduğumuzdur. Dolayısıyla, Amerika Birleşik Devletleri'nin elindeki mutlak kudreti temsil eden uçakları, gemileri ve askerleriyle, fiilen süper bir kompleks fenomen olarak yakın gelecekte nasıl bir durumda olacağını zaman gösterecektir. Şimdilik, ufukta görülen bir amaç yoktur. Matthew Parris'in belirttiği üzere, Usame bin Ladin'i bulup yakalamış olsanız bile, onun kurduğu örgütün kendisinden koptuğunu ve fiilen

bağımsızlaşmış olduğunu aklı olan herkes bilmektedir. Ayrıca, her fırsatta başını kaldıracak başkalarının da sahneye çıkacağı besbellidir. Bu yüzden, çok daha kesin bir hedefe yönelik, çok daha iyi tanımlanmış ve büyük bir sabırla kurgulanmış, keza sadece teröristlerin varlığını değil, onları ortaya çıkaran asıl sebepleri de hesaba katan ve süreç içerisinde onları teşhir edip ele geçirmeyi sağlayacak bir kampanyaya ihtiyacımız var.

Manhattan'ın Upper West Side'ında oturduğunuz yerden uzak olmayan Queens'te, Haiti'li Emmanuel Constant adlı bir adam yaşıyor. Bu adam Haiti'de savaş suçu işlemekle, insan haklarını ihlal etmekle suçlanmış ve hüküm giymiş. Haiti onu ABD'den teslim alıp ülkeye geri getirmeye uğraşıp duruyor.[14] *Eğer Haiti hava kuvvetleri ya da donanması, bir savaş suçlusunu barındırdığı için ABD'ye karşı saldırgan bir tutum içine girmeye başlasa neler olur sizce?*

Verdiğiniz örnek, bizim konuştuğumuz olayla çok iyi örtüşüyor. Bence soru, kendi cevabını içeriyor. Bu herhalde kolay kolay tahayyül edilemez bir durum, çünkü yalnızca Amerika Birleşik Devletleri, korkunç gücü ve dünyanın her tarafına uzanan kollarıyla, planlandığı anlaşılan türde eylemlere kalkışmayı düşünüp tartabilecek konumdadır. Demek istediğim şu: Benim bu konuda bir başkasından daha fazla bilgim yok, ancak buna rağmen, ulus-aşırı düzeyde büyük bir harekâta hazırlanıldığını açıkça kestirebiliyorum. Hatta buna, terör suçlarından

14) Sarah Kershaw, "Renewed Outcry on Haitian Fugitive in Queens", *New York Times*, 12 Ağustos 2000, s. B2.

dolayı arananları barındırdığı için hedef alınan ülkelerin iç işlerine doğrudan müdahaleyi de kapsayan, kıta-aşırı bir harekâta demek daha doğru olacaktır.

Washington'da kurulu olup, hangi ülkelerin vurulması gerektiğine karar veren bir tür gizli mahkeme olduğu, ayrıca istihbarat grupları içerisinde mütemadiyen hangi ülkelerin bombalanmayı hak ettikleri tartışmalarının yapıldığı fikri kesinlikle kabul edilemez bir durumdur. Tek başına hiçbir birey, devlet ya da hükümetin böyle bir arzuya sahip olması ya da böyle bir arzuyu gerçekleştirecek kapasiteyle donanmış olması mümkün değildir.

New York'ta yaşanan korkunç saldırıya verilebilecek en doğru karşılık (tekrar ediyorum, bu noktada, şehrimizi hedef alan ve hepimizin dostlarımızı kaybettiğimiz, sonuçlarının acısını çektiğimiz bu korkunç saldırının dehşetengiz etkilerini kalbinde hisseden bir New York'lu olarak konuşuyorum) tek başına Amerika Birleşik Devletleri'nin değil, hemen ve derhal, dünya topluluğu diyebileceğimiz, uluslararası topluluğun, yani Birleşmiş Milletler'in inisiyatifine bırakılmalıdır. Başka olaylarda olduğu gibi bu olayda da uluslararası hukukun üstünlüğünün egemen olması sağlanmalıdır. Ama herhalde bu tür dileklerde bulunmak için de vakit çok geçtir, çünkü ABD kesinlikle bu yola meyletmeyip, her zaman olduğu (ve Irak olayında görüldüğü) gibi, Birleşmiş Milletler'i ancak kendisi ne tür bir doğrultu izleyeceğine kesin olarak karar verdikten sonra toplantıya çağırarak, tek başına hareket etmeye karar vermiştir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin, müttefikleriyle birlikte savaş suçları sanıklarını, Lahey'de eski Yugoslavya için özel olarak kurulmuş bir BM savaş suçları mahkemesinin önüne çıkarmak için -en azından- çaba harcamasının sebebi neydi?

Bu çok iyi bir soru. Ama her şeyden önce, iş başında farklı bir hükümetin bulunduğuna dikkat çekmek lazım. George Bush başkanlık koltuğuna oturmadan önce, kendi yönetimi için 'tektaraflılık'ın anahtar kelimeyi oluşturduğu, bunun da yalnızca ABD tarafından belirlenen çıkarlara uygun şeyleri yapmayı gerektirdiği konusunda çok kesin fikirlere sahipti. ABD dış politikasında uzun süredir tektaraflılık yönünde bir eğilim gözleniyordu. Sanırım bu eğilim şimdi adamakıllı gözetilen bir yörüngeye oturtuldu. New York saldırısında ABD'nin tek başına hareket etmeye odaklanması belki anlaşılabilir bir durum, fakat sizin sorunuzda verdiğiniz örnekle bir tutarsızlık olduğu da apaçık meydanda. Ama tutarsızlık ve tuhaf davranışlar, ABD dış politikasının her zaman köşe taşları olmuştur.

Covering Islam: How the Media and the Experts Determine How the See the Rest of the World *adlı eserinizin güncellenmiş versiyonuna Sunuş yazınızda, "İslamiyet hakkında çirkin genellemelerin, Batı'da yabancı kültürün kötülenmesinin en son noktası olduğu"na dikkat çekiyorsunuz.*[15] *Araplar, Müslümanlar ve İslamiyet hakkındaki görüşlerin şekillenmesinde popüler kültür nasıl bir rol oynu-*

15) Edward W. Said, *Covering Islam: How the Media and the Experts Determine How We See the Rest of the World*, güncellenmiş ve gözden geçirilmiş basım (New York: Vintage, 1977), s. xii.

yor? Jack Shaheen Reel Bad Arabs *adını verdiği ve Hollywood'un Araplar, Müslümanlar ve İslamiyet'i nasıl alçalttığını ortaya koyan yeni bir kitap çıkardı.*[16] *Sizce bu önemli bir tartışma alanı mı?*

Hem de ziyadesiyle önemli bir alan. En başından beri bu konuya kendim de fazlasıyla kafa yoruyorum ve *Oryantalizm* kitabımda bu konu hakkında bir şeyler yazmaya başlamıştım. İslamiyet'in yapısı çok eski. Sanırım Arapların durumu da buna çok müsait (bu arada, birçok insanın Afganistan'ı Arap dünyasının bir parçası olarak gördüğünü belirteyim). Araplar söz konusu olduğunda pek bir ayrım yapmıyoruz ve hepsinin özelliklerini toplayan bir çekirdek bulunduğunu sanıyoruz, bunu da büyük harfle yazılan Öteki'ne dair fantezilerle kolaylıkla birleştirebiliyoruz. Dolayısıyla bizim zihnimizde Müslüman, bizim olmadığımız şey olarak düşünülüyor: fanatik, şiddete eğilimli, şehvet düşkünü, irrasyonel, vb. İslamiyet'in Hıristiyanlığın bir tür rakibi olduğu düşüncesinin derin kökler salmış olması da bu tür izlenimleri pekiştiren bir etken. İslam, İbrahim'in dini olan Hıristiyanlıkla aynı topraklardan çıktı; ilkin Musevilik, sonra Hıristiyanlık, sonra da İslamiyet hep aynı toprakların bağrından fışkırdı. İslamiyet'in Avrupa'ya musallat olduğu, Müslüman akınlarının, Arap fetihlerinin yedinci yüzyılın ortalarında başlayıp on beşinci yüzyıla kadar devam ettiği yaklaşık 800 yıllık bir dönem de yaşandı.

16) Jack G. Shaheen, *Reel Bad Arabs: How Hollywood Vilifies a People* (Northampton, Massachusetts: Interlink, 2001).

İşte bu, İslamiyet'in tehditkâr bir Öteki'yi oluşturduğu duygusu zaman içinde kalıcılaştı. Buna İslamiyet ve Araplar hakkında, benim 'oryantalizm' dediğim anlayışla, Öteki'ne dair ilginin Avrupa'nın genelde İslam dünyası üzerindeki denetimi ve hakimiyetiyle yakından alakalı olduğu sömürgecilik döneminde gelişen bilgilerin polemikçi niteliği de eklendi. Şimdi altını çizerek vurgulamam gerekiyor ki, aradan geçen uzun dönemlerde gerçekten çok az şey değişmiş bulunuyor. Bu ülkedeki üniversitelerle okulların çoğunun müfredatları incelendiği ve bizim İslami dünyayla uzun süredir bir karşılıklı ilişki içinde olduğumuz göz önüne getirildiğinde, İslamiyet hakkında gerçekten öğretici diyebileceğimiz çok az bilgi kırıntısı biriktirilebilmiş durumda. Popüler medya organlarına baktığımızda da, *Şeyh*'teki Rudolph Valentino'yla başlayan klişelerin gerçekte olduğu gibi kaldığını ve gerek televizyon ve sinema alanlarında, gerekse genel olarak popüler kültürde bir tür 'ulusaşırı haydut' tipinden öteye gidilemediğini açıkça fark ediyorsunuz.[17]

İslamiyet hakkında kaba genellemelerde bulunmak çok kolaydır. Bu konuda tek yapmanız gereken, *New Republic*'in hemen her sayısını okumak ve her sayıda İslamiyet'in nasıl radikal kötülükle birlikte anıldığını, Arapların baştan çıkmış bir kültüre sahip olduklarını, vb. görmektir. Bunlar bugün, Afrikalı Amerikalılar, Asyalı Amerikalılar ve Latin Amerikalılar için -olması gerektiği gibi- büyük bir hassasiyetin geçerli olduğu Amerika Birleşik

17) *The Sheik*, yöneten: George Melford (1921) ve *Son of the Sheik*, yöneten: George Fitzmaurice (1926).

Devletleri'nde, dünya yüzünde bulunan başka dinsel ya da etnik gruplar hakkında yapılması ve savunulması imkânsız olan genellemelerdir. Oysa konumuz bakımından şimdiki durum budur ve bu durumun sürekliliğinin başlıca sebeplerinden birisi, bu tartışmada Müslümanlarla Arapların fiilen yer almalarına imkân tanınmamasıdır.

Bu sonucun sebepleri çok fazla ve karmaşıktır, ayrıca burada irdelenemeyecek kadar geniş bir yer ayrılmayı hak ettirir, fakat İslam ve Arap dünyasında, Batı'nın ve Batılı ülkelerde yaşayanların -bu noktada genellemeye gitmemek gerekiyor- çoğunluğunun 'Müslüman'ı ya da 'Arap'ı nasıl gördüklerinin pek bilincinde olunmadığı da bellidir. İslam ve Arap dünyasında bu alanın geliştirilmesini öngören bir kültürel politika takip edilmediği gibi, ciddi bir diyalog ya da tartışmaya girme çabası da gözlenmez. İslamiyet söz konusu olduğunda, Araplar söz konusu olduğunda kültürler diyaloğuna yer yoktur. Şüphesiz bu tablonun ortaya çıkmasında İsrail büyük bir rol oynamıştır. Bir gün kalkıp da -kendi deneyimlerimden iyi bildiğim şekilde- Arap dünyasından bahsetmeye çalışırsanız, diyelim bir Arap yazarı Amerika'ya getirmeye gayret gösterirseniz, hemen niçin bir denge kurulmadığı yollu feryatlarla karşılaşırsınız. Niçin onun yanında bir İsrailli yazarı da getirmiyorsunuzdur? Bazı açılardan da, Arap kültürü ve Arap uygarlığından bahsetmek, bir şekilde İsrail-karşıtı olmaya eş tutulur. Ortada bir sürü siyasal tuzak ve çıkmaz bulunduğu için de arada bir yol tutturup karşılıklı diyaloğu başlatmak hakikaten hiç kolay olmamaktadır.

Bu noktada, yüksek öğrenimin rolü hakkında bir eklemede bulunmayı isterim. Bünyesinde bir Ortadoğu dilleri bölümü, ayrıca bir din bölümü bulunan Columbia Üniversitesi'ni incelerseniz, Kuran üstüne düzenli olarak ders açmadığımızı görürsünüz. Oysa Kuran'ı inceleyip onun üstünde çalışmak, İslamiyet'i kavramak açısından temel önemdedir. Bu kadar basittir. Bu, İncil'i okumadan, Yeni Ahit'i okumadan Hıristiyanlık üstünde, Eski Ahit'i okumadan Musevilik üstünde çalışmaya benzer. Fakat, Batılı araştırmacıların İslamiyet hakkındaki kitapları ve yazılarındaki özetlere baktığınızda, İslamiyet üstüne çalışmalarda durumun ne yazık ki böyle geliştiğini anlarsınız.

Covering Islam'*a dönersek, yukarıda bahsettiğim Sunuş yazınızda şöyle diyorsunuz: "İslam dünyasına ilişkin olarak bir 'uzmanlar' çekirdeği ön plana çıkmaya başlamıştır ve bir kriz esnasında bu insanlar, haber ve sohbet programlarında İslamiyet üzerine formüllere dayalı fikirleriyle ahkâm kesmeye çağrılırlar."*[18] *PBS'deki prestijli programlardan birisi, her gece bir saatlik bir yayın olan* Charlie Rose Show'*dur. Bu programa 11 Eylül saldırılarından sonraki ilk haftada çıkarılan isimlerin bir listesini temin ettim. Şimdi size bu isimlerden birkaçını okuyayım: Wesley Clark, Sandy Berger, Anthony Lewis, Frank Rich, David Halberstam, Jim Hoagland ve Mort Zuckerman. Ayrıca, CBS'in düzenli çıkan yüzlerinden biri olup hiç zorlanmadan PBS'e geçen Fuad Acemi üç defa çağrılmış.*

18) Edward W. Said, *Covering Islam*, s. xi.

Bu da gösteriyor ki, hem ABD açısından korkunç bir olayı temsil eden hem de uluslararası sonuçları, yansımaları ve kökleri bulunan bu tür gelişmeler karşısında öne çıkan yaklaşım artık, meselenin temelde güvenliğe ve askeri stratejiye dayalı olduğu yönünde. Yukarıda adlarını saydığınız program konuklarının hepsini aynı kefeye koymak doğru olmaz gerçi, ancak vurgunun bahsettiğim yönde olduğu şüphesizdir ve Acemi'yi istisna kabul edersek bu isimlerin hiçbirisi İslam ya da Arap dünyaları hakkında -bir eğitim görme bağlamında bile olsadişe dokunur derecede bilgi sahibi insanlar değillerdir. Gerçekten, hiçbiri. Fuad Acemi, bütün kozlarını Amerika'daki sağ kanada, yani neo-muhafazakâr harekete yatırmış olduğunu açıkça ortaya koymuş bir uzmandır. İsrail karşısında son derece uzlaşmacı bir tutum takınmaktadır. Kendisi bir Arap ve Müslüman olduğu için de televizyon programlarının ideal konuklarından birisidir. Oysa yayınladıklarına ve söylediklerine baktığımızda, hiçbir konuda yoğunlaşmış bir ilgisi bulunmadığını açıkça görebiliriz. Nitekim bu alanda benim tanıdığım hiç kimse, hatta İslam ve Arap dünyalarında bilinen hiç kimse onu fazla ciddiye almaz. Demek istediğim, Acemi harika bir gösterişli cehalet örneğidir. Zaten piyasaya sürülen bu 'uzmanlar'da ne donanım aranmaktadır, ne de özel bir maharet. Gerçekten, bu tür insanlar çok çarpıcı örneklerdir. Halbuki bana bıraksanız, ben bu ülkede, İslam ve Arap dünyasıyla ilgili meselelerde Acemi'den çok daha bilgili ve donanımlı en az on kadar ismi bir çırpıda sayabilirim.

İslam dünyasında askeri eylemden doğrudan etkilenen iki kanat bulunduğundan bahsediyorsunuz: Batıda Mısır, doğuda Pakistan.

Bunlar burada ele alamayacağımız ölçüde geniş konular, fakat Mısır hükümetinin, Mısır'daki milliyetçi kitlenin bir parçası olarak, diyelim 1930'lardaki İngiliz karşıtı, anti-emperyalist ve monarşi düşmanı Müslüman Kardeşler'in yükselişiyle boy gösteren İslami hareketler sebebiyle derinden etkilenip sarsıldığını söyleyebiliriz. Elbette bu hareketlerin amacı her zaman için, Mısır'ın hepten Müslüman olmadığını dikkate almakla birlikte, ağırlıkla Müslümanların yaşadıkları ülkelerde bir İslam devleti kurmaktır. Gerçi kendilerini Müslüman Mısırlılar kadar Mısırlı hisseden önemli bir azınlık olarak Kıpti Hıristiyanlar gibi topluluklar yok değildir. Ama ne olursa olsun, Müslüman milliyetçiler topluluğu bence son derece gerici, Mısır'ı şeriata döndürmeye çalışmayı, Mısır'ı yedinci yüzyılın Mekke'sine döndürmek için gayret sarf etmeyi, modern uygarlığın izlerini silmeyi asıl, ilkel İslamiyet'in vazifesi olarak gören bir güruha dönüşmüş durumdadır. Bu gruplar silahlı oldukları, görece iyi örgütlendikleri ve içlerinden en gözüpekleri, turistlerin katledilmesi ve Enver Sedat'ın suikasta uğratılması benzeri intihar eylemlerine yöneldikleri için de dikkatleri üstlerine çekmeyi başarmışlardır.

Tabii bu demek değildir ki, dindar insanların hepsi, hicabi giyinen kadınlar ve uzun elbise giyip sakal bırakan erkekler topluca bu sürecin içindedir. Mısır'ın içinde, hükümetin izlediği politikaları benimsemeyen, bil-

hassa da her yıl sayıları artıp hiçbiri iş bulamayan, işin kendisini bırakın fırsatına dahi kavuşamayan, yaşayacak güvenli bir yere sahip olmayan, geçinmeyi başarıp bir aile kuramayan ve toplamı neredeyse yüz binlere varan muazzam bir yoksullaşmış üniversite mezunları sınıfı yaratmış ekonomik politika ile dış politikaya karşı çıkan geniş bir grup da vardır. İslamiyet, işte bu grupların hepsini biraraya toplayan bir çekim merkezidir.

Hükümet bu insanlarla çok tehlikeli bir oyun oynamıştır. Bazen onların taleplerine uygun davranmış, mesela pornografik ve İslam-karşıtı sayılan kitapları sansürleyip yasaklamış, profesörleri, yazarları ve kamusal simaları hedef alan kovuşturmalar açmış, gey ya da dini mezhep olarak sapkın gözüyle bakılan toplulukların peşine düşmüştür.

Öte yandan Pakistan'da, oldukça başarılı bir İslami ayaklanma geleneğinden söz edilebilmektedir. Gerçi ne zaman bir İslami hükümetin istenip istenmediğine dair seçim düzenleme fırsatı çıksa, kaçınılmaz biçimde kayba uğramaktadırlar. Ama bu kesimlerin çeşitli huzursuzluklara, suikastlara, vb. yol açabildiği de ortadadır. Nitekim bunun en uygun zemini, her açıdan kusurlu biçimde işleyen ekonomik yapıdır. Karaçi gibi büyük şehirler, açlık, yoksulluk ve işsizlik sorunları çözülemedikçe her an patlamaya hazır bir bombadırlar. Demek ki önümüzde, çapı ve büyüklüğü her an değişebilen bir sürü çözümsüz mesele durmaktadır. Dolayısıyla, ABD'nin geniş kapsamlı bir askeri harekâtının yükünü bu kesimlerin sırtına yıkmaya kalkmak onların hiçbir temel meselesine çözüm getirmeyecektir. Pakistan gibi yerlerde, Pervez Müşer-

ref'in askeri yönetiminin İslami ya da Taliban yanlısı bir hareket tarafından istikrarsızlığa sürüklenme ihtimali, ülkenin sahip olduğu nükleer kapasite ve istenmeyen bir hükümetin bu kapasiteyle silahlanmış olması ihtimali nedeniyle büyük bir tehlike arz etmektedir. Doğrusu, bu ihtimali akla getirmek bile insanın üstüne karabasanlar çöktürmeye yeter.

22 Eylül tarihli New York Times'*ın ön sayfasında yer verilen bir fotoğrafta, silahsız bir göstericiyi döve döve öldüren iki Pakistan polisi gösteriliyordu. O günlerde Karaçi'de dört Pakistanlı öldürülmüştü.*[19]

Pakistan'da başta bir askeri yönetimin bulunduğu herkesin malumu. Belli ki bir hareketlenme söz konusu ve ne yapılacaksa Amerika Birleşik Devletleri'nin desteği alınacak. Bu politikanın bazı ekonomik getirileri olacağı şüphesiz, mesela bir kısım dış borcun silinmesine kesin gözüyle bakılıyor.[20] Yine, daha fazla ekonomik yardım temin edilecek ve ABD'nin nezdinde Pervez Müşerref hükümetinin konumu daha ayrıcalıklı bir yere oturacak. Ancak bütün bu müdahalelerin sonucunda, uzun vadede daha olumsuz etkilenmelerin ortaya çıkması da kimseyi şaşırtmayacak olmalı.

Evet, ortada fazlasıyla ironik bir durum var. Özellikle de 1980'li yıllarda Mücahidlerin mümkün olan her yolla

19) Bkz. David Rohde, "Militants in Kashmir Deny Pakistani Support", *New York Times*, 22 Eylül 2002, s. 1: 27 ve s. 1:1'deki fotoğraf.
20) Edward Alden, "Bush Offers Fresh Help to Pakistan", *Financial Times* (Londra), 14 Şubat 2002, s. 10.

beslenip desteklendiği, böylece Taliban'ın fiilen ABD'nin kendi eliyle yaratılıp iktidara yürümesinin sağlanmış olduğu Pakistan'da geçerli bu.

Bu saptamanızda tamamen haklısınız ve bu sürecin doludizgin işlemeye devam ettiğini de söylemek gerekiyor. Pakistan istihbarat servisleri gerçekten -bunu nasıl ifade etsem- Taliban'ın fiili denetçileri pozisyonundalar. Aralarında sağlıklı ticari ilişkiler kurulmuş durumda. Keza, Afganistan ile Pakistan arasındaki uyuşturucu trafiği yarı-resmi kanallardan yürütülüyor. Üstelik bütün bu işler kontrolden çıkmış bir avuç görevlinin marifeti falan değil. Pakistan gizli servislerinin neredeyse bütün kolları bu dümenlerin içerisinde. Şiddet bir kez patlak verince hiç kimsenin kolay kolay denetim altına alamayacağı bir gelecek bekliyor bölgeyi.

Son olarak sormak istediğim, hangi kaynaklardan iyi bilgi temin edilebilir?

Afganistan'la ilgili olarak bir dolu yazı çıkıyor. İlk olarak, sizin de adını zikrettiğiniz, benim yakın bir dostum olan ve iki yıl önce vefat eden Ekbal Ahmed'in çalışmalarını anmak isterim.[21] Bence Ekbal Ahmed, Afganistan'ı iyi bildiği için bu konuda vazgeçilmez bir isimdir. Kendisi Pakistan'lıydı, Batı'yı iyi biliyordu, Arap dünyasını tanıyordu, Müslümandı ve modern duyarlılıklara, muazzam genişlikte tarihsel bilgilere sahipti. O yüzden ilk referans kaynağı Ekbal Ahmed'in yazdıklarıdır. Onun ka-

21) Bkz. Ahmad ve Barsamian, *Eqbal Ahmad: Confronting Empire.*

leminden çıkmış birçok makale, yine sizinle yaptığı söyleşilerin metinleri okunabilir. Yine Araplarla ya da İslamiyet'le ilgili meselelerde geniş bir külliyat söz konusudur. Albert Hourani'nin ve Philip Hitti'nin çalışmaları kesinlikle bunlar arasında yer alır.[22] Pakistan ve Afganistan üstüne olduğu gibi çağdaş Mısır üstüne de geniş bir yazın bulunabilir. Benim bu konularda ilk olarak başvurmayı uygun gördüğüm kaynaklar, polemik amacıyla kaleme alınmamış olan çalışmalar ile Savunma Bakanlığı'nın fetih ve savaş elkitapları dışındaki metinlerdir.

22) Bkz. Philip Hitti, *History of the Arabs*, 10. gözden geçirilmiş basım (New York: Palgrave Macmillan, 2002). Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples* (New York: Warner Books, 1992).

5
BİR FİLİSTİN'LİNİN PERSPEKTİFİNDEN İSRAİL'LE ÇATIŞMA*

Filistin'deki kriz İsrail'in otuz beş yıllık işgalinin en ağır devresine girmiş olabilir. Londra'da yayınlanan Guardian *gazetesinde, Gazze'de 'kötü beslenmenin vahim boyutlara ulaştığı' bildiriliyor.*[1] *Sizin bu duruma ilişkin değerlendirmeleriniz nasıldır?*

Son derece korkunç bir durumla karşı karşıyayız. Üstelik bu tablo, tamamen İsrail'in Batı Şeria şehirlerini işgal etmesinden kaynaklanıyor. Gazze, dev bir kafes gibi

*) KGNU, Boulder, Colorado, 15 Ağustos 2002.
1) Jonathan Steele, "For Hire: The Boy Human Shields in Gaza'z Most Desperate Town", *The Guardian* (Londra), 6 Ağustos 2002, s. 2.

etrafı dikenli tellerle çevrili bir yere döndü. Filistinliler şehirler arasındaki yolları kullanamıyorlar. Oysa, Batı Şeria ve Gazze'yi yasadışı yollarla doldurmuş olan İsrailli yerleşimcilere ayrılan bir yol sistemi mevcut. Bunların arasına, yine yasadışı yollarla ilhak edilmiş Doğu Kudüs'ü de dahil edecek olursanız, yerleşimci sayısının 400 bini geçtiğini görürsünüz. Yerleşimcilerin rahatlıkla silahlanmalarına bile imkân tanınırken, Filistinliler uzun süren sokağa çıkma yasakları boyunca evlerine hapsedilip duruyorlar. Sokağa çıkma yasakları ancak insanların kendilerini dışarı atıp yiyecek temin edebilecekleri kadar kısa sürelerle kaldırılıyor. Batı Şeria'nın altyapısının çok büyük kısmı fiilen çökmüş durumda. İsrail 'terörist yuvalar'dan dem vuruyor, oysa kendileri neredeyse bütün altyapıyı tahrip ettiler: Ne elektrik ve su şebekesi çalışıyor, ne de doğru düzgün sağlık hizmeti alınabiliyor. İsrail'in teröristler çetesi olarak gördüğü, oysa apaçık bir sivil yönetimi temsil eden Filistin yönetimininkiler dahil olmak üzere hiçbir büroya hizmet götürülmüyor. Asıl idari merkezi Ramallah'ta bulunan eğitim, çalışma, planlama bakanlıklarıyla merkezi istatistik bürosunun ofisleri buna dahil. Saydığım bu kurumların hepsinin binaları yerle bir olmuş durumda. İsrail askerleri bu kurumların bilgisayarlarının tümünü parçaladılar, hard disklerine ve dosyalarına el koydular. Bu baskınlarda 1 milyon okul çocuğunun sicili İsraillilerin eline geçti.[2] Zaten çoğu öğrenci artık okuluna ve üniversitesine gidemez halde. Bu-

2) Bkz. Ewen MacAskill, "Schools, Banks, and a Puppet Theatre Trashed", *The Guardian* (Londra), 26 Nisan 2002, s. 13.

nun basit sebebi de, karmaşık yol ağlarını aşamamaları. Onlar için hayat -sırf bir yerden başka bir yere gidebilmenin inanılmaz derecede müşkül hale gelmesinden dolayı bile- o kadar sıkıntılı ki. Diyelim, Bir Zeit Üniversitesi'nden Ramallah'taki hastaneye gitmeye kalksanız, bunu başaramıyorsunuz. Yollarda kurulmuş barikatların önünde saatlerce kuyrukta beklemek zorundasınız. Sadece diyaliz makinesine vaktinde yetişemediği için onlarca insan öldü Filistin'de. Medya organları, bu ülkede dahi, çoğu sivil olup kontrol noktalarında vurularak öldürülen insanların haberleriyle dolup taşıyor.

Elbette medya, intihar bombacılarına ayrı bir ilgi gösteriyor. Kurbanların isimleriyle beraber cenaze törenleri ve ceset yığınlarının görüntüleri tekrar tekrar yayınlanıyor. Bu tür bombalama eylemleri tabii ki korkunç olaylar. Ama Batı Şeria ve Gazze'den hemen her gün gelen haberleri dikkatle incelediğinizde, her gün istisnasız dört, beş, altı Filistinlinin öldürüldüğünü okursunuz. Bu kurbanların isimleri dahi yoktur. Belirli bir sebepten dolayı öldürülmemişlerdir. Hayatlarını kaybedenlerin çoğu çocuktur. Öldürülen Filistinlilerin İsrailllilere oranı çoğu zaman bire üç, bazen bire dörttür.[3]

Yetersiz beslenme, İsrailllilerin yiyecek dağıtımı engellemelerinin doğrudan sonucu. Geçen gün meydana gelen bir olayı anlatayım size. Gazze'den 400 kilo erik yükleyerek yola çıkan bir kamyon, kafesi aşıp gideceği yere ulaşmaya çalışıyor. Sonra, bir yolda kontrol noktasında saatlerce bekletiliyor. Hem de kızgın güneş altında. Do-

3) Bkz. bölüm 2, not 5.

ğal olarak meyvelerin hepsi çürüyor.[4] Bu kapsamdaki en ağır ihlaller, tıbbi hizmetlerin, kan naklinin ve ilaç temininin fiilen engellenmesiyle bağlı olarak ortaya çıkıyor. Benim bir dostum var; tıbbi sebeplerle ülkeden çıkmasına izin verilmiş olan hasta bir kadın. Ambülansla Ramallah'tan Ürdün, Amman'a götürülmüş. Kendisi ambülansın önünde oturuyormuş. Kalendiye'deki askeri kontrol noktasına 200 metre kadar yaklaştıklarında askerler üstlerine ateş açmışlar; kurşunlar aracın ön camına isabet etmiş ve kadını birkaç santimle ıskalamış. Bu tür şeyler vaka-yı adiyeden.

Ben daha yeni, "Yavaş Ölüm: Ayrıntılı Cezalandırma" başlıklı bir makale kaleme aldım.[5] Sanırım bu, Şaron'un planı. Filistinlileri aç bırakarak, dövdürerek diz çöktürmek istiyor, fakat amacına da bir türlü ulaşamıyor. Filistinliler topraklarında kalıyor, bir yere gitmiyorlar. Çaresizlik ve umutsuzluk her tarafa yayılmış durumda olsa bile, eldeki işaretler -bütün sömürge savaşlarında gözlendiği üzere- direncin ve karşı koyma arzusunun arttığı yönünde.

Siyasal bakımdan ortada bir ufuk yok. Şaron'un planı, temel olarak, korkunç bir tezgâhla ABD'den muazzam miktarlarda yardım istemeyi sürdürmek. Şaron yardımı almayı ve kuşatmayı devam ettirmeyi istiyor. İnsanlar reformlardan bahsediyorlar ve bir sürü reform planı ortaya atılıyor. George Bush çok önce reforma ihtiyacımız oldu-

4) Bkz. Joshua Hammer, "Road Rage and the Intifada", *Newsweek*, 30 Temmuz 2001, s. 20.

5) Bkz. Edward W. Said, "Punishment by Detail", *Al-Ahram Weekly* 598 (8-14 Ağustos 2002): http://www.ahram.org.eg/weekly/2002/598/op2.htm.

ğunu düşündüğünü telaffuz etmişti. Fakat George Bush'un Filistin hakkında bildikleri, bir topluiğnenin başını doldurmaz şeyler. Şu anda geçerli olan koşullarda ne gerçek bir reform uygulayabilir, ne sağlıklı bir seçim düzenleyebilir, ne de etkili bir güvenlik sağlayabilirsiniz. Filistinliler evlerine tıkılmış durumdalar. Kimsenin dışarı çıkıp dolaşmasına, hatta -tabiri caizse- keyfince vurulmasına izin verilmiyor. Arabalar tahrip ediliyor. İsrail basını, çoğu sebepsiz yıkım haberleriyle dolu. Nisan ayından beri de evler yıkılıp yerle bir ediliyor. Cenin, Cabalya ve Deheyşe gibi yerlerde, Amerika Birleşik Devletleri'nin temin ettiği Caterpillar buldozerleriyle binlerce Filistinlinin evi yıkıldı. Eski Nablus şehrinin merkezi 150 İsrail tankınca istila edildi. Burada ufak, dar sokaklardan bahsediyoruz. Tanklar duvarları ve evleri ezip yıkarak yol alıyorlar. Bu yolla teröristleri değil, bilfiil sivilleri terörize ediyorlar.

İsrail'in konumunu özetlersek: 'Müzakereye girecek bir partnerimiz yok. Bu tedbirleri Filistin terörizmine karşılık olarak kendimizi savunmak amacıyla alıyoruz' demeye getiriyor. Siz bu tür bir açıklamaya nasıl cevap verirdiniz?

Bu düpedüz yalan. Arafat'ın ve FKÖ'nün kendileriyle bir anlaşma imzaladığı 1993 yılından itibaren dokuz yıl boyunca müzakere masasına oturan bir partnerleri oldu. O süre boyunca -ki ben bunu kitaplarımda tarih tarih yazdım- Batı Şeria ve Gazze'yi boşaltması beklenen İsrailliler, toprakların sadece yüzde 18'ini Filistinlilere geri verdiler, sonra da onları tekrar işgal ettiler. Bütün bu sü-

rede yerleşimlerin sayısı iki kattan daha fazla çoğaldı. Sözde barış süreci ilerlerken ve müzakerelerde sözümona ilerleme kaydedilirken -ki bence hiçbir şey olduğu yoktu-, yerleşimlerin sayısı ve Filistinlilerin elinden gasp edilen toprağın miktarı gün geçtikçe daha fazla çoğaldı.

1996'dan bu yana, geçimleri İsrail'de çalışmalarına bağlı olan Filistinlilerin bu imkânlarını ellerinden alan bir dizi çevirme tedbiri alındı. İsrail bütün dünyaya baka baka Romanya ve Tayland gibi ülkelerden on binlerce işçi getirtiyor.[6] Sadece Gazze'de, Filistinlilerin yüzde 70'lik bir oranı işsiz; Filistinlilerin neredeyse dörtte üçü günde 2 dolardan az kazanarak geçimini sürdürmeye çalışıyor.[7] Açlık ve kuşatılma yaygınlaşmış halde. İşte bu atmosfer, önüne geçilmez bir çaresizlik doğuruyor. İnsanlar hayatlarını sürdürmek için bile savaşmak zorunda. Üstelik ordusuz, savaş uçaksız, doğrusunu söylemek gerekirse, Arafat'ın evine hapsedilişinden beri fiilen lidersiz. Filistin'in durumu böyle. İsrailliler de kalkmış, müzakere edecek taraf bulamadıklarından söz ediyorlar. Yine de müzakere masasına oturabilecekleri bir sürü Filistinli var. Dünyanın büyük bölümü -ABD ve İsrail'i istisna tutarsak- seçilmiş bir otoriteyle müzakere etmeye hazır.

Ben muhalifim ve seçimler yapılacak olsaydı kesinlikle Arafat'a oy vermezdim. Yine de o, 1996'da uluslararası gözlemcilerin denetiminde yapılan bir seçimde Filis-

6) Tal Muscal, "Foreign Worker Permits Continue to Rise Despite Government Decision", *Jerusalem Post*, 19 Aralık 2002, s. 11.
7) Khaled Abu Toameh ve Melissa Radler, "Palestinian Society Teetering on Edge of Ruin, UNRWA Warns", *Jerusalem Post*, 12 Aralık 2002, s. 2.; Wilkinson, "Palestinian Towns Wobbling on Last Legs".

tinlilerin seçimle gelen lideri oldu. Yani ortada biri var. Oysa Şaron'un ve onun hükümetinin bütün amacı, hamamböcekleri gibi ezilip ölsünler diye Filistinlileri insanlıktan çıkarmak, onları tecrit etmek, direnişlerinin meşruiyetini ortadan kaldırmak ve kriminalize etmek yönünde. Şaron'un geçen gün bir açıklamasında söylediği gibi, Filistinlilerin liderine neredeyse suikastçılar çetesi ve yoz teröristlerle aynı muamele reva görülüyor.[8]

Yani, muhatap bulma umudunu yok ederseniz, hatta ortada var olanı da elimine ederseniz, müzakere edecek kimse bulamazsınız. Filistin tarafındaki kayıpların yaklaşık yüzde 80'i siviller oldu.[9] Neredeyse bir yıl boyunca İsrail, 'hedef alarak öldürme' dediği suikastlar politikasını hayata geçirmenin peşinde.[10] Hedef seçtikleri bir lideri belliyor ve onu ya bir araba bombayla, ya helikopter füzesiyle, ya da F-16'yla öldürüyorlar. Birkaç hafta önce, iddialarına somutluk kazandırmak için Gazze'deki önemli bir Hamas liderini hedef seçtiler ve onu öldürdüler. Fakat bir F-16'dan şehrin en kalabalık yerlerinden birine bir bomba bırakınca başkalarına da zarar vermemezlik edemezsiniz. Dolayısıyla, bu saldırıda dört bina daha yerle bir oldu. İçlerinde 9'u çocuk olan 15 kişi hayatını kaybetti. Sonra da Şaron televizyonda boy göste-

8) Ramit Plushnick-Masti, "Sharon Calls Palestinian Authority a 'Terror Posse'", Associated Press, 8 Ağustos 2002.
9) Bkz. bölüm 2, not 5.
10) Bkz. Dan Izenberg, "Report Slams 'Assassination' Policy", *Jerusalem Post*, 17 Ekim 2002, s. 3; buna değinen raporları hazırlayan kuruluşlar için bkz. Public Committee Against Torture in Israel (PCATI) ve Palestinian Society for the Protection of Human Rights and the Environment (LAW).

rip, bunun şimdiye değin gerçekleştirdikleri en başarılı operasyonlardan birisi olduğunu anlattı.[11]

Dokuz çocuk katletmek başarılı bir operasyon ise insan, çaresizce yaptıkları intihar saldırıları nedeniyle Filistinlilere yöneltilen ağır eleştirilerin, İsrail'in çok daha vahim boyutlu terör bombardımanları için de düşünülmemesinin sebebini merak ediyor doğrusu. İsrailliler bu hedefli suikastlarda tam 80 kişiyi öldürdüler.[12] Üstelik öldürdükleri bu insanların suçlu olduklarına dair ortaya tek bir kanıt koymadılar. Evet, tek bir kanıt göstermediler. Sadece bu insanların birtakım komplolar içine girdiklerini, bu yüzden onları öldürmek zorunda kaldıklarını iddia ettiler. Ve öldürdüler. Yanlarında bulunan insanları da öldürdüler. Kurban seçtikleri kişi bir arabanın içindeyse, ailesiyle de onunla birlikte hayatını kaybetti. İsrailliler bununla kalmadılar, hedef aldıkları bu kişilerin ve onların ailelerinin evlerini yıktılar. Aileleri içinde erkekler varsa, onları sürgüne gönderdiler. Ayrıca İsrail, ilkbaharda Batı Şeria'nın yeniden işgal edilmesinden sonraki günlerde, çok sayıda Filistinliyi gözaltına aldı; onlar şimdi İsrail'de hapiste tutuluyorlar. Biliyoruz ki bu, Dördüncü Cenevre Konvansiyonu'na göre tamamen yasadışı bir uygulama. İnsanları topraklarından söküp başka bir ülkeye götüremezsiniz, ama İsrail tam bunu yapıyor. Hatta tutukluların bazıları-

11) Şharon, Salah Şehada'nın katledilmesini de 'büyük başarı' olarak nitelendirmişti. Suzanne Goldenberg, Brian Whitaker ve Nicholas Watt, "Sharon Hails Raid as Great Success", *The Guardian* (Londra), 24 Temmuz 2002, s. 1; Anton La Guardia, "Israel Divided by Policy of 'Target Killing'", *Daily Telegraph* (Londra), 26 Temmuz 2002, s. 16.
12) Bkz. bölüm 2, not 5.

nın kollarına (Nazilerin Yahudilere yaptıkları gibi) çıkmaz mürekkeple damga vuruldu. İsrail nükleer bir güç; Amerikan silahlarının en son ve en gelişkin modelleriyle donanmış ve bu haliyle, temelde silahsız bir halka karşı savaşa girişmiş durumda. Buna kendini savunma demek mümkün mü? Benim kanımca, İsrail'in yaptığı, terörizm ve cinayetin dik âlâsıdır.

ABD medyasında hiçbir zaman ciddi biçimde ele alınmayan bu sorun, yalnızca kendini savunmayla ilgili çarpıtmalara değil, bizzat işgalin kendisine de ilişkindir. Filistinlilerin otuz beş yıldır sürdürmekte oldukları direniş ABD'de asla haklı bir dava olarak işlenmemiştir. Tabii, Filistinlilerin topraklarını kaybetmeleri de. Üstelik Filistinliler, Oslo barış görüşmelerinin fiyaskoyla sonuçlanması neticesinde daha fazla toprak kaybına uğramışlardır. Bu noktada dikkate alınmayan başka bir olgu, Filistinlilerin devletsiz bir halk olduğu, İsrail'in de yalnızca terörist denen bireyleri değil, bütün bir nüfusu hedef aldığıdır. Şaron'un çeşitli şekillerde belirttiği gibi, amaç Filistin hayatından kalanları temizlemektir. Ya Filistinlileri toplu bir nakille veya etnik temizlikle ortadan kaldırmak, ya da göç ettirmek, topraklarından kaçırtmak veya yavaş ölümle silinip gitmelerini sağlamaktır.

Bence İsrail'in kendini savunmayla ilgili savları baştan aşağı zırvalıktan ibarettir. ABD'nin -benzer örneklerini dünyanın başka köşelerinde de sergilediği- himayesi olmasaydı, İsrail bu politikasını bir an dahi sürdüremezdi. İsrail dünyada, televizyonda her gün gösterilen vahşet tablolarına aldırış etmeyen tek ülkedir. Televizyon elbet-

te kusurlu bir alettir, bir görüntüyü aktarırken arkaplanda neler olduğunu ya da bağlamını göstermez, fakat yine de, evlerin temelinden yıkıldığını ve tankların silahsız köylere daldığını görmemezlik edemezsiniz. Bu yüzden, kendini savunma gibi gerekçelere başvurmak gülünçtür.

ABD'nin terörizmle savaşı, İsrail'in Filistinlilere karşı politikalarıyla hangi bakımlardan kesişiyor?

Şaron'un payına düşen en büyük nimet bu. Şaron'un bıkmadan söyleyip yinelediği şey, İsrail'in Batı Şeria ve Gazze'de yaptıklarının, Amerika Birleşik Devletleri'nin Usame bin Ladin'in güçleriyle savaşırken Afganistan'da yaptıklarıyla aynı olduğudur.[13] İşte yine budalaca bir kıyaslama. Batı Şeria ve Gazze, Filistinlilerin hareket etmelerini imkânsız hale getiren küçük bölgelere bölünmüş durumdadır. Filistinliler sardalya istifiyle evlerine kapatılmışlardır. Bu yüzden, ABD'nin Afganistan'da var olduğunu iddia ettiği doğrultuda bir çeşit terörist merkez bulunduğu düşüncesi, Batı Şeria ve Gazze için geçerli değildir. Bu bir.

İkincisi, otuz beş yıldır süren bir İsrail askeri işgali vardır. Ortada bir işgal bulunduğunu kabul etmek istemedikleri için değil, toprağın kendilerinin olduğunu düşündükleri için İsrailliler bu işgali inkâr etmektedirler. Birkaç hafta önce, *The Charlie Rose Show*'da 'işgal' sözcü-

13) Bkz. Gary Younge, "Lots of Wars on Terror: The Bush Doctrine Is Now a Template for Conflicts Worldwide", *The Guardian* (Londra), 10 Aralık 2001, s. 17..

ğü tartışılırken, içişleri bakanı Uzi Landau'yu izledim.[14] ABD savunma bakanı Rumsfeld de şimdilerde aynı nakaratı tekrarlıyor.[15] Landau, "Buna nasıl işgal diyebilirsiniz? Biz evimize dönüyoruz. Orada şimdi başka bir halkın olması bizim hiç umurumuzda değil. Yahudiler ilahi hakka dayanarak o toprağın sahipleridir," diyordu.

İşte bir aptalca sav daha. Hiç kimse, dünyanın başka bir köşesindeki hiç kimse, böylesine bir savla ortaya çıkma terbiyesizliğini göstermez. Üçüncüsü, terörizmle savaşa karşı kazanılan 'başarı'nın Batı Şeria ve Gazze ile Afganistan'da aynı şekilde gerçekleştiği iddiası temelsizdir. Afganistan harabe halinde bir ülkedir. Aralıksız biçimde ve merhametsizce bombalanmıştır. ABD, El-Kaide'nin önemli bir kısmını çökerttiğini iddia etmektedir ve birkaç bin kişiyi esir almıştır. Alınan esirlerin bir kısmı yasadışı biçimde ve insanlık dışı koşullarda Guantanamo'da tutulmaktadır.[16] İşin aslına baktığınızda, Amerika Birleşik Devletleri Afganistan'a Usame bin Ladin'i yakalamak amacıyla saldırmıştır. Oysa Usame ortadan toz olmuştur. Molla Ömer hiçbir yerde bulunamamaktadır. Eğer bir değişiklik meydana gelmişse, o da, Afganistan'ın -ABD destekli Hamid Karzai rejimine rağmen- artık eskisinden daha çalkantılı bir ülkeye dönüştüğüdür.

---

14) Uzi Landau'yla röportaj, *The Charlie Rose Show*, PBS, 28 Haziran 2002.
15) Rumsfeld, Filistin topraklarının 'sözde işgali'nden bahsetmişti: Barbara Slavin, "Rumsfeld View Veers from Mideast Policy", *USA Today*, 7 Ağustos 2002, s. 10A.
16) Bkz. Julian Borger, "Civil Liberties Clampdown: Rights Flouted at Guantanamo Bay", *The Guardian* (Londra), 9 Eylül 2002, s. 4.

Benim Taliban'ı desteklemekte bir çıkarım yok. Onlar korkunç insanlar. Fakat şu noktada, ABD'nin Sovyetler'e karşı yürütülen savaş ve daha sonraki iç savaş sırasında Taliban'ı açıkça desteklemiş olduğunu aklınıza getirmenizi isterim. Bunu yaparken düzeni koruyorlardı –şimdiyse ortada düzen müzen kalmadı. Eğer Kâbil sokaklarında dolaşmaya çıkarsanız, hele ki Kâbil'in dışına adım atmaya cüret ederseniz, hayatınız doğrudan risk altında demektir. Terörizmle mücadele edilip onun engellenebileceği düşüncesi de budalacadır, çünkü terörizm, hiçbir zaman somut biçimde ele alınması mümkün olmayan, metafizik bir kavramdır. Terörizm, İsrail gibi ABD'yi de, Bush'un ve Şaron'un kendilerini ellerinin altındaki araçlarla savaşan haçlılara benzetmelerini sağlayacak şekilde, korkunç ve neredeyse teolojik bir kötülüğün kurbanları konumuna yükseltmiştir. Demek ki bu tür bir tablo çizildiğinde ahlâk, nispilik, sivilleri hedef alan saldırılar gibi kötülükler bir çırpıda yok sayılmaktadır.

ABD artık, İsrail'in çok hoşuna gidecek doğrultuda, rejimleri değiştirmeye hakkı olduğu önermesine sarılmış bir süper-güçtür. Irak, Filistin ve İran'daki rejimleri değiştirmek istediğini alenen dile getirmektedir. Şüphesiz ki İsrail de onun kuyruğundadır. Bölgede İsrail'in çıkarlarıyla Amerika'nın çıkarları tam tamına çakışıyor. Oysa benim görüşümce, bunlar ABD'nin gerçek ulusal çıkarlarıyla uyum içinde değil. İsrail lobisinin eli burada çok güçlü. Richard Perle, Paul Wolfowitz ve Rumself gibi insanlar ve onların minyon örnekleri, bu ülkeyi yalnızca bölgede değil, kendi ülkelerinin ekonomisi ve bütün

dünyanın istikrarı bakımından da felaketlerle sonuçlanacak savaşlara sokmakta en ufak bir tereddüt duymuyorlar.

Bir İsrail lobisinin bulunduğuna ve bu lobinin gerek Kongre, gerekse idari kollar üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğuna şüphe yok. Fakat başka faktörler de söz konusu. Bize biraz ABD'nin Ortadoğu'daki jeopolitik stratejik çıkarlarını değerlendirebilir misiniz?

Temelde, ABD'nin bölgedeki dış politikasının iki ana direği bulunuyor. Bunlardan birisi, ABD'nin vekili konumundaki İsrail'in güvenliğini sağlamak ve bu ülkeye stratejik bir destek vermek. Diğeri ise kendini garantiye alıp, Suudi Arabistan'dan petrol akışının kesilmemesini sağlamak. Medyada son altı ayda çıkan yorum ve haberlerde, ABD'nin başlıca iki Arap müttefiki olan Suudi Arabistan ve Mısır'a karşı uyumlu bir kampanya başlatıldığını kolayca fark edebilirsiniz. Ben bunun bir tesadüf olduğu kanısında değilim. Belli ki ortada, İsrail-Amerika ittifakının Ortadoğu'nun haritasını, ABD'nin Körfez'deki petrol rezervlerini çok daha kontrol edebileceği şekilde değiştirme yönünde bir arzusu var. Irak gibi yeni itaatkâr rejimler oluşturarak da bu düzenleri İsrail'in düşmanlarının hakkından gelme arzusu doğrultusunda değiştirmeyi umut ediyorlar.

Irak potansiyel olarak en güçlü Arap devleti. Petrolü var, suyu var, eğitimli bir nüfusu var. Başında bir tiranın bulunduğu korkunç bir hükümet tarafından yönetiliyor. On iki yıldır uygulanan yaptırımlar nedeniyle tarumar

olmuş durumda. Şimdi de Amerika Birleşik Devletleri bu ülkeye girip, Irak'ın İsrail'e karşı ciddi bir Arap rakip olmasını engelleyecek bir müdahalede bulunmayı tasarlıyor. Bunun benzeri bir süreci Suudi Arabistan için de görüyoruz. Suudi hanedanlığına tabii ki en ufak bir yakınlık duymuyorum ben, hem onların da, kendi halkları ve Arap dünyası nezdinde büyük fedakârlıkları göze alarak altmış küsur yıldır ABD'ye ucuz petrol sağlayan bir ülke oldukları aşikar.

İşte şimdi onlara karşı bir kampanya başlatıldı. Belli ki Suudileri dize getirerek, olmazsa nötralize ederek, İsrail işgaline karşı Arapların ortaklaşa yürüttükleri mücadelede rol oynamalarını engellemeye çalışıyorlar. Aynı tezgâh Mısır için de kuruldu. Her iki rejim de boğazına kadar yolsuzluğa batmış durumda; etkisiz biçimde ve tiranlar eliyle yönetiliyorlar. Hakim olan rejim, tek parti devleti. İnsan haklarını tanımıyorlar. Demokrasileri son derece kısıtlı. Yine de Mısır'daki demokrasi Suudi Arabistan'dan daha geniş. İşte buradaki amaç, şimdiki savaşla Irak'ın nötralize edilmesi gibi, onları da nötralize etmek, devre dışı bırakmak. Aynı zamanda, kendi mücadelelerine bu ülkelerden gelen destekle Filistinlilerin stratejik bir üstünlük elde etmelerini engellemek. Böylece Filistinlilerin morallerini çökerteceklerini ve onları desteksiz bırakacaklarını hesaplıyorlar. Amaç, Suudi Arabistan'ı da nötralize edip, belki petrol sahalarını ele geçirerek, ortadan kaldırmak. Mısır'ı nötralize etmek istiyorlar. Irak'ı yerle bir etmek istiyorlar. Oradaki ve İran'daki rejimleri değiştirmek istiyorlar. Sonra da İsrail'in arzula-

rına kusursuz derecede uygun düşen yeni bir Ortadoğu haritası yaratmak istiyorlar.

Şaron'un düşünceleri hep bu yöndeydi. 1982'de yalnızca FKÖ'yü ortadan kaldırmak amacıyla değil (ki bu amacında başarılı olamayacaktı), hükümeti değiştirmek ve yerine İsrail'in uysal müttefiklerinden Beşir Cemayel'i geçirmek amacıyla da Lübnan'a gitmişti.[17] Cemayel, başa geçtikten kısa süre sonra bir suikasta kurban gitti.[18] Şaron bu olaylardan hiçbir zaman ders çıkarmamış görünüyor. Hâlâ askeri güç ve ABD desteği sayesinde haritayı yeniden çizebileceğine, fiilen Tanrı rolünü oynayabileceğine inanıyor. Ne yazık ki Bush onun arkasında ve Pentagon'da sürüyle müttefiki var; hepsi de aynı türde saçmalıklara bel bağlamış durumdalar. Oysa bu ancak, büyük oranda soyut ve teorik bir düzeyde geçerli olabilir. Fiilen Ortadoğu ve İslam dünyası hakkında çok az şey bildikleri ortada.

Sonuç, bu politikayı fiilen daha da ağırlaştırması beklenen korkunç bir anti-Amerikancılık ve hınç dalgası. Şimdi bir radyo istasyonu kurup, Arapları ABD'nin ve onun savunduğu fikirlerin yanına çekmek için bir kampanyaya girişilmesi hedefleniyor. Fakat Araplar aptal değiller. Bush'un sözünü edip durduğu Amerikan değerleri, sadece onun ve etrafındaki birkaç kişinin zihninde var. Arapların, Müslümanların ve Avrupalıların gün geçtikçe daha berrak biçimde gördükleriyse, uluslararası

17) Robert Fisk, *Pity the Nation: Lebanon at War*, 3. basım (Londra: Oxford University Press, 2001), s. 274.
18) Fisk, *Pity the Nation*, s. 353-355.

hukuku takmayan bir ülke. Bu ülke bazı anlaşmaları alenen çiğnemekte ve bazılarını imzalamayı reddetmekte beis görmüyor. Kendini her şeyin üstünde ve istisnai bir yerde konumlandırıyor. İnsanların gördükleri manzara işte bu, yoksa Amerikan değerleri falan değil. Bizim bu ülkeden ihraç ettiğimiz şey, tüketim mallarının dışında, ABD'nin bahsedip durduğu demokrasi ve özgürlükten çok farklı bir şey. Bence hep birlikte kötü zamanlara doğru yol alıyoruz.

Temmuz ayı sonlarında Maryland Üniversitesi'nden Shibley Telhami, Senato Dış İlişkiler Komitesi'ne, "Bölgede ABD'ye karşı yaygın bir şekilde hınç besleniyor,"[19] açıklamasını yaptı. Eğer bu değerlendirmeler doğruysa, o zaman ABD niçin böylesi düşmanlık ve kin duyguları saçmaya yarayan politikaları sürdürüyor?

Bu çok ilginç bir soru. Bence, büyük ölçüde İsrail yüzünden, algılamada bir çarpıklık söz konusu. İsrail lobisi o denli güçlü ki, ABD politikasını önceliği İsrail'in esenliğine verdirecek şekilde yönlendirmeyi başarıyor. Bu çizgi ABD politikasının kalıcı öğelerinden birine dönüşmüş halde. Bizim ülkemizde egemen olan siyasal söylem bunun üzerine kurulmuş. Size bir örnek vereyim. New York'ta enteresan bir valilik yarışı var. Carl McCall valiliğe aday. Bu adam ilk önce İsrail'e gidip kendince icazet almayı uygun gördü. Batı Şeria'daki bir yerleşime gidip, İsrail'e sadakatini ve hem İsrail'e hem de yerleşim-

19) Shibley Telhami, ifade metni, Senato Dış İlişkiler Komitesi, Washington D.C., Federal News Service, 31 Temmuz 2002.

lere verdiği desteğin içtenliğini kanıtlamak amacıyla 'teröristler'e doğru tüfekle bir el ateş etti.[20] İnanın, bu çok sıradan bir örnek. Aynı şeyi Hillary Clinton da yapıyor. Cynthia McKinney gibi birkaç istisnayı dışta tutarsanız, her senatör ve temsilci İsrail'i desteklediğimizi ve Şaron'u hiçbir olaydan sorumlu tutmayacağımızı bildiren bir metne imza koyarak işe başlıyor.

Bunun yanında, Ortadoğu'da nasıl bir atmosferin hüküm sürdüğü konusunda müthiş bir cehalet egemen. Arapların hiçbir zaman birleşik bir enformasyon politikaları olmadı. ABD'deki Araplar, kendilerinden çok daha güçlü, çok daha varlıklı ve daha iyi örgütlenmiş olan Yahudi azınlığa kıyasla küçük bir azınlığı oluşturuyorlar. Araplara terörist ve fanatikler gözüyle bakılıyor. Sıradan halkın gözünde İslamiyet, şiddete meyyal bir din. Elbette son birkaç yılda meydana gelen olaylar bu izlenimi pekiştiren bir etki yapıyor. Bu konuda bir izahat çabasına girmenize de hiçbir şekilde müsaade edilmiyor. İslami terörizmin müstakil bir örnek olduğunu kanıtlamayı amaçlayan bu olağandışı kampanyaya balıklama atlayan Christopher Hitchens, Michael Ignatieff ve Michael Walzer gibi eski solcular da bizi bu noktaya zorluyorlar. Onlara kalsa, terörizm İslamiyet'in özünden gelen bir şey. "İslam-faşizmi."[21] Propagandaları bu doğrultuda. Buna

20) Bkz. Adam Nagourney, "McCall's Israel Trip Lingers as Issue in Governor's Race", *New York Times*, 13 Mart 2002, s. B5; Susan Saulny, "Demonstrations Highlight Deep Divisions Over Growing Conflict in Middle East", *New York Times*, 6 Nisan 2002, s. B5.

21) Bkz. Oliver Burkeman, "Nation Loses its Voice", *The Guardian* (Londra), 30 Eylül 2002, s. 7.

bağlı olarak, muhalefet etmek ve akılcı bir tartışmaya girmek de fiilen engellenmiş oluyor.

Medyada bu saçma iddiaları çürütmeye yönelik herhangi bir izi mumla arasanız bulamazsınız. Sonra da sahne, Clinton yönetiminin eski Ortadoğu barış görüşmecilerinden Dennis Ross gibilerine kalıyor. Ross, makamına gelmeden ve daha sonra oradan ayrılmadan önce İsrail lobisinin maaşlı mensuplarındandı. Televizyondaki programlardan birine çıkıp, Arapların İsraillilerin yaptığı harika önerilerin hepsini birer birer geri çevirdikleri masalını okudu. İsrail, barışı seven bir devlettir, dedi. Hal böyle olunca suçlu rolü Araplara düşüyordu. 'Onlar', dünyanın yok etmemiz gereken kısmında yer alıyorlar. Özellikle 11 Eylül'den sonra -anlaşılabilir bir şekilde- yaygınlaşan öfke ve kızgınlık seline kapılan medya, fiilen yapılması gerekenin bu olduğunu vazediyor.

Dünyada 280 milyon Arabın, 1.3 milyar Müslümanın yaşadığı ve bu insanların hepsinin aynı tornadan çıkmamış olup, hepsinin de terörist olmadığı gerçeği tamamen bir tarafa bırakılmış halde. Bazı zamanlar kendinizi birdenbire, bütün İslam dünyasının yanlış yaptığından dem vuran Bernard Lewis gibi seçkin oryantalistlerin incileriyle pekiştirilen bu soyutlamalar ve genellemeler dünyasında buluveriyorsunuz.[22] Öyle ki, sanki Lewis bir ana

22) Bernard Lewis, *What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response* (New York: Oxford University Press, 2002). Bkz. Edward W. Said, "Impossible Histories: Why the Many Islams Cannot be Simplified" (Bernard Lewis'in *What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response* kitabı ile Karen Armstrong'un *Islam: A Short History* başlıklı çalışmasına dair eleştiri yazısı), *Harper's Magazine*, Temmuz 2002.

okuluna girmiş de, kötü davranışlar sergiliyor olup ıslah edilmesi gereken çocuklardan bahsediyor. Dolayısıyla, ABD'nin çıkarlarını ilgilendiren meselelerde akılcı tartışmalar yapılması ihtimal dahilinde bile değil. Böyle bir yola tevessül ederseniz hemen anti-Semitizmle suçlanıyorsunuz. Zaten çoğunlukla bu bakış açısıyla herhangi bir zeminde tartışmaya girecek vakti ve zemini bulmanız mümkün olmuyor. Halk arasında o kadar yaygın bir atalet hakim ki, Ortadoğu'nun terörist kaynayan, bizi öldürmek isteyen kişilerle dolu olan uzaktaki bir ülke olduğunu varsaymak onlara yetiyor. Oysa bu, çoğu kişinin gün geçtikçe biraz daha fazla savaşa, yıkıma ve anti-Amerikancılığa sürüklenmesini hızlandıran bir etken.

Kalem ve Kılıç *başlıklı eserinize yazdığı Sunuş yazısında Ekbal Ahmed, "Filistinlilerin talihsizliği tarihte ender rastlanan bir düşman, fiilen uzun dönemler boyunca acılar çekip zulümler görmüş bir halk tarafından eziliyor olması," demişti.*[23]

Sık sık vurguladığım üzere, biz kurbanların kurbanlarıyız. İsrail, İkinci Dünya Savaşı'nın ve Holokost'un akabinde kuruldu. Siyonist hareket yola 1890'larda çıkmıştı ve İkinci Dünya Savaşı'ndan önce de Filistin'de yerleşimler olduğu göze çarpıyordu. Hatta, Filistin'e manda düzeni getiren İngilizlere karşı bir Yahudi terörizminden bahsedilebilirdi. Şimdi bunların hepsi unutuldu. İnsan-

23) Eqbal Ahmad, "Sunuş", Edward W. Said, *The Pen and the Sword: Conversations with David Barsamian* (Monroe, Maine: Common Courage Press, 1994), s. 15.

ların -bir dereceye kadar doğru olarak- hatırladıkları, sadece Avrupa Yahudileri ve onların savaşın ertesinde gidecek bir yurtlarının bulunmadığı. Onları Avrupalılar istemedi, Amerikalılar da istemediler. Bence de bu yüzden, onları Filistin'e götüren ve süreç içinde bütün bir halkın yurtlarından kovulup mülklerinin ellerinden alınmasının müsebbibi durumuna sokan Ben-Gurion gibi Siyonistlerin ellerinde oyuncak oldular.

Filistin boş bir ülke değildi. Orada yaşayan bir halk vardı; bu insanların 800 bini 1948'de yurtlarından edildiler. İsrail askeri arşivlerine baktığımızda şimdi bu bilgilere rahatlıkla ulaşabiliyoruz. İsrail son elli dört yıldır, Avrupa'da Yahudilerin başına gelen felaketin Avrupalılar, Hıristiyanlar ve Amerikalılarda doğurduğu suçluluk duygusundan muazzam derecede faydalanıyor. Ne yazık ki Yahudilerin yaşadığı felaketin bedelini Filistinliler ödüyor. Bize her zaman Yahudi-karşıtı gözüyle bakıyorlar. Bizim dünyanın en güçlü askeri kuruluşlardan birine karşı fiilen bir şey yapmamız mümkün değilken, Yahudi çocuklarını öldürmekten kaçındığımızı dünya görmüyor mu? Onlara göreyse Filistinlileri öldürmekte bir sorun yok, çünkü onlar Nazi geleneğini devam ettiriyorlar. İsrail başbakanı Begin, 1982'de orduları Lübnan'ı işgal ettiğinde bunu açık bir dille ortaya koydu.[24]

Bir de ahlâki yükümlülükten bahsetmek lazım. Almanya'ya bakalım. Holokost bir Alman fenomeni olduğu için bu bağlamda Almanya'nın çok güç bir durumda ol-

24) Bkz. Edward Cody, "Soldier' or 'Terrorist'; Through a Mideast Looking Glass", *Washington Post*, 7 Temmuz 1982, s. A1.

duğunu hepimiz biliyoruz. Almanya'nın İsrail'le ilişkisi son derece hassas. Yine de cesaret, hem Almanya'nın hem de İngiltere'nin (Filistin trajedisinin mimarları olan bu ülkelerin) kendi omuzlarına düşen sorumluluğu kabullenmelerini gerektiriyor. Almanlar Holokost'u işlediklerinde ve İngiltere Filistin'i Siyonistlere bıraktığında, Filistinliler adına büyük bir trajedinin kapısını açtılar. Burası, tartışma götürmeyecek kadar tehlikeli bir mayın sahası. Dolayısıyla, en azından bana göre, bu işin içinden sıyrılmak Filistin'in safında ahlâki bir tutum almayı gerektirmekte. İçimizden birçoğumuz, Avrupa'nın Yahudilere yaptıklarından dolayı kestiği faturayı niçin bizim ödememiz gerektiğini soruyoruz. Tarihsel olarak bakıldığında, Arap ve İslam ülkelerindeki Yahudilerin hayatı Hıristiyan ülkelerine kıyasla çok daha rahattı. Ortadoğu'nun her tarafında yaşamış olan Yahudi topluluklarının köklü bir geçmişi vardır ve Hıristiyanlığın ilk ortaya çıkış dönemlerine kadar uzanır. Yahudiler Irak, Yemen ve Mısır gibi ülkelerde topluluklar halinde yaşıyorlardı. Bu ülkelerde 'Filistin'e gidelim de bir Yahudi devleti kuralım' yönünde somut ve kayda değer bir hareket yoktu. Kendilerini Ortadoğu'daki ırklar ve dinler havuzunun bir parçası sayıyorlardı.

Fakat artık Ortadoğu, mitolojik temellerde ırk saflığı arayan bir bölge haline gelmiştir. İsrail bu yüzden, devletin Yahudi karakterini korumak adına Filistinlilerle savaşmakta ve onları çoluk çocuk demeden öldürmektedir. Benim kanımca mümkün olan tek çözüm, bu toprakların artık yan yana yaşayan iki halkın ülkesi olduğu-

nu kabullenmektir. Zaten umut bağlanabilecek tek yol da, iki halkın eşit koşullarda birarada varlığını sürdürmesi ve ikisinden birinin diğerine tabi ya da ondan daha alt statüde olmamasıdır. Ama dediğim gibi, Yahudilerin Batı'nın vicdanı üzerindeki ağırlıkları o kadar etkili sonuçlar doğuruyor ki, Filistinliler açısından kendi haklarımız adına, mülklerimizin elimizden alındığını ve yerimizden yurdumuzdan edildiğimizi ortaya koyarak bu iddiaların karşısına dikilmek gerçekten çok zor.

Oysa fiilen yaşanan süreç tam da bundan ibaret. Zaman içinde giderek daha çok sayıda insan, İsrail'in eylemlerinin sık sık Holokost'a atıfta bulunarak mazur gösterilemeyeceğini kavrama noktasına geldi. Doğru, İsrail bağımsız bir devlet. Ama hâlâ daha, dünyada sınırlarını kesin biçimde ilan etmemiş olan tek devlet. Halen geçerli olan, ateşkes sınırları. İsrail açıkça, genişleme, daha fazla miktarda toprak alma ve daha çok insanı yurtlarından kovma hakkını elinde tutmak istiyor. İşte bu emellerin Holokost'la yakından uzaktan bir alakası yok. En tehlikelisi bu; bir de, bu tür Mesihçi bir şevk içinde olunması. Bu yolun çok kan dökülmesine hizmet edeceği gün gibi ortada. Fakat bunun bir tür intihar politikası olduğunu idrak eden İsraillilerin sayısı da az değil. İsrailliler Filistinlilere nasıl davranırlarsa davransınlar (onları ister öldürsünler, isterse topraklarından sürsünler), yine de Arap devletlerince kuşatılıyor olma halinden kurtulamayacaklar. Arap televizyonlarında, hatta dünya televizyonlarında her gün gösterilen vahşet sahnelerinden sonra Arapların düşmanlığı gün gün keskinleşiyor. İsrailli-

ler, karşı tarafta kuşaklar boyunca silinmeyecek ölçüde hınç ve nefret birikmesine sebep oluyorlar. Uzun görüşlü bir politikaları yok. ABD'nin kendilerini ebediyen destekleyemeyeceğinin, dünyanın geri kalanının kendilerinin uluslararası hukuku ve BM kararlarını sürgit çiğnemelerine göz yumamayacağının da bilincindeler. Bir gün gelecek, bütün bu yaptıklarının faturası önlerine konacak.

ABD'nin Ortadoğu politikasını etkileyip şekillendiren bir dizi başka faktör daha var. Bu faktörlerden bir tanesi, Lockheed Martin, Boeing ve Northrop Grumman gibi ABD'nin dev askeri şirketlerinin, daha fazla silah satmak için bu bölgenin sürekli kargaşa ve çatışma içinde kalmasında büyük çıkarlarının bulunması. Diğer bir faktör, Hıristiyan sağının bazı kesimlerinin İsrail politikalarını coşkuyla desteklemesi...

Önce ilk faktörü ele alalım. Bu müthiş derecede önemli bir faktör. Bence, bu ülkedeki 500 bölgeden her birinin kendince bir savunma endüstrisi var. ABD'nin önemli ihraç kalemlerinden birini oluşturan yurt dışına silah satışı, artık savunmayla ilgisi olmayan bir alana dönüşmüş durumda. Bir yanda bu mesele var. Diğer yanda, Ortadoğu dünyanın en çok silah tüketen bölgesi. ABD'nin sattığı silahların en büyük alıcılarından birisi Suudi Arabistan.[25] Suudi Arabistan'a karşı kampanya düzenleyenlerin gözden kaçırdıkları türden bir bağımlılık

25) Bkz. bölüm 2, not 36.

ilişkisi var ortada. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt ve Katar en ileri teknikli savaş uçaklarıyla lazer güdümlü füzelerden satın alıyor, ama bunları kullanamıyorlar. Bu gerçekte tam bir ironi.

Ayrıca, Mısır'ın en büyük derecede tek işvereni konumunda olan Mısır ordusu da silahlarını ağırlıkla ABD'den temin ediyor. Fakat bu silahlar da bir işe yaramıyor. Üstelik ekonominin yapısını alt üst edip, halkın refahının kötüye gitmesine yol açıyorlar. Yukarıda adlarını saydığınız türden büyük uluslararası şirketlerin yararına ABD'den temin edilen bu silahlara harcanan paralar, eğitim, halk sağlığı, teknoloji transferi ve başka alanlara yapılması gereken harcamaları muazzam derecede kısıtlıyor. Kaldı ki, İsrail, Mısır ve diğer ülkelerin silahlanmaya önemli pay ayıran bu politikalarının toplam etkisi, bütün bölgenin militerize edilmesi sonucunu doğuruyor. Örneğin Mısır'da hiç değişmeyen ve bütün halkı baskı altında tutan, aylak ve çok geniş bir askeri sınıf bulunduğunu ezelden beri biliyoruz. Mısırlılar ne savaş yapmaya istekliler, ne de barış yapmaya. İsrail'e gelince, onlar en ileri teknoloji ürünü silahları satın alıyor ve bu silahları hemen Filistinli siviller üstünde deniyorlar.

Yalnız şimdi, bunu belirtmekten sevinç duyuyorum ki, ABD'deki kampüslerde gelişen yeni bir hareketle, üniversiteler İsrail'le askeri işlere giren şirketlerin bazılarından uzak durmaya başladılar.[26] Şaşırtıcı bir hızla büyüyen bu hareket, 1970'li ve 1980'li yıllarda Güney Afri-

26) Bkz. Matthew MacLean, "Students Demand Divestment, This Time Targeting Israel", *Christian Science Monitor*, 9 Nisan 2002, s. 14.

ka'da var olan apartheid-karşıtı hareketin modelini takip ediyor. Caterpillar'ı düşünün. Benim Caterpillar'a karşı tavır almam için son derece somut bir sebep var, zira Filistinlilerin evlerini yıkmak, bazen de evleriyle birlikte insanları cezalandırmak için o şirketin buldozerleri kullanılıyor. Bu tür şirketler artık kamuoyunca sıkı bir takibe maruz bırakılıyor ve -elbette ABD'li büyük şirketlerin yararına sonuçlar veren- Ortadoğu'daki askeri yangınların beslenmesi konusundaki rolleri sebebiyle ağır biçimde eleştiriliyorlar. Tabii burada, ABD hegemonyasının dolaylı bir şekilde artması da söz konusu. Hatta asıl amaç bu. Hem bu ülkelere satılan silahların yanı sıra yedek parçalar, eğitmenler, vb. için de geniş bir pazar açılmış oluyor. Bu yüzden Suudilerin, kendi topraklarına daha fazla güç yığabilecek durumdaki Amerikalılardan dolayı yüklendikleri sorumluluk gün geçtikçe çoğalmakta.

Ya Hıristiyan sağı?

Pat Robertson, Jerry Falwell ve bilmem kaçıncı defa İsrail'in açıkça desteklenmesini savunan türde insanlar açısından büyük bir ironi var. Bu insanlar Filistinlilerin katil, Müslümanların dönek, ateist ve şiddete eğilimli fanatikler olduğunu iddia etmekte bir an geri durmuyorlar. Oysa daha dikkatli bir inceleme yaptığınızda görürsünüz ki (ben de bu konuya epeyce kafa yordum, çünkü benim Kudüs'teki aile evim şimdi Uluslararası Hıristiyan Elçiliği adındaki bir kurumca işgal edilmiş durumda ve bu kuruluş, en koyu Hıristiyan fundamentalist gruplardan birini temsil ediyor), bu grupların hepsinin arkasın-

daki plan tamamen anti-Semitik nitelikte. Onlar İsrail'i destekliyorlar. Ama hangi anlamda? İsrail'in Yahudiler ülkesi olduğunu söylüyorlar. Bu ülke onlara Tanrı eliyle bağışlanmış. Dolayısıyla, daha fazla Yahudinin bu topraklara gelmesi lazımmış. Siyonist rüya böyle işliyor. 'Diasporada kimse kalmamalı ve Yahudilerin hepsi Siyon'a dönmeli.'

Hıristiyan Sağı ise daha da ileri gidip, Yahudilerin hepsinin Filistin'de toplanmalarının bir zorunluluk olduğunu iddia ediyor (başka çareleri yokmuş, çünkü Mesih onları orada bulmalıymış!). Daha sonra, Hıristiyanlığa geçmemiş olan bütün Yahudilerin öldürüleceği büyük bir savaş çıkacak. Sonra da yeryüzünde yeni bir çağa adım atılmış olacak! İsrail'deki bu olağandışı ilginin arkasında, kökten anti-Semitik bir amaç yatıyor; o da, hepsi Siyon'da toplandıklarında Yahudileri yok etmek yönünde. Hıristiyan Sağı ile Cumhuriyetçi Sağ'ın mantıkları bu noktada birbiriyle uyuşuyor. ABD'nin güneyi ve batısındaki eyaletlerin nüfusunun çok büyük, sayıları 70-80 milyona varan bir oranı, George Bush'u kendi liderleri olarak görüyor. Bush'un tamamen Filistin-karşıtı bir çizgide olan ve Filistinlilerin acılarına en ufak bir duyarlılık göstermeyen politikaları, kendi çıkarlarına hizmet edildiğini iyi bilen bu insanlarca ve 1970'lerle 1980'lerde hedef seçtikleri düşman karşısında gün geçtikçe daha sağ konumlara kayan İsrail lobisince son noktasına kadar desteklenmekte. Bu insanlar şimdi öteki tarafa geçtiler ve Hıristiyan Sağı'nın görüşlerinin propagandasını yapıp, onları finanse ediyorlar. Bu durumu nitelemek için akla

gelen ilk sözcük 'çarpıtma'. Ortada grotesk bir durum olduğu besbelli.

Tekrar, yakın dostunuz Ekbal Ahmed'e dönersek. O 1999'da Pakistan'da öldü. 1998'de, "Usame bin Ladin gelecekte meydana gelecek olayların bir işareti," demişti. Kendisine bu sözle neyi kastettiğini sormuştum. "Amerika Birleşik Devletleri, Ortadoğu'da ve Güney Asya'da çok zehirli tohumlar ekti. Bu tohumlar şimdi yeşeriyor. Bazısı olgunlaştı, bazısı da olgunlaşma sürecinde. O tohumları niçin ektiklerini, onların neyi büyüttüğünü ve nasıl olgunlaşmalarının gerektiğini bir araştırın bakalım. Problemi füzeler çözmez," diye açıkladı.[27] *Sizce problemi ne çözer?*

Ben bu konuda bir hayli daha karamsar olunması gerektiği kanısındayım. Tamam, Amerika Birleşik Devletleri sadece Bush ya da Rumsfeld gibi insanlardan oluşmuyor. Ama onların gidip, yerlerine daha anlayışlı kimselerin gelmesi gerektiğini söylemenin de bir faydası yok. Bu bir sistem. Burada bütünsel bir bakış yatıyor. Yurttaşlar daha bilinçli düşünüp daha fazla bilgilenmeli. Özellikle de Irak'ta rejim değişikliği sağlayacak bir savaşın tasarlandığını dikkate alır ve bunun bizi daha saldırgan bir evreye soktuğunu düşünürsek, bu nokta çok önemli. Bence yapılması gereken, Ortadoğu'da neler döndüğü konusunda halkı daha fazla bilinçlendirmek ve her şeyden önce, Ortadoğu'nun Müslüman fundamentalistlerden ibaret olmadığını kabul etmek.

---

27) Ahmad, *Eqbal Ahmad*, s. 135.

Her büyük Arap ülkesinde bir insan hakları hareketi var. Bilgi edinme ve konuşma özgürlüğünü savunan hareketler var. Kadın hareketi gözle görülür kapsamda gelişiyor. Son on yılda sosyal düzlemde etkin olan kadınların sayısı dramatik ölçülerde arttı. Mısır gibi ülkelerde bir liberal kültür hakim. Kuveyt'te bile, İslamcılara karşı mücadele eden bir liberal kültür görülüyor. Ayrıca tek parti tiranlığına, oligarşik yönetimlere, aile hanedanlıklarına karşı hareketler söz konusu. Bu alanlarda çatışmalar yaşanıyor. Bizde eksik olan, bu mücadelenin diyalektiğini kavramaya yönelik dinamik bir bilinç. Olayları olduğu gibi değerlendirmeli ve kendimizi, birinden nefret edip diğerini hararetle savunmak yerine, diyelim Amerikalı entelektüeller ile Arap ve Müslümanlar arasındaki bu tartışmanın doğal parçası olarak görmeliyiz.

Kendimi örnek göstermek istemem, ama ben her iki dünyaya da aitim. Ben iki dünyanın birarada yaşamasını her zaman mümkün görmüşümdür, çünkü iki tarafta da benzer düşünceli insanların birlikte yaşamayı istediklerini, akılcı tartışmalara inandıklarını, dinsel bir politika yerine seküler bir politikayı yeğlediklerini, kaba kuvvetin, militerleşmenin ve baskının hiçbir soruna çözüm getirmeyip, her ne pahasına olursa olsun reddedilmesinden yana tavır aldıklarını bilirim. Ben şimdi, kendim pasifist olmasam da ve bu ortamın hemen kalkmayacağından emin olduğumdan, pasifizmi savunmaya istekli olduğum bir noktadayım. Orduların kimseye faydası yok. İsrail ve ABD örneğindeki gibi ordular bir işe yaradıklarında da, sadece daha fazla yıkıma yol açıyor ve gelecek kuşakları

da ipotek altında bırakacak çatışma tohumları ekiyorlar. Hem Arap dünyasında hem de ABD'de benim aktardığım türden mesajlara kulak vermeye gönüllü çok insan bulunduğunu biliyorum. Sorun şurada: Medyanın savaş tamtamları çalıp durması ve bütün kurumlarıyla hükümetlerin saldırgan politikalar benimsemekte inat etmeleri karşısında, birarada yaşamaya gönüllü insanları nasıl buluşturacak ve birbirlerini anlamalarını sağlayacağız?

Ben kiliseler, üniversiteler ve görece tartışma özgürlüğünün bulunduğu yerlerle birlikte sivil toplumda bir umut görüyorum. Benimkinden sonraki kuşak içinde artık daha fazla sayıda insan bu durumun bilincine varıyor. Değişim için tek umut bu. Ben değişimin, Bush yönetiminin sözünü edip durduğu darbelerle ya da yeni rejimler tesis etmelerle gerçekleşebileceği kanısında değilim.

6
ZAFERLE RANDEVU*

Direniş hareketlerinde kültür nasıl bir rol oynayabilir?

Örnek olarak Filistin'deki duruma bakalım. Filistin kimliğinin pekiştirilmesi ve kalıcı kılınmasında kültürel bakımdan kendini ifade edebilmenin büyük bir etkisi var. Bir Filistin sineması, bir Filistin tiyatrosu, bir Filistin şiiri ve genel olarak edebiyat var. Filistin'e özgü eleştirel ve siyasal bir söylemden söz edebiliyoruz. Siyasal kimlik açık bir tehditle karşı karşıya kaldığında, yok olmaya ve silinip gitmeye karşı kavganın aracı kültür oluyor. Kültür, silinip ortadan kaldırılmaya karşı bir hafıza biçimi aynı zamanda. Bu bakımdan müthiş önem taşıyor.

*) New York, 25 Şubat 2003.

Fakat kültürel söylemin bir boyutuna daha değinmemiz lazım. O boyut da, kültürel söylemin analiz etme, geçmişin klişeleri ve yalanlarını temizleme, otoriteyi sorgulama, alternatifler arama gücü. Bunları da kültürel direnişin cephaneliğinden saymamız gerek.

Kültür iktidara bir tehdit oluşturabilir. 1982'de Ariel Şaron'un komutasında gerçekleştirilen, Filistin arşivlerinin bulunduğu büroların basılıp altının üstüne getirildiği Beyrut işgaliyle ilgili düşüncem bu yönde mesela. Ondan yirmi yıl sonra, yine Şaron'un imzasını taşıyan Ramallah saldırısında da Halil Sakakini Kültür Merkezi yerle bir edildi.[1]

Değindiğiniz nokta gerçekten çok önemli. Halil Sakakini Kültür Merkezi, adını 1948 öncesi Filistin'in eğitim önderlerinin birinden almıştır. Sakakini benim ailemin de yakın dostlarındanmış. Çocukken onun bizim eve girip çıktığını hatırlıyorum. Milliyetçi burjuva kesimlerinin çocuklarının öğrenim gördüğü bir okuldaki idareciliğiyle ünlüydü. Üstelik bu okul, idari manda sistemine bağlı değildi. Bir İngiliz okulu da değildi. Bir ulusal okuldu. Bu okulda mezhep ayrımı yapılmazdı. Genç Filistinli erkeklere kültürel ve siyasal miraslarını özümseme bilinci aşılanırdı. Sakakini'nin kendisi Hıristiyandı. Ama en ünlü öğrencilerinin birçoğu Müslümandı. Bir okul olarak milliyetçi bilincin gelişmesinde önemli rol oynu-

1) Michael Jansen, "Military Is Deliberately Destroying State Structures Built by Palestinians", *Irish Times*, 16 Nisan 2002, s. 9.

yordu. Bu yüzden Ramallah'ta onun adına kurulmuş bulunan kültür merkezi, Filistin'in ulusal, entelektüel ve kültürel hayatının sembolü işlevi gördüğünden, İsrailli-lerin hedefi olmuştur.

İsrailliler 2002'de de Filistin Merkezi İstatistik Bürosu'nu hedef seçtiler. Bürodaki bütün bilgisayarları tahrip ettiler, hard diskleri alıp götürdüler, eğitim ve sağlık bakanlıklarına ait olan dosyalara el koydular.[2] Onların gözünde, tarihi maddi bir varlığa dönüştüren bir arşivi andıran her şey derhal ortadan kaldırılmalıydı. Her emperyal fatih bu budalalığı işler. Cezayir'deki gibi bir sömürge ortamında, Fransızlar okullarda Arapça öğretilmesini engellemeye çalışmışlardı örneğin. Ama insanlar da Arapça öğrenip sözlü geleneği geliştirmenin başka kanallarını (camiler gibi) buluyorlardı. Nerede baskıya meyleden bir girişim varsa, orada halkın söz konusu baskıya karşı koyan yaratıcı eylemlerine muhakkak rastlanır.

Mahmud Derviş, Filistin'in ulusal şairi sayılıyor. Onun önemi nereden geliyor?

Bu karmaşık bir konu. Öncelikle, Derviş, İsrail'de büyüyen biri. FKÖ'nün çoğu üyesi gibi bir Filistinli değil. Diasporadan da değil. Yetişme çağında hep İsrail'de kalmış, bir İsrail yurttaşı. Arapça'yı ve İbranice'yi aynı akıcılıkta konuşuyor. Direniş şairi denen ozanların ilk örneklerinden. Yani, milliyetçi temaları işliyor ve Filistinli

2) Jansen, "Military Is Deliberately", s. 9. Ayrıca bkz. Justin Huggler ve Phil Reeves, "What Really Happened When Israeli Forces Went Into Jenin?", *The Independent* (Londra), 25 Nisan 2002, s. 4-7.

kimliğini olumluyor. En ünlü şiirinin adı "Kimlik Kartı" ve *"Kütükte kayıtlıyım/Arabım"* diye başlıyor.[3] Bu, şairin şahsen yaşadığı, İsrail'de bir resmi dairede kayıt yaptırma mecburiyetinden yola çıkılarak kaleme alınmış bir şiir.

1966'ya kadar İsrail içindeki Filistinliler askeri yönetimle idare edildiklerinden, düzenli bir biçimde kayıt yenilemek zorunda bırakılıyorlardı. Mahmud Derviş bunun için, kafa tutar bir edayla, *"Kütükte kayıtlıyım/Arabım"* diyordu. Bu deneyim neredeyse kendiliğinden bir şiirin ilk dizesine dönüşecekti.

Daha sonra, 1970'lerin başında Derviş Filistin'de ve Mısır'da, ardından Beyrut'ta ve Paris'te yaşamaya başladığında, sürgün şairi oldu. Kendisini Suriyeli şair Nizar Kabbani ve Suriyeli şair Adonis'le kesinlikle aynı çapta gördüğüm Derviş, gerçekten Arap dünyasının büyük şairlerindendir. Güney Asya geleneğinden gelen Faiz Ahmed Faiz'i andıran çok yönü vardır. Bir şiir dinletisi düzenlediğinde, abartmasız binlerce kişi âdeta onu dinlemeye koşar.

Derviş obur bir okurdur; FKÖ'yle uzun süre birlikte davranmış olmasına rağmen, ender haller dışında kamusal görevler üstlenmeyip kendi köşesinde yaşamıştır. Beğenileri ve bakışı ziyadesiyle kozmopolittir. Müthiş bir üretkenlik sergilediği son yirmi yıllık döneminde, benim tefekküre yatkın ve lirik diye nitelediğim yeni bir şiir üslûbu geliştirmiş, Endülüs'ten Amerika yerlilerine, kendi

3) Mahmoud Darwish, "Identity Card", *Splinters of Bone*, çev. B.M. Benani (New York: Greenfeld Review Press, 1974), s. 13-14. [Şiirin Türkçe'si için bkz. Mahmut Derviş "Kimlik Kartı", der. A. Kadir-Afşar Timuçin, *Filistin Şiiri* içinde, Hilal Matbaacılık, 1974, s. 24-27].

ciddi hastalığından "Kuşatma Hali" başlığını koyduğu son büyük kasidesine kadar çok çeşitli konularda şiirler yazmıştır.[4] "Kuşatma Hali", İsrail'in 2002 yılı ilkbaharında Batı Şeria'yı istila ettiği zamanki kuşatma günlerinin bir kaydıdır.

Derviş çok boyutlu bir şairdir. Kesinlikle bir kamusal şairdir, ama yoğun biçimde şahsi ve lirik şiirleri de çok sayıdadır. Kanımca dünya ölçeğinde günümüzün en büyük şairleri arasında sayılmalıdır. Dil ustalığında -Nobel Ödülü sahibi, biri Karayip'li, diğeri İrlanda'lı iki ismi sayacak olursak- Derek Wolcott ve Seamus Heaney'le aynı ayardadır. Arapça Kuran geleneğinden aldığı birçok imgeyi, seküler bir dille harmanlamayı başarmıştır. Kesinlikle dini bir şair değildir, ama şiirlerinin birçoğu Kuran'ın ve İncil'in diliyle bezelidir. Ayrıca Lorca, Neruda ve Yevtuşenko'dan etkilenmiştir. Bir süre Rusya'da kaldığından Rus edebi geleneğini ve Brodsky gibi daha yeni şairleri yakından tanımıştır.

Başka bir yerde Derviş'i W.B. Yeats'in ilk dönemiyle karşılaştırmıştınız.

Evet, çünkü o, Yeats'in Britanya sömürgeciliğine karşı İrlanda özgürlük mücadelesinden yana tavır almış olması gibi, özgürlük mücadelesine çok yakın duran biri. Yeats'in adı da kültürel hayattaki çabalarıyla, Abbey Theater'la birlikte anılırdı. İrlanda Parlamentosu'na üyeydi; Derviş ondan daha ünlü olmakla birlikte, Yeats

4) Mahmoud Darwish, "A State of Siege": http://www.mafhoum.com/press3/92C10.htm.

de Derviş'ten daha kamusal bir simaydı. Tabii Derviş de hiçbir zaman, Filistin Ulusal Konseyi'nde görev yaptığı dönemden daha resmi bir makamda bulunmamıştır, ama ben bunun önemli bir ayrıntı olduğunu düşünmüyorum.

Sanat ile polemik arasındaki sınır nerede çizilir? Bunlar ayrılmaz biçimde iç içe geçmiş olabilirler mi? Örneğin, Pablo Neruda'yı düşünelim. Ününü romantik ve metafizik bir şair olmasına borçludur. Ama sonra, iç savaş sırasında İspanya'ya gitti ve şiiri dramatik bir boyut kazandı. "Leylaklar nerede?" diye sorarak kendisini eleştirenlere, "Birkaç Şey Açıklayayım" şiiriyle cevap verdi: "Soracaksınız: Niçin bu adamın şiiri/bahsetmiyor düşlerden ve yapraklardan/memleketinin dev volkanlarından?" Neruda bu şiirin sonunda okuruna üç defa seslenmiştir: "Gel de gör sokaklarda akan kanı."[5]

Filistinli kadın erkek şairlerin (Fadalla Tukan gibi çok iyi kadın şairler de vardır) bugünkü durumu, Neruda gibi, durumun gereklerine uygun şiirler yazmalarına bağlıdır. Bizim iklimimiz, soluduğumuz hava, 1948'den beri son derece politiktir; her şeyden önce, bir halk olarak kendimizi ifade etmemiz engellenmiştir. Bu yüzden her şair bir bakıma ve bir şekilde (Adonis'in dediği üzere, bütün formların en mahremi olan lirik bir ağızla yazsa bile) zamanın siyasal ve tarihsel ihtiyaçlarına cevap verir, içinde yaşadığı çağla dolaylı, en gayrı-siyasi dilinde negatif bir ilişkiyle olsa dahi bir bağ kurar. Ama Filis-

5) Pablo Neruda, "Explica Algunas Cosas/I'm Explaining a Few Things", *Selected Poems*, ed. Nathaniel Tarn (New York: Delta, 1972), s. 150-155.

tin ve Arap dünyasının şiiri, edebiyatta bulacağınız siyasal angajmana uygun sebepler barındırır –üstelik bu sebepler, şiiri mutlaka polemik bir dile doğru sürüklemez. Burada söz konusu ettiğim, sanatsal değerden yoksun bir polemik edebiyatıdır. Gelgelelim, estetik değer ile siyasal temalar arasında zorunlu bir çelişki bulunduğundan da bahsedilemez.

Arap ve özellikle Filistin edebiyatında, çeşitli sebeplerden dolayı estetik ile siyaset iç içe geçmiş durumdadır. İsrail işgaline, bütün bir ulusun mülksüzleştirilmesine ve bizim bir sürgün ulusu olduğumuz duygusuna bağlı olarak hayatımız sürekli baskılar ve engellemeler içinde geçmektedir. Yani, yazarın verdiği karşılık, aynı zamanda bizim hayatımızın bir tanımıdır. Başka bir dinamik ise, İslam ve Arap dil geleneğinin kendi içinden gelen baskıdır ve bu baskı da son derece güçlüdür. Arapların başlıca kültürel ifade biçimi dildir. Dolayısıyla dil, Kuran'da olduğu gibi, Tanrı'nın diliyle çok yakından bağıntılıdır, hatta fiilen aynı dildir. Kuran, *munzal*'dır, kaynağını doğrudan Allah'tan alır. Allah'ın aracısız sözüdür. Bu yüzden şair, devrimci değişimin ve direnişin yaygın olduğu bir dönemde, bu gelenek içerisinde kendine uygun sesi de bulmaya çalışmaktadır. Adonis bunu şiirlerinde mükemmel biçimde dile döker; onun şiirlerini anlamayı güçleştiren etken budur zaten. Onunki olağandışı bir bilgiye, aynı zamanda karşı-bilgiye dayalı bir şiirdir. Adonis'e sorarsanız, Kuran'daki açıklamalar ve deyişlerle aynı geleneğe yaslanmakla birlikte, kendisinin eski dile karşı mücadele bayrağını açıp, yeni bir dil yaratma zorunluluğuyla karşı karşıya olduğunu anlarsınız.

Birçok Amerikalının Arapça hakkında bütün bildikleri, bıçağın karşılığı olarak yüz sözcük bulunduğu efsanesinden öteye gitmiyor.

Evet, bu çok gülünç bir hal. Arapça korkunç biçimde yanlış gösteriliyor. Sanki, İslam dini olduğu için tartışmalı bir dille de karşı karşıya olduğumuz izlenimi doğurulmaya çalışılıyor. Keza, Arapça'nın şiddete yatkın bir dil olduğunu kanıtlamak üzere az çaba harcanmıyor. Oysa benim gibi, çok dil bilen kişilerin gözünde, Arapça'nın dillerin en güzeli olduğu tartışılmaz bir gerçek. Yapısı ve mantığı tamamen simetrik. Gerçekten, baştan aşağı Aristotelesçi bir yapısı var Arapça'nın.

Colin Powell'ın Birleşmiş Milletler'de Irak üzerine konuşma yaparken sık sık 'Sodom' diye tekrarladığını duyunca oldukça irkilmiş olmalısınız. Bu nasıl bir mantıktır? 'Saddam' diyebilmek için mükemmel Arapça biliyor olmanız gerekmez ki...

Bu apaçık bir cehalet, hatta aşağılama örneği. Bence bir tarafta Saddam'ı şeytan gibi göstermeye ve önemsizleştirmeye dair belirgin bir çaba gözleniyor, öbür tarafta, aşinalığın aşağılamayı körüklediği gösterilmek isteniyor. Yerleştirmek istedikleri kanı, Irak'ın, dediğiniz gibi adı hep yanlış telaffuz edilen Saddam'dan öteye bir anlamının bulunmadığı. Elbette Saddam korkunç bir diktatör, ama dünyanın her köşesindeki diktatörler havuzunda -hadi yirminci yüzyıl içindekiler arasında diyelim- oldukça küçük bir balık.

Üzerinde konuştuğumuz mevzu, Colin Powell'ın da ötesine geçiyor. Haber sunucularına isimleri yanlış telaffuz etmeleri, kelimeleri bozarak söylemeleri için neredeyse milyon dolarlar ödenecek.

Evet ve bunların hepsi, bir halkı yabancılaştırmak, onunla araya mesafe koymak ve onları 'insan değilmiş' gibi göstermek amacıyla tasarlanmakta olan Oryantalist klişeler cephaneliğinin birer parçası (Filistinliler olarak bizim başımıza da bela olan bir durum bu). Zaten bu yüzden Arapların çoğu, ABD medyası ve hükümetine karşı korkunç bir düşmanlık besliyorlar. Amerikan kamuoyunda yaygın olan söylem öyle bir cehaletten ve aynı zamanda bizim hayatımızın temelini oluşturan şeylere karşı öyle bir aşağılamadan besleniyor ki, bu kalıpların kültürümüze ve uygarlığımıza her yönden saldıran bir düşünce iklimini güçlendirdiği, kimsenin yadsıyamadığı bir gerçek olarak duruyor.

Şiire geri dönecek olursak, Laura Bush 12 Şubat'ta Beyaz Saray'da Walt Whitman, Emily Dickenson ve Langston Hughes için bir anma toplantısı düzenlemeyi planlıyordu. Fakat, toplantıya çağrılı olan şairlerin bir kısmının Irak'taki savaşa karşı olduklarını açıklamayı düşündüklerini öğrenir öğrenmez bu planını ertelemek zorunda kaldı.[6]

Eğer bir şair onun toplantısına giderse, bunun kendi adına onursuzca bir hareket olacağı, çünkü fiilen, Beyaz

6) Tim Rutten, "The Poets Fly Like Doves", *Los Angeles Times*, 12 Eylül 2003, s. 5: 2.

Saray'ın kültürde otoriteyi üstlenmeye, kültürü basit bir dekoratif süse indirmeye ve kültürü angaje bir etkinlik alanı olmaktan çıkarmaya yönelik utanmazca emellerini desteklemiş durumuna düşeceği apaçık ortada. Dolayısıyla, Laura Bush'un Whitman ile Dickenson'ın savaşla hiç ilgileri bulunmadığını iddia edecek birkaç şairi toplamaya çalışmak yerine, töreni erteleme gereğini duymasına çok memnun oldum. Bayan Bush'un bu şairleri Beyaz Saray'a toplamaya tevessül etmesi, ortada bir otorite ve güç meselesi olduğunu akla getiriyor elbette. Bazı şairlerin böyle bir törene katılmayacaklarını açık açık ilan etmeleri doğru hareketti ve Beyaz Saray'ın planını bozdu; bu sevindirici bir durum.

Sonradan, ülkenin her tarafında karşı-okumalar yapıldı.

Bu da savaşın aslında hiç desteklenmediğini ve bizlerin Amerikalılar olarak kendi tarihimizde benzeri görülmeyen bir evreye doğru adım attığımızı ortaya koyuyor. Hükümet, bir grup entrikacının ellerinde. Zaten bence bu noktada, demokratik yolla seçilmiş ve sözcüğün gerçek anlamıyla temsili nitelik taşıyan bir hükümetten ziyade, bir rejimden, hatta bir cuntadan söz etmemiz gerekiyor. Demokrat Parti alternatif bir güç olarak ortada yok. Bush yönetimine, fanatik biçimde İsrail yanlısı olan bir avuç askeri zihniyetli neo-muhafazakâr egemen. Bu insanlar Irak'a karşı bir savaşa girmeye ne pahasına olursa olsun kararlılar. Asıl sebep de hiçbir şekilde Amerika'nın güvenliğini sağlamak falan değil; bilakis, ABD'nin

-kan ya da para- her bedeli ödeyerek, dünyanın diğer ülkelerinin göreceği zararları zerrece umursamadan, yeryüzündeki egemenliğini sağlama bağlamak. İşte, alternatif bir ifade olarak şiire başvurulmasını bu durumla ilişkilendirmek bana yerinde görünüyor.

Ralph Nader ile başkaları bu gruba (George Bush, Dick Cheney, Paul Wolfowitz, Richard Perle ve benzerlerine) 'tavuk şahinler' adını taktılar.

Bu çok yerinde bir sıfat. Çünkü adlarını saydığınız bu kişilerin hiçbiri fiilen askerlik yapmamış. Bush'un görev emri çıkmış gerçi, fakat 1970'lerin ortalarında Texas'ta ulusal muhafızlık yaparken bir yıl asker kaçağı muamelesi görmüş.[7] Dolayısıyla, hiç savaş deneyimi bulunmayan bu insanların savaş çığırtkanlığı yapıyor olmaları utanç verici bir durum.

Bu gruptaki insanlar aynı zamanda Ortadoğu'ya demokrasi getirmek istediklerini söylüyorlar.

Ortadoğu'daki amaçlarının bölgeye demokrasi götürmek olduğunu ilan ederek, aslında 'demokrasi' nosyonunun kendisini ayağa düşürüyorlar. Ben tarihte demokrasinin fetihle ve bombardımanla geldiği herhangi bir örnek bilmiyorum; bu savaşta da farklı olmayacak. Onun için, buna benzer sapkın fikirlerin kaynağını doğrusu çok merak ediyorum.

---

7) Seattle Times News Service, "Impact of Old DUI Unclear as GOP Charges Dirty Trick", *Seattle Times*, 4 Kasım 2001, s. A1.

Irak'taki savaşa karşı bilinçlenmenin ve gösterilerin yaygınlığından dolayı çok sevinçliyim. Fakat bu savaşın daha fazla öfke doğurmaması da beni şaşırttı; şaşırttı, çünkü bu savaşın gerek maliyeti, gerek başka zararları ve gerekse yürütülüşündeki ahlâksızlık bakımından kendi ülkemizin çıkarlarına, daha doğrusu refahına da aykırı sonuçlar doğuracağı gün gibi açık.

15 Şubat'ta New York sokaklarına yarım milyon insan dökülmüştü. Ertesi gün San Fransisco'da 200 bin civarında insan yürüdü.[8] *Bir savaşın başlamasından önce beklenmedik derecede büyük bir muhalefet odağı değil mi bu?*

Sizinle aynı fikirdeyim. Bu tablo gösteriyor ki, 11 Eylül'ün ironik bir sonucu olarak bir eleştirel tutum şekillenmekte. ABD olarak zayıf bir ülke olduğumuz, bir ulus ve ülke olarak dünya tarihine ve dünya siyasetine ait olduğumuz anlayışına bağlı bir eleştirellik diyebiliriz buna. İnsanlar her derde deva çözümlerden ve formüllerden ('dünyanın başka ülkelerindeki insanların bizim demokrasimizden, değerlerimizden ve özgürlüğümüzden dolayı bizden nefret ettikleri' türü fikirlerden) uzaklaşıp, başka arayışlara girebiliyor ve bu yüzden Amerika'ya da eleştirel bir gözle bakabiliyorlar. Elbette bu bakış, başka ülkelere müdahale etme politikamızı, dizginlenemez bir güç kullanma eğilimimizi, aklımıza esen her şeyi yapabi-

8) Peter Ford, "Antiwar Movement Awakens over Iraq", *Christian Science Monitor*, 18 Şubat 2003, s. 1; Anastasia Hendrix, Pamela J. Podger ve Steve Rubenstein, "Peaceful S.F. Crowd Protests Stance on Iraq", *San Francisco Chronicle*, 17 Şubat 2003, s. A1.

leceğimizi herkese gösterme arzumuzu da kapsıyor. Sürekli olarak anlaşmaları çiğniyoruz. Birleşmiş Milletler'in yetkilerine kafa tutuyoruz. Umudum o yönde ki, gün geçtikçe daha fazla sayıda insan, İsrail gibi bazı Amerikan müttefiklerinin de aynı türden hukuksuzluklara tevessül ettiğini artık anlamaya başlıyordur. Bush şimdi Birleşmiş Milletler'in Irak hakkındaki kararlarında ciddi olduğunu göstermesi vaktinin geldiği nakaratını çiğneyip durduğunda, ona hemen şu soruyu yöneltmeliyiz: İsrail'in ve ABD'nin her vesileyle çiğneyip durdukları diğer BM kararlarına ne diyorsunuz? Filistinliler Cenevre Konvansiyonları'na, BM Sözleşmesi'ne ve çeşitli BM kararlarına aykırı uygulamalarla her gün canlarından oluyorlar. Sanırım bu ikiyüzlülük daha fazla teşhir olmaya doğru gidiyor.

Yalnızca Avrupa'da değil, Amerika Birleşik Devletleri'nde de hükümet merkezleri ile kamuoyu arasında büyük bir uçurum söz konusu.

Kesinlikle doğru. Her yerde görebiliyoruz bunu. Çok az istisna dışında çoğu ülkede, geniş insan kitleleri ile onların sözde temsilcileri arasında müthiş bir uçurum var. Bence hepimiz, temsili demokrasi denebilecek modelin çöküşünün eşiğinde duruyoruz. Tabii ki durum her ülkede aynı değil. İngiltere'de ya da İtalya'daki durumda kesinlikle bu yönde değil. Ama birçok Arap ülkesinde de hükümetin halkı temsil ettiği doğru değil.

Kamuoyu genellikle 'sokak' denen bir şeye indirgeniyor. Oysa Roma'da 3 milyon İtalyan, Londra'da 2 milyon Britan-

yalı protesto gösterisine katıldığında, bu yürüyüşçülerin 'sokak' sınıfına sokulmadıklarını izlemek ilginç bir gözlem oldu.[9]

Size biraz 'sokak' sözcüğünden bahsedeyim. Oryantalistler bu sözcüğü çok kullanırlar. Araplarla bağıntılı olarak kullanılan 'sokak' sözcüğü ile, on dokuzuncu yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın başlarında kullanılan 'sokak Arapı' arasında bilinçdışında gelişen bir özdeşlik söz konusudur. Viktoryen yazımın birçok örneğinde sokaktaki insanlara atıfla 'sokak insanı' dendiğini okuruz. Bu yüzden 'Arap sokağı' deyimi kullanıldığında benim aklıma hemen, bunların süprüntü olduğunun, esasta barbarlar ve alt-insanlardan müteşekkil bir toplumun serserileri ve ayak takımını meydana getirdiklerinin iddia edilmesi geliyor. Demek istediğim, ne zaman 'Arap kamuoyu'ndan bahsedilmek istense akla bu terimin gelmesi hiçbir şekilde tesadüf sayılmamalı.

Oysa gerçeğe baktığımızda, Arapların aralarındaki siyasal tartışmalar Amerika Birleşik Devletleri'ndekinden daha incelikli ve daha geniş bir fikirler yelpazesini kapsıyor. Katar'dan yayın yapan uydu televizyonu El-Cezire buna iyi bir örnek. ABD'de mülkiyeti devletin elinde olmayan hiçbir televizyon kanalı, Arap dünyasında görülen bu örnekten daha fazla özeleştirel tutum takınamadı. ABD medyası, sizin de yazdığınız üzere, en kötü dönemlerinden birisini geçiriyor.[10] ABD'de televizyon, kendini savaş seferberliğindeki hükümetin bir kolu sayıyor.

9) Angelique Chrisafis vd., "Millions Worldwide Rally for Peace", *The Guardian* (Londra), 17 Şubat 2003, s. 6; Todd Richissin, "Millions March for Peace", *Baltimore Sun*, 16 Şubat 2003, s. 1A.

10) David Barsamian, *The Decline and Fall of Public Broadcasting* (Cambridge: South End Press, 2001).

Demokrasinin zayıflaması üzerinde biraz daha duralım. 15 Şubat'taki hafta sonunda 10 milyon civarında insan sokaklara döküldü, ama George Bush bu insanların hepsini 'odaklanmış bir grup' diye niteleyerek görmezlikten geldi.[11] *Herhalde tarihte daha fazla odaklanmış bir grup olmadı, ne dersiniz?*

Haklısınız, bundan daha kalabalığı hiç olmadı. Tabii Bush'un sözü de, hakikaten Tanrı'yla bağ kurduğunu sanan bir başkanın kimseyi kaale almayan ve inanılmaz derecede benbilirimci mantığının ibretlik örneğidir. Bush'un tutumu gerçekte tektanrıcı fundamentalizmin bir işlevi. Ne yazık ki benim zihnimde çok uğursuz çağrışımlar yapıyor. Benim ailemin bir kolu fundamentalist Baptist idi. O dünya görüşünde Tanrı insanla doğrudan konuşur ve bu yüzden insanlar hiç tartışmaya katlanamazlar, haklılıklarına tamamen inanmışlardır. Dolayısıyla bu yaklaşımlar İslamiyet'le sınırlı değildir, keza Musevilikte de vardır. Püriten ve Protestan bir geleneğin çok önemli parçası olduğu gibi, kanımca Katolik geleneğin de parçasıdır. Fakat bu yaklaşımın, dünyanın en güçlü ülkesinin başkası tarafından sergilenmesi elbette bayağı ve tehlikeli bir durum arz eder.

Irak'la ilgili tartışmalarda sürekli gözden kaçırılan noktalardan birisi, bu bölgenin aynı zamanda dünyadaki en es-

11) "Protestonun boyutu –karar aldırmaya benziyor, evet, sanki bir odak grubuna bakarak politika belirleyeceğim," demişti Bush. "Bir liderin rolü, güvenliği temel alarak, bu durumda halkın güvenliğini esas alarak politik kararlar vermektir", akt. Richard W. Stevenson, "Antiwar Protests Fail to Sway Bush on Plans for Iraq", *New York Times*, 19 Şubat 2003, s. A1.

ki Hıristiyan topluluklardan üçünün (Kaldeniler, Asuriler ve Ermenilerin) yurdu olduğu. Musevilik, Hıristiyanlık ve İslamiyet –üç büyük din de kendi kökenlerini Ur'da, güneydoğu Irak'ta doğmuş olan İbrahim'e dayandırırlar.

Irak'm bütün Arap dünyasının, daha doğrusu Müslüman uygarlığının kültürel merkezi olmasının üzerinde hiç durulmaması benim ziyadesiyle aklımı kurcalayan bir mesele. Irak, kökeni binlerce yıl geçmişe, Sümerlere, Asurilere ve Babil'e değin uzanan ve hiç kesintisiz bugüne dek gelen bir uygarlığın toprağı. Oysa şimdi her şeyin -sizin de işaret ettiğiniz doğrultuda- bir 'Sodom' sözcüğüne indirgendiğini görüyorsunuz. Unutmayın ki Irak, Arap uygarlığının doruk noktasını oluşturan Abbasi halifeliğinin merkeziydi. Irak bugün Arap kültürü açısından hâlâ can alıcı önemdedir. Bir deyişe göre, Mısırlılar yazarlar, Lübnanlılar basarlar, Iraklılar okurlar. Bağdat kesinlikle Arap dünyasının sanat başkentidir. Bütün Arap ülkeleri içerisinde doğal ve insan kaynakları bakımından en zengin olan ülke Irak'tır. Muazzam miktarda suyu ve petrolü vardır. Yaptırımlardan ağır biçimde etkilenmiş olsa dahi, hâlâ ileri derecede gelişmiş bir orta ve profesyonel sınıfa sahiptir. Batı'da pek bilinmese de Irak kültürü büyük isimler (yazarlar, ressamlar, heykeltıraşlar ve bilimciler) çıkarmıştır. Zaten bu da bir tarafta İslami Arap dünyası ile, öbür tarafta Batı arasındaki büyük uçurumlardan birisini teşkil eder.

Yazının icat edildiği yer de Irak.

Doğru ve bu, özellikle şimdi, Irak büyük bir saldırı karşısındayken, her Arabın bilincinde canlanmış bir ayrıntıdır. Saddam Hüseyin'in Arap dünyasının hiçbir yerinde sevilmediğini söylemek bence kesinlikle yanlış olmaz. Fakat Irak'ın uzun süredir acı ve ıstırap içinde yaşayan, on iki yıl süredir yaptırımların ve kısıtlamaların yükünü çeken, sürekli bombardımana maruz kalan, kötü beslenme, açlık, sağlık hizmetlerinden yoksunluk, okulsuzluk ve kitapsızlık gibi ağır koşullar altında ezilen halkının kaygı içinde olduğu gerçeği de unutulmamalıdır. Arap dünyası bu gerçeklerin çok iyi farkındadır. Bush bir yandan, "Irak halkıyla bir kavgamız yok," diyor ama, 6.000 Cruise füzesinin Bağdat'ı hedef almasının nasıl bir çelişki oluşturduğu üzerinde hiç durmuyor.[12]

'Şok ve Dehşet' saldırısı insanların zihninde sadece Blitzkrieg'i canlandırıyor.*[13]

Zaten aynı amaç güdülüyor. Dresden'de ya da Hiroşima'da olduğu gibi, bu saldırıyla da halkın üzerinde dehşete düşürücü ve felç edici bir etki yapmak hedeflenmekte.

Siz dilin kullanımına büyük ilgi duyan birisiniz. Yanlış anlama yaratmak için dilin manipüle edildiği bilinen bir gerçek. İki örnek verelim. Birincisi New York Times*'dan:*

---

12) David E. Sanger, "Bush Tells Critics Hussein Could Strike at Any Time", *New York Times*, 6 Ekim 2002, s. 1: 22.

*) Bu terim, İkinci Dünya Savaşı'nda Nazilerin uyguladığı 'yıldırım savaşı', 'yıldırım saldırıları' için kullanılır. (ç.n.)

13) Dan Plesch, "Operation Regime Change", *The Guardian* (Londra), 19 Şubat 2003, s. 17.

"Çoğu Filistinli Batı Şeria'daki yerleşimcilerle askerleri yasadışı bir işgalin öncüleri sayıyor."[14] *Medyanın ortak yaklaşımlarından bir başkası, "Bağdat'ın ABD'nin başını çektiği yaptırımların yaygın bir şekilde kötü beslenmeye ve alışık olunmadık derecede yüksek bebek ölümlerine yol açtığını iddia ettiği," yorumu.*[15]

Ne zaman Arapların çektiği acılar ve ıstırapların betimlenmesi söz konusu olsa, 'sözde' ve 'iddia ediliyor' benzeri deyişlerin kullanıldığını üzüntüyle kaydetmek gerekiyor. Geçen sonbaharda, Columbia Üniversitesi'nden bir grupla, Columbia için İsrail'le askeri sözleşmeler yapan şirketlerle aramıza mesafe koymak amacını güden bir planı tartışmak üzere üniversite başkanına gitmiştik. Toplantıda insan hakları ihlallerinden, Filistinlilerin evlerinin bombalanıp buldozerlerle yıkılmasından ve bunlara bağlı olarak bir apartheid sisteminin kurulmak istenmesinden bahsettik. Başkanın bize cevabıysa, İsrail'in şimdiki uygulamaları ile Güney Afrika apartheidinin sicili arasında bir karşılaştırma yapmanın saldırganca ve öfkeye dayalı bir tutum takınmak olduğu şeklindeydi. Nitekim o da insan hakları ihlalleri 'iddialarından dem vurdu. Üstelik bir üniversite başkanı tarafından bu yorum, Uluslararası Af Örgütü, İnsan Hakları Gözleme Komitesi, B'Tselem ve Birleşmiş Milletler'in ciltler dolusu raporlarının üzerine yapılabiliyordu. Her

14) James Bennet, "Palestinian Subdued and Shot, Yet His Bomb Kills Three", *New York Times*, 28 Ekim 2002, s. A3.
15) Justin Brown, "Saddam's Rise Puts Pressure on US Officials", *Christian Science Monitor*, 21 Eylül 2000, s. 1.

örnekte başvurulan taktik birbirine benzer. Araplar abartıyorlar! Arapların acı çektikleri iddiaları henüz belgelenmiş değil! Hep aynı tabirler. Belli ki burada, insanları aşağılayıp insanlıktan çıkarmayı amaçlayan aynı propaganda aygıtı devrede.

Başka bir taktik, Filistinlilerin bizim yaptığımız şeylerde aynı duyguları hissetmediklerini söylemek. Onların değerleri bizimkilerle aynı değil! İnsan hayatına bizimle aynı gözle bakmıyorlar! On sekizinci yüzyılda başlayan sömürgeciliğin klasik argümanları da bunlardan farksız değildi. Hepsi de gelip, sözde azgelişmiş insanların hiçbir şeyin kıymetini bilmedikleri, toprağın nasıl sürüleceğinden haberdar olmadıkları ve bu yüzden toprağı onların ellerinden almanın Avrupalı yerleşimcilerin hakkı olduğu fikrine dayanıyor. Mesela, bu ülkede savunulan görüş tam bu doğrultudaydı. Afrika'da da aynı yol izlendi. Hindistan'da da. Siyonistler de yirminci yüzyılın ilk döneminde gittiklerinde Filistin'de aynı dile başvurdular. Toprağı hayatlarını hep orada sürdüren, her vesileyle 'Bedevi' ve 'göçebe' sıfatını yapıştırdıkları insanların elinden 'kurtarmak'tan bahsedip durdular.

2002'de oldukça iyi tanınmış bir şair Tom Paulin, Harvard Üniversitesi'nde bir konuşma yapmaya davet edildi. Paulin İsrail'e karşı son derece eleştirel bir tutuma sahip olduğu için bu davet korkunç bir yaygaraya yol açtı.[16]

16) Claire Sanders, "Harvard Drops Paulin's Talk", *Times Higher Education Supplement*, 15 Kasım 2002, s. 52. Ayrıca bkz. Claire Sanders, "Harvard Makes U-turn and Asks Paulin Back", *Times Higher Education Supplement*, 22 Kasım 2002, s. 48.

Bu karışık bir hikâye, çünkü aslı, Tom Paulin olayından daha geriye uzanıyor. Harvard Üniversitesi'nin başkanı Lawrence Summers'ın bu yılın başlarında, İsrail'le askeri sözleşmesi olan şirketlerin boykot edilmesi kampanyası konusunda söylediklerine dayanıyor. Summers o zaman Harvard'ın ana kilisesinde anti-Semitizmin ortaya çıkışı konusunda bir konferans (yoksa vaaz mı demeliyiz?) vermişti. Anti-Semitizme başlıca örnek olarak da, ülkenin her tarafında -ayrıca, son zamanlarda fakülte mensuplarınca- İsrail'e karşı eleştirilerin yükselmekte olmasını gösterdi. Harvard'da ve MIT'te başlatılan boykot kampanyası önce Columbia'ya, sonra Princeton, Berkeley ve diğer üniversitelere sıçramıştı. Bu, akademik aktivizmin daha önce denenmiş ve doğru bir biçimidir. 1970'li ve 1980'li yıllarda Güney Afrika'daki apartheid döneminde yaygın biçimde kullanılmıştır. Bu noktada başkana şu soruyu yöneltmek elzemdir: İsrail'in uygulamalarını eleştirmenin neresi anti-Semitizm?

Summers, İsrail'i eleştirmek ile anti-Semitizmi aynı kefeye koyan bir akademisyen. İşte Oxford'da ders veren bir Kuzey İzlanda'lı Protestan olan Tom Paulin'in daveti, onun konuşmasından birkaç hafta sonraya rastlıyor. Paulin, bugün Birleşik Krallık'ta adı geçen dört-beş sayılı şairden biri. Aynı zamanda, çok iyi bir eleştirmen. Nitekim ben de Harvard University Press'te çıkan "Convergences" serisinde onun imzasını taşıyan bir makaleye yer vermiştim. Harika bir konuşmacı; sinema, müzik, edebiyat ve bale alanındaki son gelişmelerin işlendiği "The Late Show" adlı haftalık bir programda eleştirmen olarak

sık sık BBC'de boy gösteriyor. Diyeceğim, son derece başarılı bir entelektüel olarak, Harvard'da her yıl düzenlenen Morris Gray şiir konferansını vermeye çağrılması tamamen isabetli bir karar. Fakat sonra, İngilizce bölümünde çalışmayan ve fakülte mensubu da olmayan Rita Goldberg, Paulin'in bir söyleşide İsrailli yerleşimcilerden hiç hoşlanmadığını, yerleşimcilerin kendisine SS'leri hatırlattıklarını söylemiş olduğunu keşfediyor. Paulin daha önce de, İsrail askerlerince vurulup babasının kollarında ölürken fotoğrafı çekilen Muhammed el-Dura'yla ilgili bir şiir yazmıştı. Daha sonra bu çocuk, İntifada'nın sembol figürlerinden biri haline gelmişti.

Goldberg küçük bir komiteyle bu konuyu fakültenin dikkatine sundu ve daha sonra Summers'la görüştü. Summers da konuşma özgürlüğüne ve akademik özgürlüğe inandığı, fakat Paulin'in kampüse gelmesinin huzursuzluk doğuracağı sonucuna vardığı ve bu yüzden davetin iptal edildiği açıklamasını yaptı. Ben elbette bu gelişmeye çok öfkelendim, çünkü Tom'un söyledikleri taşkınca edilmiş ve kızgınlığını yansıtan bir şeydi belki, fakat medyada hiç yer bulamayan korkunç haberler karşısında isabetli bir yorumdu.

Dikkatle takip edecek olursanız, *New York Times*'da hemen her gün İsrail hakkında bir haberin çıktığını ve aynı haberin ancak son paragrafında, "Bugün 3 Filistinli daha öldürüldü," şeklinde bir cümlenin yer aldığını görürsünüz. Bizi sinekler gibi öldürüyorlar ve bu konuda kimsenin ağzından tek laf çıkmıyor. Tom Paulin'in söyledikleri de İsrail'in yaptıklarına karşı duyulan öfkenin

ürünüydü ve bence tamamen haklıydı. Bu sözleri söyler söylemez anti-Semitizmle suçlanması da bu bakımdan manidardır.

Fakat sonra üniversitenin İngilizce Bölümü'nde yeni bir toplantı yapıldı ve Tom Paulin okula tekrar davet edildi. Bütün bunlar gösteriyor ki, olayın konuşma özgürlüğüyle falan ilgisi yok. Mesele, İsrail'e yönelik eleştirileri kesinlikle temelsiz biçimde, manipülatif ve oportünistçe yorumlarla anti-Semitizmle bir tutmaktan ibaret. Oysa bütün dünya biliyor ki, İsrail Filistinlilere karşı davranışlarında şu an geçerli olan her türlü anlaşmayı bile bile çiğniyor. Yine de bu tür gelişmeler sayesinde, sanırım bu ülkede ilk defa, İsrail'in artık daha önceleri kadar eleştirilerden muaf tutulmadığını gözlemlemiş oluyorum. Zaten İsrail yanlılarının, çıkan çatlak seslere bütün güçleriyle tepki göstermelerinin ve bu insanların anti-Semit olduklarını düşündürtecek taktiklere başvurmalarının sebebi bu.

İkinci olarak ekleyeceğim, İsrail'i eleştiren ya da Filistin yandaşı görünen akademisyenleri ifşa etmek amacıyla özel olarak hazırlanmış bir web sitesinin kampüslerdeki durumu iyiden iyiye alevlendirmesi.[17] Bu siteyi Daniel Pipes adlı biri, ikinci sınıf ve işsiz bir akademisyen yönetiyor. Amaç, yine İsrail'i hedef alan her türlü eleştiriyi anti-Amerikancılıkla bir tutan taktikleri devreye sokmak. Yani bu örneklerde salt anti-Semitizm değil, anti-Amerikancılık da vurgulanmış oluyor. Öfkeli bir İsrailli

17) Bkz. Tanya Schevitz, "Professors Want Own Names Put on Mideast Blacklist", *San Francisco Chronicle*, 28 Eylül 2002, s. A2.

olan Martin Kramer de web sitesini hoşlanmadığı şeyler söyleyen herkese saldırmak amacıyla kullanan biri. Örneğin Columbia Üniversitesi'ni, sırf bünyesinde ders veren iki Filistinli bulunduğu için, "Hudson'daki Bir Zeit [Üniversitesi]" diye tanımlıyor.[18] 8.000 kişilik bir fakültede ders veren 2 Filistinli! Eğer 2 Filistinli çalıştırıyorsanız, terörist yuvasısınız! İşte, McCarthyci bir damgalama atmosferinin yansımaları.

Daniel Pipes, Philadelphia'da kurulmuş Ortadoğu Forumu adlı bir derneğin de direktörü. Sık sık televizyon programlarına çıkıyor, habire yakışıksız espriler yapıyor. Bu esprilerin biri de Arapların Semitler olduğu.

'Anti-Semitizm' hiçbir zaman Araplara saldıran insanları tanımlamak amacıyla kullanılmamıştır. Bence bizim, Araplara karşı nefret dolu konuşmaları 'anti-Semitizm'le niteleyen bir anlayış yerleştirmek için çaba harcamamız gerekir. Tarihsel düzlemde bakıldığında, on dokuzuncu yüzyıl Avrupa'sında anti-Semitizm hem Yahudileri hem de Arapları kapsıyordu.

Açıkça Yahudilerden nefret eden insanlar bulunduğuna göre, bu bizi hassas bir zemine getiriyor.

Öncelikle korkunç bir anti-Semitizm (özellikle de Avrupa ve Hıristiyan anti-Semitizmi) tarihi bulunduğunu kabullenmek şart. Avrupa'da anti-Semitizm doruk noktasına Holokost'la çıktı. Anti-Semitizmin ve Holokost'un

18) Martin Kramer, "The Columbia Club of Middle Eastern Studies": http://www.MartinKramer.org, 5 Kasım 2002.

korkunç deneyimler olduğunu yadsımak kabul edilemez bir durumdur. Biz kimsenin tarihte çektiği acıların tanınmamasını ve kayda geçmemesini istemeyiz. Öte yandan, Yahudilere yönelik baskıları kabul etmek ile bunu başka bir halkın baskı altına alınmasının bahanesi olarak kullanmak arasında büyük bir fark vardır. İkinci Dünya Savaşı'nda (ve daha önceki yüzyıllarda açık ve kurumsallaşmış bir anti-Semitizmin yaygın olduğu Avrupa'da) Yahudilerin başlarına gelen şeyler ile Filistin'de uygulanan askeri işgalin ve mülksüzleştirmenin korkunç olayları arasında bir ayrım yapılabilmelidir. Unutmayın ki, İsrail'in zulmü açık açık Yahudi halkı adına yapılıyor. Çin halkı adına ya da başka bir halk namına uygulanan bir zulüm değil bu. Zaten bu yüzden, Yahudi ve İsrail ile İsrail'in uygulamaları arasında özdeşlik kurmayı bizzat İsrail'in kendisi körüklüyor.

Bir keresinde Batı Şeria'da bir film izlerken, İsrail buldozerlerinin Araplara ait bir tarım arazisini tarumar ettiğini görmüştüm. İsraillilerin önüne dikilip, "Bunu nasıl yapabilirsiniz? Bu toprak bu halka ait ve kuşaklardır bu toprağı onlar işliyorlar," dedim. Karşımdaki adam bana, "Bu toprak onların değil, burası İsrail halkının toprağı," cevabını verdi. O anda susamazdım: "İşte siz, 'İsrail halkı' deyişine sığınarak başka bir halka baskı uyguluyor, herkesin de sırf Yahudilerin Avrupa'da yaşadıklarından dolayı kendi yanınızda olmasını istiyorsunuz. Orada çektiğiniz acıları buraya taşıyamaz ve onu başka bir halkın mülkünün elinden alınmasının bahanesi yapamazsınız."

Sanırım anti-Semitizm konusunda çok dikkatli değerlendirmeler yapılmalı. Avrupa'da geçmişte uygulanan

anti-Semitizmin ve Avusturya ve Fransa gibi ülkelerde yeni anti-Semitizm biçimlerinin (sırf Yahudi oldukları için Yahudilerden nefret edilmesi anlamında gerçekten anti-Semitik tutumların) ortaya çıkışı ile, şimdi Ortadoğu'da yaygın şekilde İsrail'e karşı beslenen ve genelde Yahudilikle ilgili olmayıp, İsrail'in bir Yahudi devleti olarak uyguladığı politikalardan kaynaklanan duygular kesinlikle birbirinden ayrılmalı. İkisinin temelleri farklı. Avrupa anti-Semitizmi teolojik bir kökene sahiptir. Dayanağını Hıristiyan teolojisinden alır. İsa'yı haça gerenler olarak Yahudilere karşı duyulan güvensizlik ve nefretten beslenir. Örneğin Katoliklikte de Yahudilerin lanetlendiği uzun bir tarih görürsünüz. Oysa böylesi tutumlar, Yahudilere 'ehl-i kitap'tan gözüyle bakılan İslamiyet'te yoktur. Suudi Arabistan ve Mısır gibi ülkelerde Avrupa'dan gelen *The Protocols of the Elders of Zion* benzeri anti-Semit risalelerin yerden yere vurulduğu doğrudur. Fakat böyle durumlara nadiren rastlanır ve temeli de klasik Avrupa anti-Semitizminden farklıdır.

Çekilen acılar nasıl ölçülebilir ya da kıyaslanabilir?

Acıları kıyaslamaya kalkmak iğrenç ve kabul edilemez bir durum. "Onların Filistinlilere yaptıkları, Yahudilerin başlarına gelenlerin aynısı" demek kesinlikle doğru bir yaklaşım değil. Yahudilerin maruz kaldıkları hunharca bir zulümdü ve gerçekten eşi benzeri yoktu. Fakat öte yandan, bu geçmiş, Filistinlilerin İsraillilerin elinden çektikleri korkunç cezayı ayırmanın bir bahanesi olarak da kullanılamaz. Bu acılar kıyaslanamaz. Tek söylenebilecek olan, ikisinin de kabul edilemez zulümler olduğudur.

Bir Ermeni olarak ben bu meseleye özellikle ilgi duyuyorum.

UCLA'da bir konuşma yaparken bir Ermeni ayağa kalkıp, "Ermeni soykırımını Yahudilerin başlarına gelenlerle ya da Filistinlilerin başlarına gelenlerle ilişkilendiriyor musunuz?" diye sordu. Ben de niçin onları birbiriyle kıyaslamam gerekir, diye kendisine sordum. Bunların hepsi korkunç tarihsel deneyimler; her birinin kendi özgüllüğü var. Besbelli, ortak yönleri de bulunuyor. İnanılmaz sayıda çok insan öldürüldü ve gereksiz yere ıstıraplar çekti. O olayların hepsinin temelinde aynı zulüm yatıyor. Hiçbiri kabul edilemez ve hiçbirinin bir daha tekrarlanmasına imkân tanınmamalıdır.

2002'de ölen ve acıları niceliğe vurmanın anlamsızlığından bahseden yazar ve şair June Jordan'ı hatırlıyorum.

June Jordon doğru söylemiş. Acıları niceliğe vurmak anlamında kıyaslamalara gitmenin varacağı bir yer yok. Ya Afrikalı Amerikalıların çektikleri ıstıraplar ne olacak? Benim son zamanlardaki derslerimde ısrarla vurguladığım noktalardan birisi, bu ülkede de çok ıstıraplar yaşandığı ve henüz bunların resmi düzeyde kabul edilmediği yönünde. Ben, acı ve ıstırap yaşanmamış tek bir devir dahi bulunmadığına inananlardanım. Demek istediğim, ıstırapların burada başlayıp, şurada sona erdiğini kimse söyleyemez. Acı hep oldu. Acılar halkların (Ermenilerin, Yahudilerin, Filistinlilerin) deneyimlerine kazındı ve hiç kimse ortaya çıkıp, "Tamam, acıdan yeterince bahsettiniz, artık başka bir konuya geçelim" diyecek durumda değil. Şimdilerde birçok insan kölelikten, Holokost'tan,

Ermeni soykırımından bahsederken buna benzer şeyler söylüyor. Oysa bir şeyin ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini gösteren bir takvim yok. İnsanların hayatlarına zorla sokulan çarpıklıklar, birçok kuşak fiili acılar çektikten sonra bile hâlâ devam ediyor. Bu tür olaylara bir başlangıç, bir orta dönem ve bir son atfetmek çok güç.

1915'te Ermeniler yüzyılın ilk kırımının kurbanı oldular. Stephen Kinzer birkaç yıl önce "Ermenistan Asla Unutmaz, Belki de Unutmalı" başlıklı bir makale kaleme aldı.[19] *Makalenin genel havası 'unutun artık' doğrultusundaydı. Bu yazıya hemen hiç karşılık veren olmadı, üzerinde hiç yorum yapılmadı. Peki, ya Kinzer, Yahudilerin de geçmişlerini unutmalarını teklif etmiş olsaydı...*

Benim başımdan buna çok benzer bir olay geçti. Yıl 1988'di. New York'ta Michael Lerner'ın düzenlediği bir Tikkun Konferansı vardı. Ben ve dostum İbrahim Ebu-Lughod, Michael Walzer'la bir paneldeydik. Bir kızgınlık anında Walzer şunları söyledi: "Tamam, sizin de devletiniz olsun, bu durumda geçmiş üzerine kafa yormayı keselim. Sizin devletiniz olsun, bizimki olsun ve bu iş bitsin." O noktada dinleyiciler arasında bulunan ve yüzünü hiç unutmayacağım bir kadın (adı Hilda Silverstein'dı) öfke içinde ayağa fırlayıp, Walzer'in yüzüne bağırarak, "Sen hangi cüretle bir Filistinliye bize geçmişimizi hatırlatmayı bırakmasını söyleyebilirsin; sen ve ben, bütün dünyaya her fırsatta nasıl acılar çektiğimizi hatırlatan, insanlardan asla unutmamalarını isteyen bir halka aitiz, sen ne cüretle

19) Stephen Kinzer, "Armenia Never Forgets. Maybe It Should", *New York Times*, 4 Ekim 1998, s. 4: 16.

bir Filistinliye unutmaktan bahsedebilirsin," dedi. Biz hatırladığımızda ve unuttuğumuzda bu kararı kendimiz için verebiliriz, ama bir halka bunu söyleyemeyiz. Bence bugün Yahudilerin çıkıp, ister İsrailli ister Amerikalı olsunlar, "Kendinizi kurban olarak göstermekten vazgeçin, suçu önce kendinizde arayın," demeleri dayanılmaz bir şeydir. Ne yazık ki, bu söylediğimle aynı tonda konuşarak, "Emperyalizmin ve Siyonizmin kötülüklerinden bahsedip durmayı keselim, önce kendimize açtığımız yaralardan bahsetmeye başlayalım," diyen çok sayıda Arap entelektüel var. Fuad Acemi ve Kenan Makiya gibileri mesela. Bu alçakça tutumu takınıp, böyle söyleyenlere koyu bir hınç besliyorum. İnsanların uğradıkları felaketlerden kendilerinin sorumlu olduğu saçmalıklarını sıralayıp duran neomuhafazakâr anlayışa öyle uygun düşüyor ki bu tutum. Sanki emperyalizm hiç olmamış gibi, sanki şoykırımlar hiç yaşanmamış gibi, sanki etnik temizlik diye bir şey dünya yüzünde hiç görülmemiş gibi.

Çek yazar Milan Kundera, Gülüşün ve Unutuşun Kitabı *adlı eserinde, "İnsanın iktidara karşı mücadelesi, hafızanın unutmaya karşı mücadelesidir," diye yazıyor.*[20]

Benim şimdilerde verdiğim dersler de Filistin'in deneyiminde hafızanın ne denli önemli bir yer tuttuğuna işaret ediyor. Bizimki örgütlü bir hafıza değil, çünkü bizim bir devletimiz, örgütlü, merkezi bir yönetimimiz yok. Ama her Filistinlinin evine, 1948'den sonraki üçüncü kuşağın evine girdiğinizde, evin şurasına burasına yer-

20) Milan Kundera, *The Book of Laughter and Forgetting*, çev. Aaron Asher (New York: HarperPerennial, 1999), s. 3.

leştirilmiş, varlığımızın görece eksiksiz olduğu bir dönemin hatıralarını korumayı amaçlayan ev anahtarları, mektuplar, tapular, tabelalar, fotoğraflar, gazete kupürleri gibi nesneler görürsünüz. Hafıza, kimliği korumaya yarayan güçlü bir kolektif araçtır. Üstelik yalnızca resmi anlatılar ve kitaplarla değil, gayri-resmi hatıralarla da nakledilebilir. Tarihte silinmeye karşı başlıca mevzilerdendir. Bir direniş aracıdır.

Filistin'in argo dilinin yansımaları üçüncü ve dördüncü kuşağa kadar gelmiştir. Örneğin benim New York'ta büyüyen oğlum Arapça'yı sonradan öğrenmiştir. Yine de onun konuşmasına tanık olsanız, büyükbabasının vurgularını fark edebilirsiniz. O bunları benden duydu, birlikte konuştuğumuz başka Filistinlilerden duydu. Dolayısıyla, konuşmanın kendisi, etkili bir hafıza tabletidir ve devamlı olarak güncellenip kullanılması gerekmektedir. Bu sayede geçmişi bugüne ve geleceğe taşıyabilir, hafızanın bir çukurun dibinde kaybolup gitmesini önleyebiliriz.

Hafıza hakkında bu noktaya işaret etmek için genellikle edebiyatta kazı çalışmalarına girişiyorsunuz. Borges sizin tartıştığınız bir öykü yazmıştı: "Funes, Onun Hafızası".[21] *Sizin değindiğiniz başka bir hikâye, Kafka'nın "Ceza Kolonisi".*[22]

---

21) Jorge Luis Borges, "Funes, His Memory", *Collected Fictions*, çev. Andrew Hurley (New York: Penguin, 1999), s. 131-137. Ayrıca bkz. "Unresolved Geographies, Embattled Landscapes", Edward W. Said'in konferansı, Hampshire College, Amherst, MA, 17 Eylel 1999.

22) Franz Kafka, "In The Penal Colony", *The Complete Stories* (New York: Schocken, 1995), s. 140-167. Ayrıca bkz. Edward W. Said, "Punishment by Detail", *Al-Ahram Weekly*, 8-14 Ağustos 2002).

O konuda Amerika Birleşik Devletleri'nde, hatta Batı Avrupa'da hiç kıymet verilmeyen bir şeyi tanımlamaya çalışıyordum. Kafka'ya değinmemin sebebi, İsraillilerin Filistinlilere uyguladıkları baskıları ayrıntılarıyla ortaya koymak. Bir aygıtın sabahtan akşama kolektif iradeyi kırmasını, yaşama arzusunu yok etmesini nasıl tasarlarsınız? Kafka'nın ortaya koyduğu şey buydu. Okula gitmekten işe gitmeye ve çarşıya çıkmaya kadar Filistinlilerin hayatlarının her adımı İsrail ordusu tarafından düzenleniyor. Her seferinde kontrol noktalarından geçmeniz gerekiyor. Acil bir durumda hastaneye gitmek istiyorsanız da saatlerce kuyrukta beklemek zorundasınız. İnsanlar kuyrukta hayatlarını kaybediyorlar. Okullar her vesileyle kapatılıyor. Sadece Batı Şeria'da yüzlerce kontrol noktası var. Gazze üç tarafından elektrikli çitlerle tamamen çevrelenmiş, dördüncü tarafı da deniz olan dev bir hapishanedir. Bombalama, evlerin yıkılması, tarım arazilerinin tahrip edilmesi, köylüleri topraklarından ayıran çitin inşa edilmesi, genç erkeklerin hapse atılması –bütün bu yollarla Filistinliler aşağılanmakta ve cezalandırılmaktadır.

"Ceza Kolonisi" hikâyesinde Kafka, fantastik bir işkence makinesinin -insan vücudu üzerine iğne uçlarıyla yazı yazmayı da içeren ayrıntılı tekniğiyle- icat edilmesinin sonunda onu kullananı da, icadı yapanı da nasıl kendi kıskacına aldığını anlatır. Ben aynı durumun İsraillilerin başına geldiği kanısındayım. İsrail ordusu da Filistinlileri baskı altında tutup onlara boyun eğdirmekte kullanılıyor, fakat aslında bu durum, sadece önlerine çıkarı-

lan devasa engellere rağmen hayatta kalmayı başardıkları için kahramanca zafer kazanmış sayılabilecek Filistinlilerden ziyade İsrailliler adına daha incitici sonuçlar doğurabilir.

Bahsettiğiniz hafıza deliği, akla hemen George Orwell'ı getiriyor. Sürgün Üzerine Düşünceler*'de Orwell üzerine kaleme aldığınız "Köpekler Arasında Turizm" başlıklı bir yazınız var.*[23]

Bence Orwell, örneğin *Wigan İskelesi Yolu*'nda[24] bahsettiği madenciler gibi, aşırı ıstırap çekenlere karşı hassasiyeti ve çok keskin gözlemleriyle karmaşık yapıda bir adam. Emperyalizm döneminde insanın zalimliği konusunda ayrıntılı bir şekilde yazan ilk kişi oydu. Ama aynı zamanda, betimlediği şeylerle arasındaki mesafesini korumuş biri. *Katalonya'ya Selam*'daki dışında, herhangi bir hareketin parçasına dahil olduğunu gösteren en ufak bir kayıt yok.[25] Sadece sonraki yıllarını, bazılarının 'eşcinsel' ve 'Kızıl' olduğunu düşündüğü etrafındaki insanlardan nefret etmesine yol açan bir paranoyayla geçirmiş. Yazılarına, insanları sevmeyişi ile adaletsizliğe öfkesini olağanüstü biçimde harmanlanyan bir dil hakim. Yine Orwell, koyu bir İngiliz tutkunuydu. Ona göre, dünyanın merkezi İngiltere'ydi. Ne Kızılderililere, ne Siyahlara, ne de Yahudilere sevgi duyardı. Aslında o bir anti-Se-

23) Edward W. Said, "Tourism Among the Dogs", *Reflections on Exile and Other Essays* (Cambridge: Harvard University Press, 2002), s. 93-97.
24) George Orwell, *The Road to Wigan Pier* (New York: Harvest Books, 1973).
25) George Orwell, *Homage to Catalonia* (New York: Harvest Books, 1987).

mitti, yine sonradan ortaya çıktığı gibi hayli anti-Siyonist bir tavrı da vardı.

Onun dünyasının merkezi İngiltere'ydi, ama imparatorluğun işleyişine karşı ciddi eleştiriler yöneltiyordu. Polislik yaptığı ve bir idama tanıklık ettiği Birmanya deneyimleri bu yöndedir mesela.[26]

Evet, adaletsizliğe karşı duyarlıydı, ama -bana sorarsanız- sadece çok sınırlı bir kapsamda. Ben Orwell okuyan birinin, heyecana gelip de kurtuluş isteği ya da özgürlük arzusuyla yanıp tutuşacağı kanısında değilim. Onun tarzı, insanların önüne yeni umut kaynakları sunmaktan ziyade, teşhir etmeye ve saldırmaya yatkın. Bir taban hareketiyle hayatında temas kurmamış insanlardan birisi, hiçbir zaman kendisini bir genel davanın parçası hissetmemiş. Kendi içine kapanan, ötekine karşı nefrete varan bir düşmanlıkla hareket etmiş hep. Bunu *1984*'te en mükemmel haliyle görürüz. *1984*'te herkes potansiyel bir düşmandır.[27]

Orwell'ın son eseri olan 1949'da yayınlanan bu roman, günümüzde Bush'un yönetiminin sivil özgürlükleri hedef alan saldırıları ve bir kalıcı savaş çağına girildiğinin ilan edilmesi bağlamında zikrediliyor.

Orwell haklıydı; gittiğimiz istikamet bu yönde. Ama tekrarlıyorum, Orwell bu kapsamda bize bir alternatif

26) George Orwell, "A Hanging", *Essays*, ed. John Carey (New York: Knopf/Everyman's Library, 1996), s. 16-20.
27) George Orwell, *1984* (New York: Knopf, 1992).

göstermiyor. Orwellcı bakış kasvetli ve kısıtlı bir bakış. Onun umutla, özgürlükle, eleştirel bağlanmayla, insanlar arasında birlik olmayla ya da dayanışmayla bir teması, alışverişi yok. İnsanın ilerlemesi fikri onun ufkunun çok ötesinde bir şey.

Orwell'ın İspanya İç Savaşı'ndan aktardıklarına yer verdiği Katalonya'ya Selam*'dan söz ettiniz. Bu bana, 1937'de Alman hava kuvvetlerinin Bask bölgesindeki Guernica'yı bombalamasını hatırlattı. Birleşmiş Milletler binasının girişinde, Picasso'nun ünlü tablosu "Guernica"sının bir reprodüksiyonu asılıydı. İronik biçimde bu tablo yerinden kaldırıldı. Anlaşılan o ki, kesilen başlar ve uçuşan uzuvlarla savaşın betimlenmesi, Irak'ın yerle bir edilmesini tartışıp duran insanlara ağır gelmiş.*

O resmin yerinden kaldırılmasının ilk sebebi, Colin Powell'ın Güvenlik Konseyi'nde konuşmak üzere BM merkezine gelişiydi. Savaşın yol açabileceği hasarları ve dehşeti hatırlatan her şeyin kaldırılması gerektiği yönünde yaygın bir kanı hakim şimdilerde. Her şey sterilize edilmeli ve CNN tarzı bir yayıncılığa dönmeli: Savaş insani bir deneyim değildir, elektronik bir deneyimdir! Görüp izlediğiniz şeyler, bir savaşın dehşetini çok uzakta bir manzaraya çeviren üstün ve muzafferane silahlardır. Bence bu, insanları savaşın kendimize ya da başkalarına fazla zarar vermeden sürdürülebilecek bir etkinlik olduğu fikrine alıştırmanın bir yolu.

Başkalarının başına gelirse de 'tali hasar' denip geçiliyor.

Kendinizi o 'hasar'ı görmek zorunda bile hissetmiyorsunuz.

Arapça'da 'hikâye anlatıcı' karşılığında kullanılan sözcük 'hakavati'. Siz Amerika Birleşik Devletleri'nde, Filistin'in hikâyesini anlatma bağlamında bir 'hakavati'siniz. Yıllar geçtikçe sizin hikâye anlatıcılığı lugatına yeni bileşimler, yeni yapılar, yeni yorumlar soktuğunuzu gördük.

Benim gözümde asıl şaşırtıcı olan, Filistin'in hikâyesinin kalıcılığı, birçok şekle bürünebilmesi; üstelik bu, biz devletsiz ve sürgün bir halk olduğumuz için örgütlü bir hikâye değil. Hikâye mümkün olan birçok şekliyle, mümkün olduğunca tutarlı ve etkileyici bir biçimde, her an kaybolabileceği korkusundan dolayı üstüne titreyerek anlatılmaya devam edilmek zorunda. Bu noktada entelektüele düşen rollerden birisi, hikâye anlatmaya katkıda bulunarak, acıların gerçek niteliğini hatırlatarak ve bir halktan bahsettiğimizi unutturmadan bir karşı-denge sağlamak. Herkes bilsin, burada söz konusu olan soyutlamalar değil.

Ocak 2003'ün sonlarında Columbia Üniversitesi, "Bir Ulusun Hayalleri" adındaki bir Filistin film festivaline ev sahipliği yaptı. Festivalde gösterilen filmlerden birisi, The Nation'ın *'günümüz sinemasının en olağandışı yazar/aktör/yönetmenlerinden biri'*[28] *diye nitelendirdiği Elia Süley-*

28) *Kutsal Direniş*, yönetmen: Elia Suleiman (New York: Avatar Films, 2002).

man'ın Kutsal Direniş'iydi. *Sinema siyasal bir davayı sürdürmekte bir araç, bir yöntem olarak kullanılabilir mi?*

Kesinlikle kullanılabilir. Festivali İran'lı bir meslektaşım olan, Ortadoğu Dilleri Bölümü'nden Hamid Dabaşi düzenledi ve yaklaşık 70 film gösterildi. Festivalin en etkileyici yanı, her filmde salonların tamamen dolu olmasıydı. Hatta yer yer dışarıda kalanlar oldu. Birçok kişi dilediği filmi izleyemedi.

Elia Süleyman'ın filmini olağandışı kılan ve haklı olarak dikkatleri üstüne çektiren özelliği, sözcüğün asıl anlamıyla militan bir film, bir propaganda filmi olması değildi. Bilakis, *Kutsal Direniş* fazlasıyla Buster Keaton ya da Jacques Tati tarzında, çok alt perdeden akan, satirik bir filmdir. İsrail askerleriyle Filistinlilerin gösterildiği uzun sessizlik anlarıyla görüntüler vardır. Filmde işgal deneyimi sözcüğün klasik anlamıyla ıstırapla değil, mizahla anlatılır. Sanırım filmin en kayda değer özelliği, üzerinde titizlikle çalışılmış olduğu hemen anlaşılan ve gelişigüzel izlenimi veren rastgeleliğidir.

Kutsal Direniş *Oscar'a aday olmak üzere Akademi'ye gönderilmişti. Sonra ne oldu?*

Önce yabancı filmler kategorisine alındı, fakat sonra Motion Picture Academy, Filistin adında bir ülke bulunmadığı iddiasıyla bu kararı geri aldı.[29] Bu yüzden filmi de izleyemediniz. Ancak bu tipik bir durum. Hikâyesi Mahmud Derviş'in kimlik kartıyla ilgili şiirine kadar uzanır.

29) Stuart Klawans, "The Eastern Front: Films of the Present Conflict", *Nation*, 10 Şubat 2003, s. 34.

Çoğu Filistinlinin kimlik kartında, milliyeti olarak 'Filistin' adına yer verilmez; milliyet hanesine 'belirsiz' diye yazarlar. Günümüzde Filistinlilerin statüsü budur. Filistin'in var olduğunu herkes bilir, ancak bazıları 'belirsiz' diye geçiştirip bunu kabul etmeye yanaşmazlar.

Bugünkü medyada, emperyalizmin ve savaşın açıkça kutsandığını, Amerikan gücünün yüceltilip parlatıldığını görüyoruz.

Michael Ignatieff, Max Boot ve George Will gibi insanlar, başkalarının düşüncelerini yansıtan kişiler rolüne soyunuyorlar. Oysa onlar sadece imparatorluğun mazeretçileri. Kaldı ki emperyal görüşü kendileri oluşturuyor değiller; sadece bu görüşlerin pekiştirilmesi ve işlenerek geliştirilmesinde işe yarıyorlar. Yani, bu görüşlere bir tür entelektüel kılıf giydiriyorlar. Oysa hiçbiri özgün bir düşünür değil. Hepsi sistemin ürünü; sistem, Amerikan değerleri namına gerçekleşen çıplak saldırı eylemlerini cilalamak için onları kullanıyor. Ama Joseph Conrad'ın dediği gibi: "Yeryüzünün fethi ... gözünüzü ona çok fazla dikerseniz bütün güzelliğini kaybeder." Çünkü, bizimkinden daha koyu tenlere ve 'daha yassı burunlar'a sahip insanların topraklarının ellerinden alınmasını gerektirir.[30]

Conrad'ın devrinde emperyalizmin dayanağı Beyaz Adamın Külfeti diye adlandırılıyordu; bu, medenileştirici bir misyondu. Bugünse 'terörizmle savaş' deniyor.

30) Joseph Conrad, *Heart of Darkness* (New York: Penguin, 1999), s. 31.

İsimlendirme aynı: 'terörizmle savaş' ve 'demokrasi kavgası'. Bush, kötülere karşı iyilerin kavgasını verdiğimiz, demokratik değerleri, Amerikan değerlerini bütün dünyaya yayacağımız iddiasında. Her imparatorluk iki şey yapar: Kendisinin, bir, geçmişteki imparatorluklara benzemediğini vurgulayarak, iki, yakıp yıkmakla asla alakası olmadığını ileri sürerek, başka halklara aydınlanma ve uygarlık, barış ve ilerleme getireceği vaadinde bulunarak yola koyulur, ama fiilen söylediklerinin tam zıddını yapar. Elbette imparatorluğun mazeret bulucuları bunları asla açıkça dile getirmezler, onların gözünde fethedilenler daha aşağı halklardır. Nitekim bu yüzden, dünyada harika olan ne varsa onlara bizim tarafımızdan götürülecektir! Bu iddialar Conrad'ın devrinde, yüz yıl önce de rahatlıkla dile getiriliyordu, şimdi de aynı rahatlıkla ortaya atılıyor.

Bugünün emperyalistlerini cesaretlendiren şey ne sizce?

Sebeplerden birisi, güçlü biçimde örgütlenmiş ve tutarlı biçimde harekete geçirilen bir karşı-gücün bulunmaması. Ben şahsen bu durumun salt Sovyetler Birliği'nin yıkılmasına bağlanmasından yana değilim. Bu aynı zamanda, orada buradaki birkaç istisna dışında, entelektüel sınıfın bir başarısızlığı. O kadar çok hizipleşme, öylesine bir sekterlik var ve tanımlarla kimlikler üzerine nasıl incir çekirdeğini doldurmayacak kavgalar yapılıyor ki, Aimé Césaire'in vurguladığı şekilde insanlar önemli olan hedefi, zaferle randevuyu, özgürlük, kurtuluş ve aydınlanma uğruna mücadele eden bütün insanların bira-

raya gelip toplanacakları o büyük meydan idealini gözden kaybediyorlar. Şüphesiz bu başarısızlığın kaynaklarından birisi, Amerikan pragmatizmi ve dilsel analizi ile Fransız yapısökümcülüğünün çok önemli rol oynadığı post-modernizm denen illet. Entelektüel sınıf, aydınlanmanın ve özgürleşmenin büyük anlatılarından kopmuş durumda. Jean Baudrillard bize o günlerin mazide kaldığını anlatıyor.

Başka bir can alıcı sebep, temsili demokrasinin başarısızlığı. Bizimki -ve İngiltere'deki- gibi iki partili bir sistemde diğer parti her zaman muhalefetin değil, oyunun doğal parçası olur. Muhalefet fikri formel siyaset sahnesinden tamamen silinmiştir. Muhalefet artık başka yerlere konmuştur –üniversiteye, kiliseye, işçi hareketine, vb. Bence bu kolektif bir mücadeledir. Tepedeki birtakım insanların ya da entelektüel yıldızların herhangi bir şekilde kotaracakları bir şey değildir. Gerçek bunun tam tersidir.

Thomas Friedman 13 Şubat'ta The Charlie Rose Show*'da çok ilginç bir noktaya değindi. Dedi ki, Irak "çok az Amerikalının hakkında bilgi sahibi olduğu bir ülkedir".*[31] *Rose da buna hiç değinmeyip bir sonraki soruya atladı. Ben bu saptamanın gerçek durumu ele veren bir cümle olduğu kanaatindeyim.*

---

31) Thomas Friedman, "Thomas Friedman on Iraq and the UN", Charlie Rose'la röportaj, PBS, *The Charlie Rose Show*, 13 Şubat 2003: http://www.charlierose.com/archives/archive.shtm.

Bence bu, Friedman'ın ABD'nin fiilen hakkında hiçbir şey bilmediğimiz bir ülkeye karşı savaş seferberliğine giriştiğini vurgulamamasından bile daha açıklayıcı.

Müzik sizin kimliğinizin bir parçası olduğuna göre, burada bazı müzikal benzetmelerde bulunabilir miyiz? Büyük çokuluslu şirketlerin yönlendirdiği medya ve büyük ölçüde eğitim sistemi, birçok Amerikalıyı farklı notaları ayırt etmelerini engelleyecek kadar sağırlaştırdı mı dersiniz?

Doğrusunu söylemek gerekirse, insanların çözümleme yetileri körleşmiş ve dumura uğramış halde. Bunun sonucunda, işin kolaycılığına kaçıp önlerine konan her şeyi anında yutuveriyorlar. Her konunun karmaşık ve farklı yönler barındırabileceğini akıllarına dahi getirmiyorlar.

Plutarkhos bir zamanlar, müzikte uyumu yakalamak için ahenksizliğin peşine düşmek gerektiğini söylemişti.

Adorno, müziğin gerçekte en iyi şekilde ahenkle değil, ahenksizlikle anlaşılabileceği kanısındadır. Bence bu söz üzerinde durmakta fayda var. Müziği ilginç kılan, ahenksizlik ile ahenk arasındaki dengedir; bir parçanın ağırlığı daha ziyade uyumsuzluktan beslenir.

Kendinizden bahsetmekten pek hoşlanmadığınızı biliyorum ama, Edward W. Said olmanın size nasıl bir külfet getirdiğinden bahsedebilir misiniz biraz? Biliyorsunuz ki gözler hep sizin üzerinizde; her adımınız, her sözünüz dikkatle takip ediliyor. Bu sizi yoruyor mu? Vaktinizi sadece piyano çalıp iyi tenis oynayarak geçirmeyi arzu eder miydiniz?

Böyle bir arzuyu çok ender duyarım. Kendimi genellikle çok fazla şey düşünemeyecek kadar meşgul ve telaşlı buluyorum. Yıllar önce başkalarının benim hakkında ne düşündüklerine fazla kafayı takmamayı öğrenmiştim. Şimdi de, özellikle hastalığımdan dolayı, günümü dolu dolu geçirmeye çalışmak bana yetiyor. Zayıf düşmeme ve birçok varta atlatmama rağmen, sağlıklı bir gün geçirmeye çalışmak için çok fazla çaba harcıyorum. Bu durumda tek odaklandığım şey, yapmam gereken en önemli şey oluyor. Başkalarının bana hangi gözlerle baktığı gerçekten umurumda değil.

Yersiz Yurtsuz *başlıklı hatıratınızda şöyle diyorsunuz: "Zaman zaman kendimin... hayatımın uyumsuzluklarıyla birlikte... devinim halindeki akıntılardan bir yumak olduğu hissine kapılırım."*[32]

Kendimi bütünlüğü olan, tek bir kişi olarak düşünmüyorum. Ben birçok farklı şeyim. Onlar arasında bir denge tutturma kaygım da yok. Kendimi bütün farklılıkları silmeye çalışan biri olarak görmüyorum. Benim gayretim, farklılıklarımla birlikte yaşamak doğrultusunda.

Sağlığınızla ilgili sorularla karşılaştığınızda hep, "İnatlaşıp duruyorum," diyorsunuz.

Gerçeği bu. Çok şey doktoruma bağlı. O olmasa belki de dört-beş yıl önce ölmüş olurdum. Doktorum çok hü-

32) Edward W. Said, *Out of Place: A Memoir* (New York: Vintage Books, 2000), s. 295.

nerli bir adam, harika bir hekim ve büyük bir bilimci. Bu sinsi ve zalim hastalıkla baş etmekteki mahareti, hayat kavgamı sürdürmemde başlıca esin kaynağım. Yaptığım şey bundan ibaret. Hemen ekleyeyim, elbette ki yaşamayı seviyorum. Etrafım sevdiğim insanlarla dolu. Öğretmeyi seviyorum. Bağ kurduğum öğrencilerimden müthiş enerji alıyorum; ama derslerim kesilmiş olduğu için bu günlerde biraz dertliyim. Neticede, bir akademik topluluğun mensubu olmak ve özgürlük için, öğrenmek için mücadele ettiğini düşünen daha geniş bir aktivistler ve insanlar topluluğu içinde yer almak, kelimenin gerçek anlamıyla gönendirici bir duygu. Sanırım istesem de başka türlü yaşayamazdım.

HARİTALAR

İngiliz Mandası Döneminde Filistin

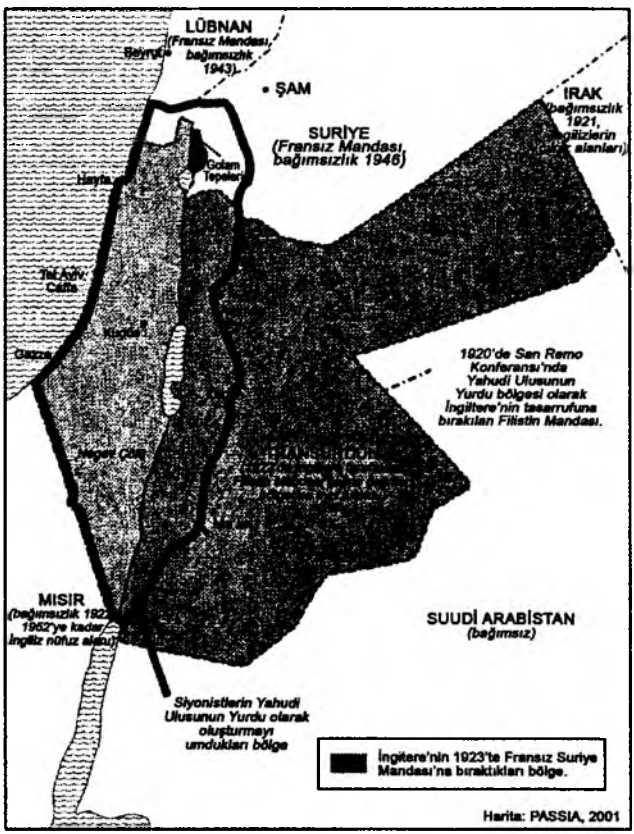

Haritaların kaynağı: Filistin Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Akademisi Topluluğu (PASSIA), *The Palestine Question in Maps: 1878-2000* (Kudüs: PASSIA, 2002). Haritalar için ayrıca bkz. http://www.passia.org.

Filistin'de Toprak Mülkiyeti ve BM Bölme Planı, 1947

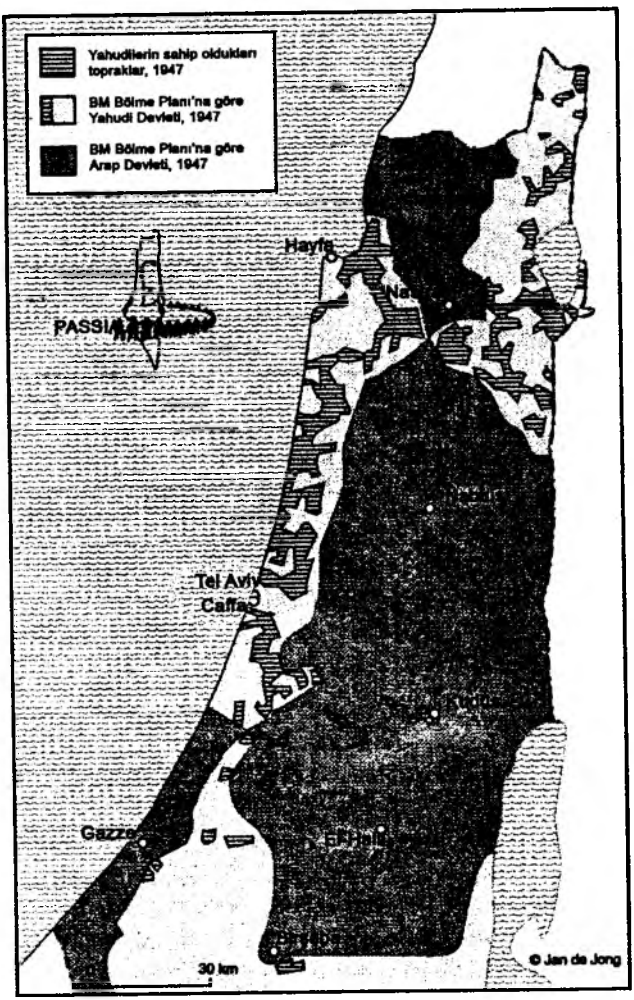

1948'de Boşaltılıp İsrail'in Yıktığı Filistin Köyleri

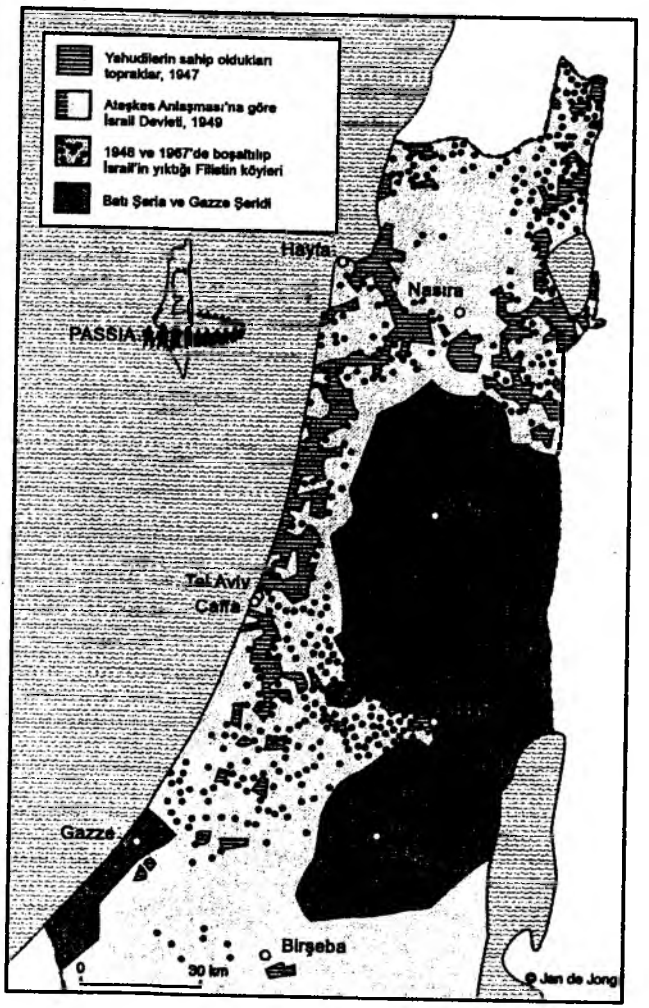

Ara (Oslo II) Anlaşması, 28 Eylül 1995, TABA

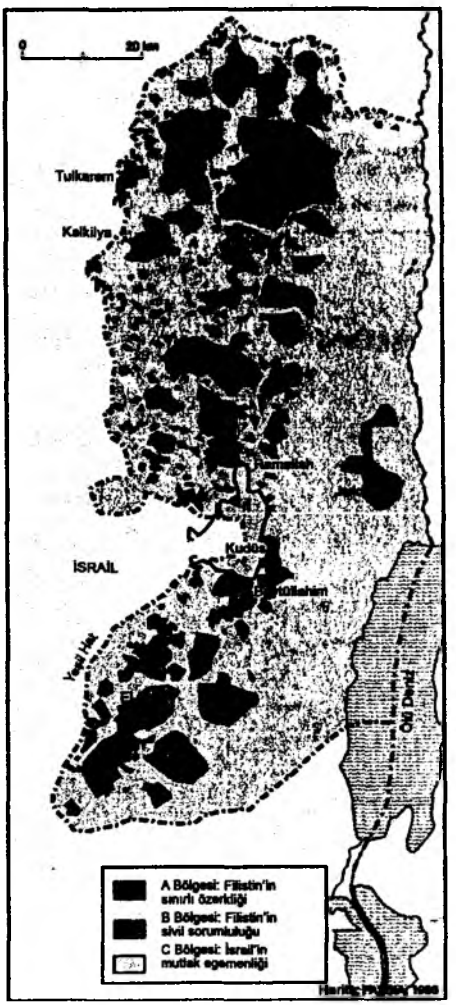

Wye Nehri Memorandumu, 23 Ekim 1998

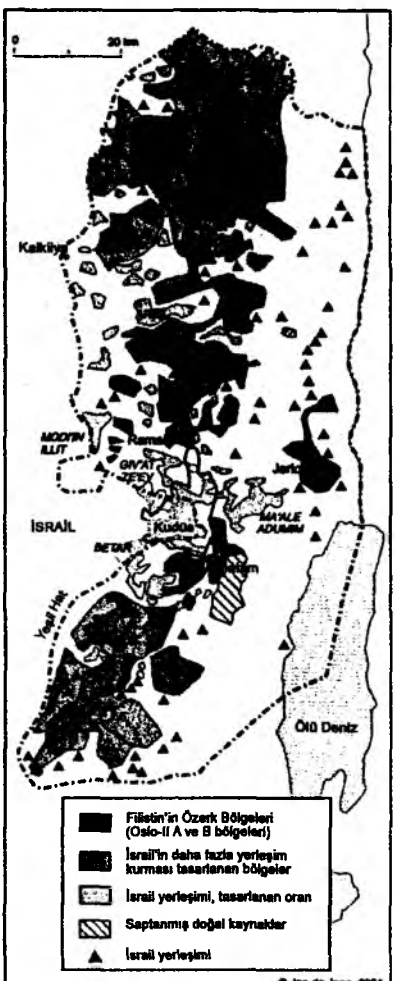

Şarm eş-Şeyh Anlaşması, 4 Eylül 1999

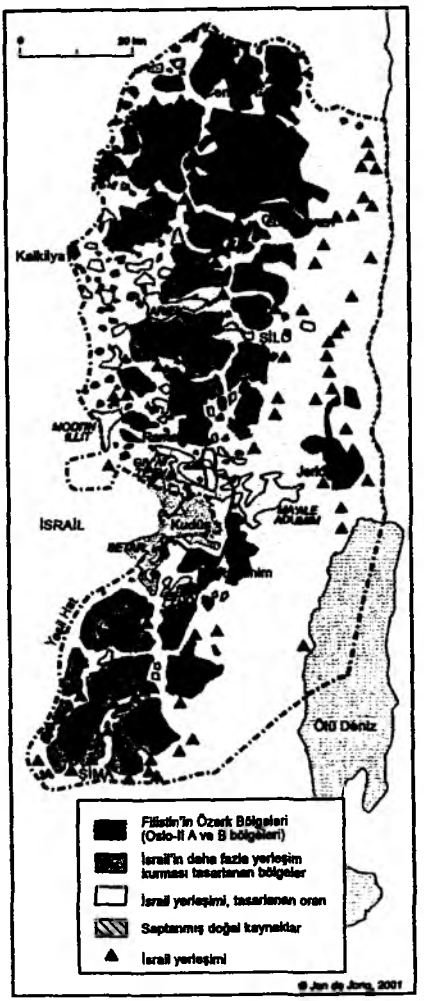

Camp David Projeksiyonu, Temmuz 2000

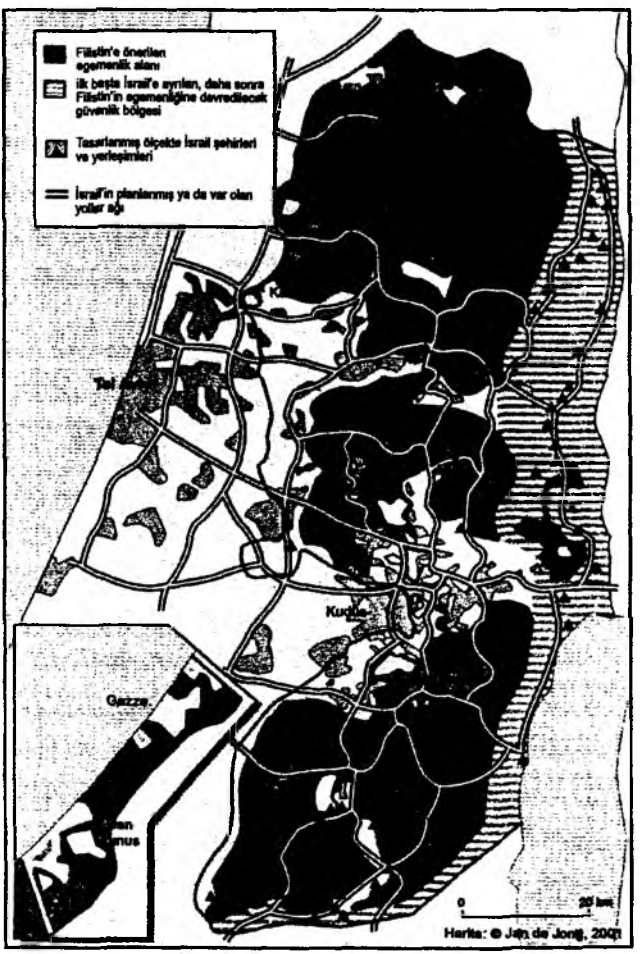

TABA Görüşmeleri Projeksiyonu, Ocak 2001

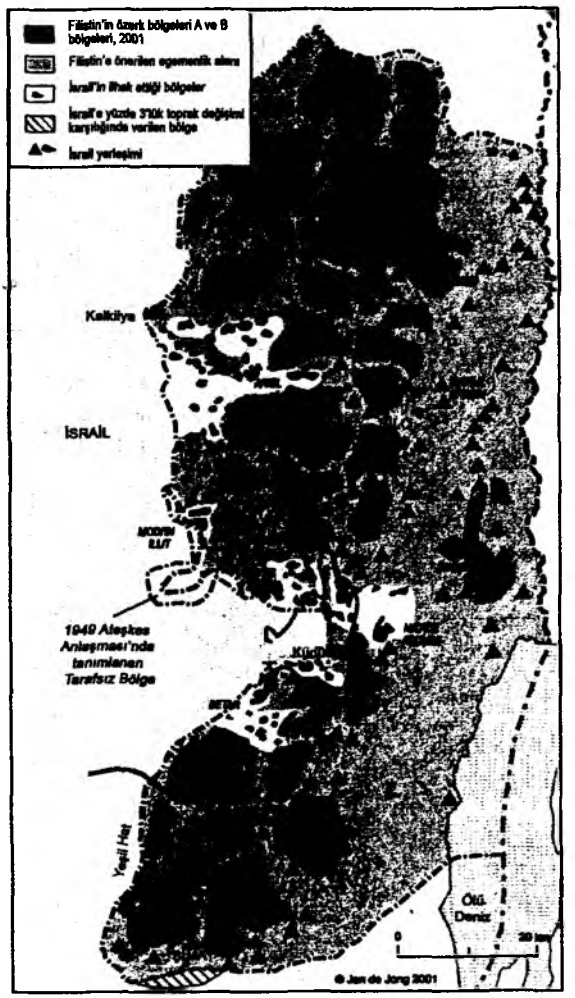

TABA Görüşmeleri Projeksiyonu, Ocak 2001 (devam)

Şaron'un Teklifi, İlkbahar 2001

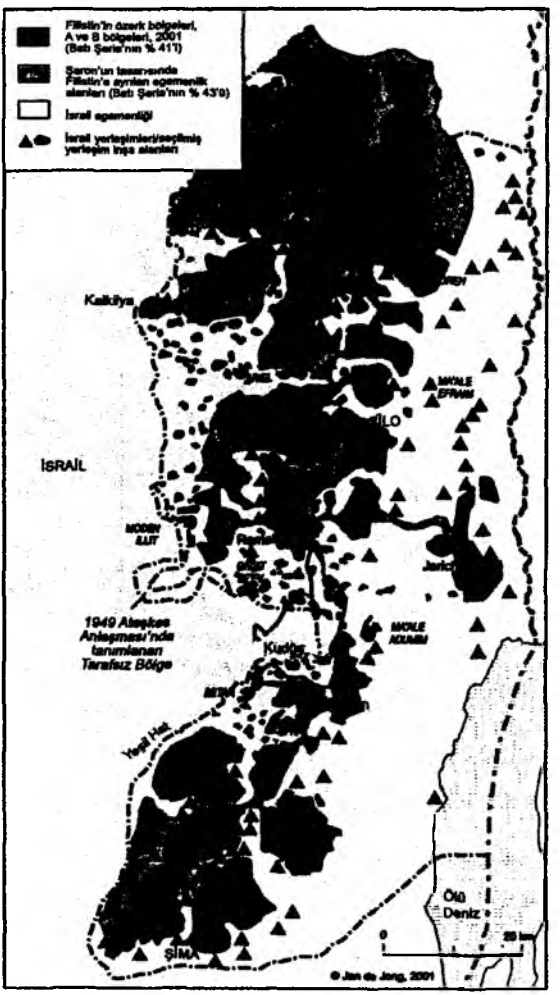

Şaron'un Teklifi, İlkbahar 2001 (devam)

Kudüs Belediye Sınırları, 1947-2000

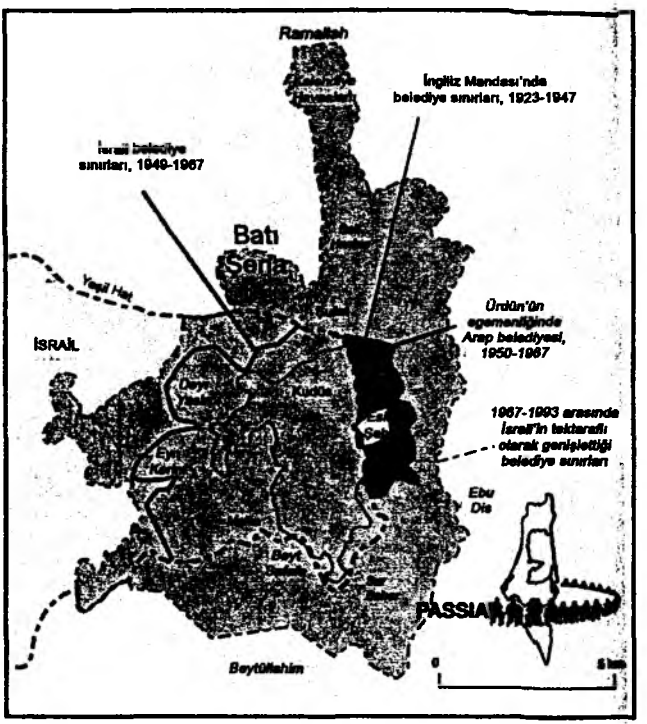

İsrail'in Camp David'de Kudüs'ün Nihai Statüsüne Dair Teklifinin Projeksiyonu, Temmuz 2000

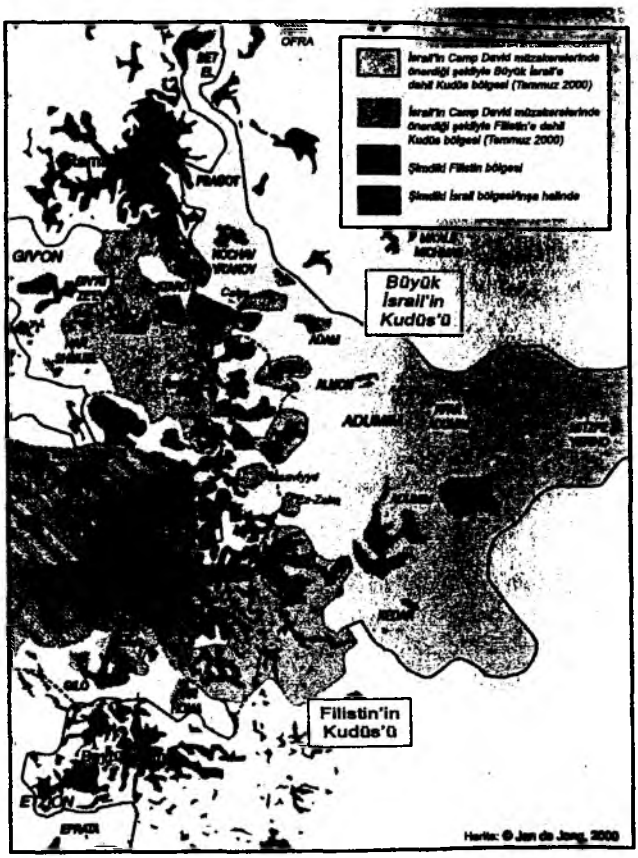

TEŞEKKÜRLER

Bu söyleşilerin bazı kısımları *The Progressive, Z Magazine, Third World Resurgence* ve *International Socialist Review*'da yayınlanmıştı. Ayrıca görüşmelerin hepsi sesli olarak, ABD'nin başlıca topluluk radyo istasyonları arasında yer alan Colorado, Boulder'daki KGNU'da yayınlandı. 1978'de ilk yayına başlayışından itibaren bu radyoyla yakın ilişki içinde olmayı kendi payıma büyük bir şans sayıyorum. Yine bu söyleşilerin ikisi Alternative Radio'da, biri Making Contact programında yayınlandı. 1., 4. ve 5. bölümler hariç görüşmelerin hepsi baş başa yapıldı.

Bu vesileyle ayrıca, seçkin bir editör ve yoldaş olan Anthony Arnove'a; desteklerinden dolayı Santa Fe'deki Lannan Vakfı'na; haritalar için Kudüs'teki Filistin Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Akademisi Topluluğu (PASSIA) başkanı Dr. Mehdi Abdül Hadi'ye ve fotoğraflar için Rebecca Kandel'a teşekkür etmek isterim. Edward Said'e hiçbir davetimi geri çevirmediği için minnettarım. Onunla geçirdiğim vakitler hayatımın en keyifli saatleriydi.

edward said

"Biz tarihimizin önemli bir kısmında kapalı bir toplum olarak bırakıldık. Biz görünmez insanlarız, görünmez bir halkız. Biz hikâyemizi anlatmakta, anlatımızın bilinmesini sağlamakta pek başarılı olamıyoruz. Bu yüzden bizim asıl ihtiyacımız, örgütlü bir kampanya yürütmek. Henüz harekete geçirilmemiş durumda, oldukça geniş bir Filistinli diaspora topluluğumuz var. Filistin'de, Arap dünyasında henüz devreye sokulmamış pek çok kaynak söz konusu.

"Filistinlilerin (Filistinli entelektüellerin yanı sıra, sıradan Filistinli yurttaşların ve diğer Arapların da) omuzlarında, barışçıl yaklaşımı bırakmamayı gerektiren büyük bir sorumluluk duruyor. Filistinliler İsraillilere şöyle seslenmek durumundalar: 'Biz buradayız, siz de buradasınız. Bu gerçeği yadsıyamazsınız, bizi de ebediyen baskı altında tutamazsınız. Kendi geçmişinizdeki, bizim geçmişimizdeki gerçeklerden kaçamazsınız.'

"Ben kendime yönelik saldırılara pek tepki göstermem. Bunu tamamen boşa vakit harcama olarak görürüm. Filistinlilere, Araplara ve Müslümanlara karşı iflah olmaz derecede ırkçı nefretle hareket eden bir dolu propagandist bulunduğunu biliyrum. Oysa onların beni sürekli saldırılacak biri olarak görmeleri kendi payıma bir tür iltifattır. Hem bu sayede daha çok sayıda insanın dikkatini benim çalışmalarıma ve yazılarıma çekmiş oluyorlar. Bu yüzden onlara daha fazla üreterek karşılık vermeyi uygun bulurum. Onların istediği, benim sesimi kesmem. Ama ben ölüp gidene kadar böyle bir şeyi boşuna bekleyecekler..."

agora kitaplığı • 247
ISBN 978-605-103-045-6
9 786051 030456
kültürel çalışmalar • 22
www.agorakitapligi.com